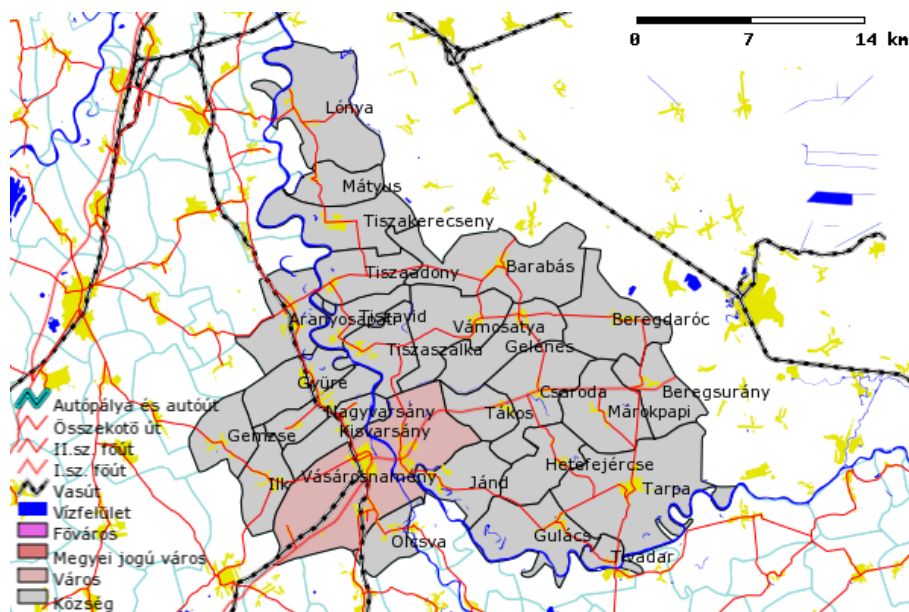

Vásárosnaményi kistérségi tükör Helyzetfeltárás

Szerzők:

Balás Gábor – Habarics Anikó – Nagy Gábor
Czaller László – Kulcsár Gábor – Luksander Alexandra

Lektorálta:

Darvas Ágnes

A Kistérségi tükör a Magyar Máltai Szeretetszolgálat megbízásából a Gyerekesély Program országos kiterjesztésének szakmai - módszertani megalapozása és a program kísérése a TÁMOP-5.2.1-11/1-2011-0001 projekt keretében készült el.

A Tükör a TÁMOP-5.2.3/12-es kistérségi pályázat szakmai programjának része, azt változtatás nélkül kell a pályázathoz benyújtani, az esetlegesen szükséges kiegészítő információkat külön fejezetben kell feltüntetni.

A projektek az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósulnak meg.

Kistérségi tükör

Tartalom

1	A kistérség és településeinek bemutatása	10
2	A kistérség népességének néhány jellemzője	15
3	Képzettség	22
4	Foglalkoztatás és jövedelmek.....	24
5	Munkanélküliség segélyezési helyzetkép	34
6	Szolgáltatások a kistérség településein	39
6.1	Humán szolgáltatások elérhetősége és jellemzői	39
6.2	Egészségügyi ellátás	40
6.3	Védőnő, családsegítő, gyermekjólét	43
6.4	Közoktatási intézmények és szolgáltatások	51
6.4.1	Óvoda	51
6.4.2	Általános iskolai oktatás	54
6.4.3	Pedagógiai szakszolgálat	63
6.4.4	Középiskolai oktatás	66
6.5	Egyéb szolgáltatások – bolt, közlekedés, pénzügy.....	69
6.6	A szolgáltatások összekapcsolása.....	70
7	Lakás, lakhatás.....	72
8	Egészségügyi helyzet	74
9	Közbiztonság, kriminalitás	77
10	A gyerekes családok szegénységi kockázata, helyzete	80
11	Szegregátumok, gettósodott települések	81
12	Helyi jó gyakorlatok	85
13	Fejlesztési igények a kistérségben.....	87
14	Civil szervezetek	90
15	Jelenlegi forrástérkép	90
16	Mellékletek	95
16.1	Adatok és statisztikák a kistérségről és településeiről	95
16.2	Legnagyobb megvalósult uniós fejlesztések a térségben	107
16.3	Turisztikai programok és vonzerők a térségben.....	109
16.4	Melléklet: A kistérségi tükör készítésének módszertana	110

Kistérségi tükör összefoglalás¹

A Vásárosnaményi kistérség a KSH hivatalos fejlettségi mutatói alapján (2007) az ország 154. kistérsége volt a 174-ből, így bekerült a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségek csoportjába. Egy másik becslés az emberi fejlődési index (HDI) alapján a 174 kistérségből a 147. leghátrányosabb kistérség volt, ami még mindig a 28. leghátrányosabb helyzetű térség helyezésére jogosította volna. Ez a rossz helyezés alapvetően a munkahelyek hiányának, kisebb mértékben a rossz képzettségi mutatóknak és periférikus elhelyezkedéséből adódó infrastrukturális gyengeségének a számlájára írható.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye tiszaháti részén elhelyezkedő kistérség települései a trianoni határok meghúzásával elveszítették korábbi természetes járásközpontjukat, mint Beregszász vagy Mezőkászony. A mezőgazdaság átalakulásával és a határmenti fekvés okozta elzártság miatt megindult a munkába eljárás, akár Budapestre is. A helyi gazdaság fejlődése az államszocializmus alatt is stagnált, de a gazdasági rendszerváltozás még az ingázásnak is véget vetett, ami tömeges munkanélküliséghez vezetett. A térségre az ipar jelenléte korábban sem volt jellemző, a kisebb vállalkozások pedig a foglalkoztatási helyzet stabilizálását a rendszerváltozás óta sem tudták megoldani. A Vásárosnaményi kistérség mai szerkezete ezért ma is nagyon egypólusú. Ma a munkahelyekkel és szolgáltatásokkal ellátott Vásárosnamény (8830 fő), mint térségi központ jelenti a kistérség motorját, a környezetében lévő 200-2200 fő közötti kistelepülések pedig egy ettől függő területet alkotnak.

Jelentős értéket képviselnek a térség érintetlen természeti adottságai; a láperdőkkel, ártéri legelőkkel mozaikszerűen beszótt beregi táj majdnem minden települése rendelkezik sajátos természeti, építészeti, kulturális és történelmi emlékekkel is. A térség társadalmát alapvetően meghatározzák a református hagyományok. A terület hírnevéhez hozzájárul még az itt található sokfajta szilva, amelynek változatos feldolgozásával történik az aszalás, lekvár-, és pálinkafőzés.

A kistérség 27 településéből 21 kistelepülés lakosság száma kevesebb, mint 1000 fő, és a demográfiai folyamatok – ideértve a 2001-es árvíz utáni újjáépítés okozta belső vándorlásokat is – egyidejűleg és sok esetben egymás mellett hozott létre előregedő (Hetefejércse, Tákos, Mátyus, Tizzaszalka, Lónya, Barabás) és fiatalodó (Tiszavid, Gemzse, Ilk, Aranyosapáti, Gyüre) közösségeket. A fiatalodó településeken belül általában magas a cigány népesség aránya, de a gyermekszegénységgel kapcsolatos problémák nem köthetők egyértelműen etnikai csoportokhoz.

A kistérség települései – egy részük a 2001. évi árvíz utáni újjáépítés következményeképpen – közúton és tömegközlekedéssel a kistérségen belül jól megközelíthetők. A térségközpont Vásárosnamény szolgáltatásai elvileg elérhetők, de a szegénység mellett magasnak tekinthető viteldíjak gátat jelentenek a hozzáférésben. A települési infrastruktúra – a szennyvíz-hálózatot (Jánd, Tizzaszalka, Márokpapi, Gelénes, Vámosatya, Beregdaróc, Tivadar, Tiszavid) nem számítva – kiépültnek tekinthető; de a kihasználtságot rontja a költségek emelkedése, a szociális problémákkal küzdő családokat a közszolgáltatók egyre több településen kizárják a fogyasztásból, illetve szolgáltatásukat csak előre fizetős órával biztosítják.

A kistérséget az országos szinten is kiemelkedően magas munkanélküliség jellemzi, az ebből adódó szegénység és elégtelen élet- és lakáskörülmények az egész kistérségre jellemzőek. Ebből a helyzetből csak a térségközpont emelkedik ki. A kistérség problémái összetettek, de a települések

¹ A kistérségi tükör készítésének módszertanát részletesen a 16.4 mellékletben mutatjuk be. Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani a kistérség polgármestereinek, jegyzőinek, közoktatási és szociális szakembereinek a munkához szükséges adatlapok kitöltéséért és az adatok rendelkezésünkre bocsátásáért, valamint az interjúkért, amelyekkel segítették munkánkat.

humán erőforrásainak adottságaitól függően nagyon eltérő képet mutatnak. Jellemző az egyes szociális vagy egészségügyi problémák halmozódása és települési koncentrációja.

A települési problémák alapját a munkaalkalmak tartós hiánya és az emiatt kialakuló szegénység jelenti. A kistérségben országos viszonylatban is kiemelkedő a munkanélküliek aránya (25%), de ennél is többen vannak, akik már a regisztrációból is kikerültek. Egyes helyeken (Jánd, Tivadar, Vásárosnamény) a falusi turizmus, míg más helyeken a kisüzemek (pl. Tizaszalka – pékség) adnak munkaalkalmat, de ezek nem jelentenek megoldást a nagyobb közösségeket érintő szegénységre. A térségben – a népesebb településeket kivéve – általában az önkormányzati közmunka biztosítja csak a túléléshez szükséges jövedelmet, de egyes határmenti településeken a feketegazdaság tölti be ezt a szerepet. Gondot jelent az önellátáshoz szükséges agrárgazdálkodási készségek és feltételek hiánya; így a szociális transzferok szerepe jelentős a megélhetésben.

A lakosság egészségügyi állapota sok helyen rossz, ami részben a nem megfelelő lakáskörülményekre vezethető vissza. A gyermekek körében kihívás a tetvesség, egy-egy esetben a rühösség. A hét év alatti korosztályra jellemző légúti és emésztőszervrendszeri vírusos megbetegedések gyakorisága. A megfizethetőségi problémák miatt több településen a karitatív szervezetek szerepvállalását igénylik ruházat, élelmiszersegély és tüzelő formájában. Pénzhiány vagy a betegségük kezeléséhez szükséges ismeretek miatt a betegek gyakran nem jutnak vagy nem mennek el szakorvoshoz, a szülők sokszor még az ingyenes védőoltásokat sem adatják be. Egyöntetű igény fogalmazódott meg az oktatási-nevelési rendszerben dolgozók részéről a családok életvezetési, gyermeknevelési és párkapcsolati tanácsadására, ami elsősorban azt mutatja, hogy a szakemberek kapacitásaikat kevésnek érzik már a gyerekek hozott hátrányainak leküzdésére, így ezen kapacitások megerősítése kulcskérdése kell, hogy legyen jelen pályázatnak.

A településeken jellemző szegénység ellenére a lakhatási viszonyok csak egyes helyeken (Aranyosapáti, Hetefejércse, Tarpa, Tizaszalka, Gemzse, Jánd, Olcsva, Lónya) jelentenek kiemelt problémát. Ezen esetekben gyakori a komfortot nélkülöző, embertelen lakhatási körülmények jelenléte egyes családoknál. Gemzsen például a lakások majd harmadában nincs vezetékes ivóvíz, de Aranyosapátiban és Lónyan is meghaladja a 20%-ot. A szegénységgel párhuzamosan az elhanyagolt lakáskörülmények miatt több helyen előfordult a 2001-es tiszai árvíz után újjáépített házak nagyfokú leromlása is (Tarpa, Gulács). Bár a 2001-es népszámlálás alapján hivatalosan csak Aranyosapátiban, Tarpán és Vásárosnaményban tartanak nyilván szegregátumokat, de azóta egy hasonló méretű telep alakult ki Gemzse határában és a legtöbb településen megtalálhatóak az úgynevezett cigánysorok.

A kilátástalan élethelyzetben lévő közösségekben a többségi társadalom normáinak legitimitása erősen csökkent, az anómiás állapotban hamarabb jelenik meg a normaszegés. Megjelent az uzsora, a prostitúció és a drogfogyasztás is, ezért fontos eredménynek tekinthetjük, hogy az oktatási intézmények jelentős körében megjelentek a prevenció oktatási programelemek.

A fiatalodó korszerkezet, a szülők szegénysége, a rendszeres munkaalkalmak hiánya, rossz lakhatási körülmények, az ebből is származó kedvezőtlen egészségügyi helyzet, a nem megfelelő magatartásminták jelenléte együttesen kijelölik **a legsúlyosabb helyzetben lévő, problémák halmozódásával küzdő települések körét: Aranyosapátit, Tiszavidet, Gyürét, Gemzset, Hetefejércset, Tarpát, Ilket.** E helyeken a helyi közösség részvételével, a meglévő kezdeményezések kiterjesztésével és elsősorban az intézményi ellátás gyengeségeinek javításával egyidejűleg lehetne érezhető változást elérni.

A kistérség szolgáltatásszervezése Vásárosnamény központú, a mikrotérségi szerveződés jelei elenyészőek, egyes közszolgáltatások esetében egyedileg kerültek kialakításra. A szegénységgel összefüggő problémák kezelését végző egészségügyi és szociális intézményrendszer a működés területi lefedettsége ellenére mennyiségi és minőségi hiányokkal küzd. Az egyik legnagyobb probléma, hogy az ellátórendszer egyes elemei helyi kötődésüket tekintve hiányoznak. Például a

központi településről kijáró szakember helyi kötődésének és elfogadottságának hiánya, a településen csak átmenetileg jelenlévő szakember vagy időközönként megjelenő humán (egészségügyi vagy szociális) szolgáltatások csak a magára hagyatottság és reménytelenség érzését erősítik a helyi társadalom tagjaiban. Ez a hatás ráadásul nem izolálható, így bár először a központtól távolabbi településeken jelentkezhet, a szolgáltatás időtartamának csökkenésével a közelebbi településeken is érezhető a hatását.

E folyamat visszafordítása éppen ezért a leginkább bajban lévő településeken elkezdve szükséges. Több településen hiányzik a rendszeres fogorvosi jelenlét (Ilk, Gulács, Barabás, Vitka, Olcsva, Márokpapi–Beregsurány és Beregszóc, Táros–Csaroda–Hetefejércse, Gemze) és a kistérség szinte egészéből hiányzik az állandó gyermekorvos. Fontos lenne a rendszeres szűrővizsgálatok elérhetőségének növelése – látás és hallás, érszűkület, ami a romló egészségi állapoton túl az életesélyeket is befolyásolja –, de még ennél is fontosabb probléma, hogy a legszegényebb családokban a távolsági közlekedésnek a jövedelmekhez képesti magas költsége miatt nem megoldott a gyermekek szakellátásba való eljuttatása. Több településen jelezték a helyi szakemberek, hogy nem érhető el rendszeresen nőgyógyász (Olcsva), másutt logopédus (Gulács) vagy gyógytornász (Tarpa, Tiszaszalka).

A kistérség gyermek- és családvédelmi ellátási rendszere – bár a jogszabályi feltételeket teljesíti – a kistérség súlyos társadalmi problémáival méretezetten kétséges, hogy elegendő-e, de az biztos, hogy már középtávon sem tűnik fenntarthatónak. A problémák súlyához méretezetten kicsi kapacitások jelenleg két okból nem okoztak még látványos feszültséget. Egyrészt az augusztusig még működő Segítő Hálózat munkatársainak családgondozói támogatásával tudják kipótolni, másrészt a szakemberek elhivatottsága és odaadása működteti. Erősen kérdéses, hogy a Segítő Hálózat megszűnését követően a jelenlegi kapacitásokkal a 2000 fő alatti településeken lesz-e egyáltalán lehetőség a családgondozói feladatok ellátására. Amennyiben a 2000 fő alatti településekről kiesne a Hálózat munkatársai által nyújtott családsegítés, akkor azonnal súlyos ellátási problémák jelentkeznek a gyermekjóléti feladatokon, mivel jelenleg a családsegítés nincs kistérségi szinten megszervezve. Pozitívum azonban hogy a helyi szakemberek véleménye alapján a jelzőrendszer jól működik a szolgáltatások között.

A kistérségben egyetlen bölcsőde működik Tarpán, de több helyen megfogalmazódott családi napközi iránti igény. Összességében a korai gyermekkori fejlesztés intézményi megerősítése kiemelkedően fontos feladat.

A kistérség településein a korai fejlesztési kapacitások hiánya miatt már az óvodai belépéskor szinte leküzdhetetlen hátránnyal indulnak a gyerekek, amely hátrányt a közoktatási intézményrendszer általában nem tud már leküzdni annak ellenére, hogy a közoktatás szereplői összehangoltan végzik munkájukat a gyermekjólét és a családsegítés szakembereivel. A kistérségben az iskolák állapota általában jó a 2001-es árvizet követő felújításoknak, újjáépítésnek köszönhetően, azonban kisebb speciális oktatótermek, tanulószobák hiánya tapasztalható. Az iskolákban megfogalmazódó igények elsősorban az oktató-, szemléltetőeszközök hiányát, a gyerekek szabadidejének tartalmas eltöltéséhez szükséges (udvari) játékok hiányát és a szülővel közös programok megszervezésének feltételeit, illetve a nyári szabadidő eltöltésében a családoknak nyújtandó segítséget igénylik. Több helyen felmerült a gyermekeknek az önellátás megtanulásában segítséget nyújtó oktatókertet, programok igénye. Természetesen mindezek előtt valamennyi oktatási intézményben elsősorban a szülői szociális háttér javításának alapfeltételeként tekintett munkahelyteremtés szerepelt a legfontosabb igényként.

Az ellátási egyenlőtlenségeket figyelembe véve összességében a legsúlyosabb helyzetben Gemze, Gulács, Hetefejércse, Ilk és Tiszavid vannak, ahol – a közösség magára hagyatottságának érzését is figyelembe véve – az állandó szakmai jelenlétet és így a helyi kötődést, bizalmat erősítő

szolgáltatások működése nagyobb hozzáadott értékkel bír, mint amit a hatékonysági, méretgazdaságossági szempontok, kapacitás kihasználtságon alapuló megfontolások sugallhatnak.

Majdnem minden településen reális szükséglet a munkahelyek létrehozásának igénye. Az infrastrukturális ellátottságból következően csak elvétve fogalmazódott meg az oktatási-nevelési intézmények fejlesztésének az igénye (Vásárosnamény kollégiumi fűtés és nyílászáró, Csaroda és Tizzaszalka – óvoda, Nagyvarsány iskola fűtése), helyette inkább a szabadidő kulturált eltöltését lehetővé tevő infrastruktúra (pl. Gergelyugornya, Ilk, Nagyvarsány, Tizzaszalka és Tákos esetében közösségi ház), Tiszaviden családi napközi létrehozása és a művelődési ház felszerelésének bővítése. Ehhez kapcsolódóan a gyermekek értelmi és érzelmi fejlődését szolgáló – lehetőleg a **szülőkkel együtt tartott – szabadidős programokat** (mozi, színház) igényelnek egyes nehéz helyzetben lévő települések (Aranyosapáti, Gelénes, Hetefejércse, Vásárosnamény, Vámosatya) szakemberei.

A fejlesztésekben partnerként számítani lehet a **kistérség aktív civil társadalmára**. A kistérség településeinek társadalmi aktivitását jelzi, hogy majdnem minden településen található sportegyesület és csak Mátyuson és Olcsván nincsen bejegyzett szervezet. Gyakori a helyi oktatási intézmény fejlesztését szolgáló alapítványok (Aranyosapáti, Beregsurány, Csaroda, Gemzse, Gulács, Ilk, Jánd, Tizsakerecseny) és a gyermek (Gulács, Nagyvarsány), ifjúsági (Beregdaróc, Hetefejércse), kulturális vagy a kulturált szabadidő eltöltését (Tarpa, Tivadar, Márokpapi), illetve az egészséges életmódot szolgáló (Tiszaadony, Tizzaszalka, Nagyvarsány) egyesületek jelenléte. **Elvétve, de előfordulnak a hátrányos helyzetűeken (Jánd, Nagyvarsány), fogyatékosokon (pl. autistákon Aranyosapátiban és Gyürén) vagy a cigányságon segíteni szándékozó civil vagy egyházi szervezetek (Jánd, Tiszavid) is.**

A civil és karitatív szervezetek, illetve egyes tekintéllyel rendelkező személyek munkájának eredményeképpen elindultak jó kezdeményezések is, melyek kiterjesztése a példamutatáson keresztül eredményeket hozhat. Ilyen a „Nyúlunk a munkáért” program a nyúltenyésztéshez adott segítséggel, a helyi fociuli bentlakásos iskolaként (Tarpa), a BEREGTÖT Segítő Hálózat munkája a hátrányos helyzetűeknek adott segítséggel, a vásárosnaményi általános iskola tehetséggondozó és felzárkóztató programja, a beregsurányi óvoda-bölcsőde sikeres cigány-magyar együttélést és beilleszkedést elősegítő munkája és az Aranyosapátiban működő nyári étkeztetés. A Segítő Hálózat munkájára már csak azért is fel kell hívni a figyelmet, mert a fejlesztések legnagyobb problémája a megfelelő humán kapacitás hiánya. A Hálózatban az elmúlt évben tapasztalatot szerzett kollégákból érdemes azokra a jövőben is támaszkodni, akik a legjobb munkát tudták végezni és akik helyi beágyazódása egy-egy közösségben erőforrás lehet a programok eredményes működtetéséhez.

A kistérségben az önkormányzati gazdálkodás (Nagyvarsány súlyos gazdasági helyzetét leszámítva) általában lehetővé teszi a kötelező feladatok ellátását, azonban az alapvetően igazgatással foglalkozó önkormányzatok elsősorban helyismerettel és személyes kapcsolataikkal járulhatnak hozzá a civil vagy karitatív szervezetek aktív beavatkozásaihoz. Az önkormányzatok esetében szükséges lehet továbbá személyi kapacitások fejlesztése is a döntéshozók és a civil vagy egyházi segítségnyújtók közötti jobb kapcsolattartás, illetve együttműködés érdekében.

A fent leírtakat a lenti táblázatban összefoglalva bemutatjuk, hogy a gyermekek fejlődése számára elsődleges közszolgáltatások elérhetősége hol szorul fejlesztésre azokon a településeken, ahol magas a szegénységi kockázat és nagy a gyermekszám. Alapvetően a jegyzőktől kapott információkra támaszkodtunk a szolgáltatások elérhetőségének kérdésében, ahol ez hiányzott, ott a terepről gyűjtött adatokat használtuk. A táblázat jobb áttekinthetősége érdekében piros-sárga-zöld kódokat használtunk a megszokásnak megfelelően: a veszély (piros), a kockázat (sárga) és a megfelelőség (zöld) jelzésére. A településeknél pirossal a különösen nagy gyermekszegénységi kockázatú településeket jeleztük, a szolgáltatásoknál a közszolgáltatás helyben való elérésének hiányát jeleztük ezzel a színnel.

1. táblázat A gyermekek szegénységét csökkentő közszolgáltatások elérhetősége és a gyermekszegénység kockázata a vásárosnaményi kistérség településein.

Szolgáltatás	18 év alatti gyerekek aránya	18 év alatti gyerekek száma	szegénységi kockázati index	Bölcsőde	Családi napközi	Óvoda	Gyerekház	Általános iskola alsó tagozat	Általános iskola felső tagozat	Szakközépiskola	Középiskola	Napközi	Tanoda	Családsegítő szolgáltatás	Gyermekjóléti szolgáltatás	Védőnői szolgálat	Házi gyermekorvos	Háziorvos
Aranyosapáti	30%	621	10															
Barabás	16%	127	9															
Beregdaróc	23%	190	10															
Beregsurány	22%	131	9															
Csaroda	17%	101	9															
Gelénes	12%	62	9															
Gemzse	30%	263	10															
Gulács	24%	225	10															
Gyüre	27%	347	9															
Hetefejércse	17%	51	10															
Ilk	30%	407	10															
Jánd	22%	181	9															
Kisvarsány	21%	222	8															
Lónya	14%	115	10															
Márokpapi	21%	93	8															
Mátyus	20%	59	10															
Nagyvarsány	18%	267	7															
Olcsva	25%	183	10															
Tákos	15%	53	8															
Tarpa	21%	474	10															
Tiszaadony	25%	155	10															
Tiszakerecseny	22%	210	10															
Tiszaszalka	17%	162	7															
Tiszavid	31%	170	10															
Tivadar	23%	51	8															
Vámosatya	17%	99	9															
Vásárosnamény	16%	1514	7															

egyáltalán nem érhető el

kevesebb mint heti 10 órában elérhető

több mint heti 10 órában elérhető

forrás: jegyzői adatlapok², saját gyűjtés

² Tiszavid és Beregsurány esetében nem állt rendelkezésre jegyzői adatlap, ott egyéb információkra támaszkodtunk.

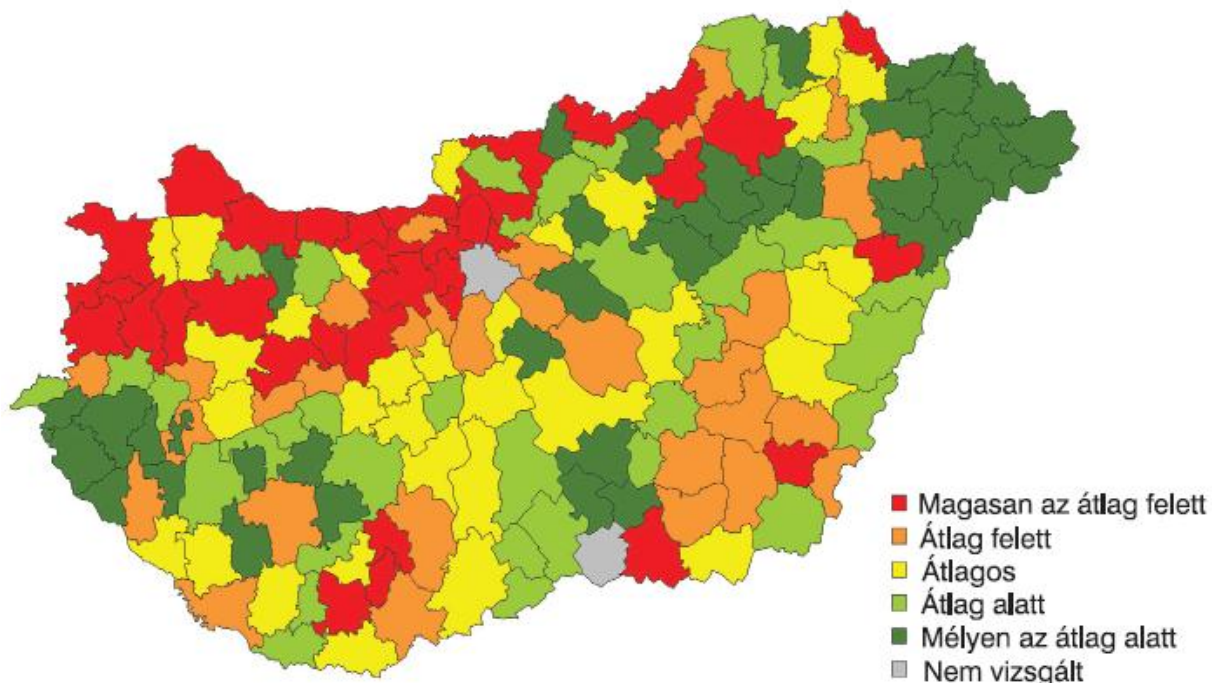
A beérkezett javaslatokat, a kistérségi tükörben eddig leírt problémákat és a szakmai ajánlásokat is figyelembe véve javasolható egy olyan programcsomag kialakítása, amelyben minimálisan sor kerül a következő tevékenységek betervezésére:

- Az iskolán kívüli szabadidős tevékenységhez és a bejáró diákoknak a felzárkóztató foglalkoztatásaihoz a már meglévő ifjúsági és közösségi házakban **ifjúsági pontokban** gyermekprogramokat szervezni, így különösen **Tiszakerecseny, Tiszaadony, Tiszavid, Aranyosapáti, Gyüre, Jánd, Beregsurány településeken, esetleg Lónyán.**
- **A nagyobb szegregátumokban,** a gettósodó falvakban vagy annak kockázatával bíró nagyobb településeken érdemes lenne a gyermekjólét munkáját **biztos kezdet szolgáltatások, házak felállításával is segíteni.** Különösen igaz lenne ez **Tiszavid, Aranyosapáti, Gemzse, Ilk és Vásárosnamény** településeken.
- **Tiszavid esetében** – mivel egy gettósodó településről van szó – a fenti szolgáltatásokat kombináltan egy **közösségi ház kialakításával** lehetne leginkább megoldani, illetve **Aranyosapátiban** ehhez kapcsolódóan szükséges lenne **egy közösség tér kialakítása is.**
- A nagyobb befogadó iskolákban – különösen, ahol a környező településekről nagy számban érkeznek hátrányos helyzetű családokból gyerekek – az **iskolai fejlesztő kapacitások és szociális munka** kerül megerősítésre, így különösen **Tiszaszalka, Csaroda és Tarpa iskoláiban.**
- A nagyobb szegregátumok környékén a **telepi szociális munka nélkülözhetetlen,** különösen **Aranyosapátiban és Gemzsén.**
- Továbbá szinte minden településen, ahol ez jelenleg nem megoldott fontos lenne e program keretében megszervezni a nyári táboroztatást és étkeztetést.

1 A kistérség és településeinek bemutatása

A **Vásárosnaményi kistérség** a hivatalos KSH besorolás (2007) alapján az ország fejlettségében a 154. kistérség volt a 174-ből, így **bekerült a komplex programmal segítendő leghátrányosabb helyzetű kistérségek csoportjába**. Egy 2009-es másik becslés az emberi fejlődési index alapján a 174 kistérségből a 147. leghátrányosabb kistérség volt³, ami még mindig a 28. leghátrányosabb helyzetű térség helyezésére jogosította volna. **Ez a rossz helyezés alapvetően a munkahelyek hiányának, kisebb mértékben a rossz képzettségi mutatóknak és infrastrukturális helyzetnek volt köszönhető.** A történeti elemzések szerint a szabolcsi kistérségek, beleértve Vásárosnamény kistérséget is már, a XX. század elején is a hátrányos helyzetű kistérségek közé tartozott, amin a Trianon utáni periférikus szerep tovább rontott és érdemben a 20. századi fejlesztések sem tudták kimozdítani ebből a pozícióból, vagyis **a kistérség lemaradása tartós évszázados okokra vezethető vissza, így a kitörés, felemelkedés is csak hosszabb ideig tartó, jól célzott és összehangolt beavatkozásoktól várható.**

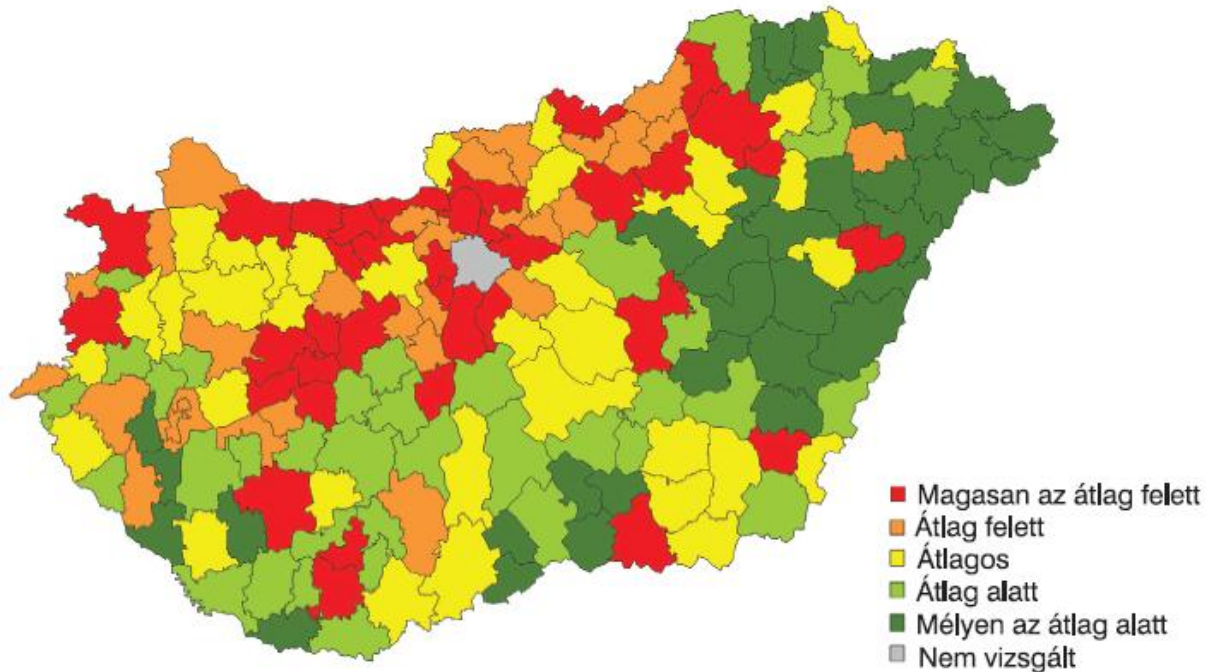
1. ábra A magyarországi kistérségek fejlettségi szintje a XX. század elején.

forrás: Györi Róbert: A magyar fejlettségi térszerkezet történeti gyökerei, megjelenés alatt in.: Balás Gábor (szerk.): Periférián, A hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatási problémája, Hétfa könyvek.

³ Csité András – Németh Nándor (2012): HDI a hátrányos helyzetű kistérségekben, megjelenés alatt in.: Balás Gábor (szerk.): Periférián, A hátrányos helyzetű térségek fejlesztésének problémája, Hétfa könyvek

2. ábra A magyarországi kistérségek fejlettségi szintje 1970-ben.

forrás: Győri Róbert: A magyar fejlettségi térszerkezet történeti gyökerei, megjelenés alatt in.: Balás Gábor (szerk.): Periférián, A hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatási problémája, Hétfa könyvek.

A Vásárosnaményi kistérséget 2004-től érvényes statisztikai beosztás szerint pontosan az egykori Bereg vármegyének 1920 után Magyarországnál maradt területe alkotja, amelynek 27 települését a Tisza és az országhatár fogja közre. A kistájat alkotó Beregi-sík a keleti részén ármentes, egyébként magas talajvízű alacsony ártéri szintű, az ármentesítések előtt árvizekkel rendszeresen elöntött tökéletes síkság. A felszínt túlnyomórészt öntésagyag és iszap takarja, ami a Tisza egykori áradásainak hordaléka. A kistérség nyugati részét (Illk, Gemzse térsége) nyírségi homokbuckák tarkítják, de az országhatár közelében vulkáni eredetű, kisebb méretű hegyalakulatok is előfordulnak (Tarpai-hegy, Típet-hegy).

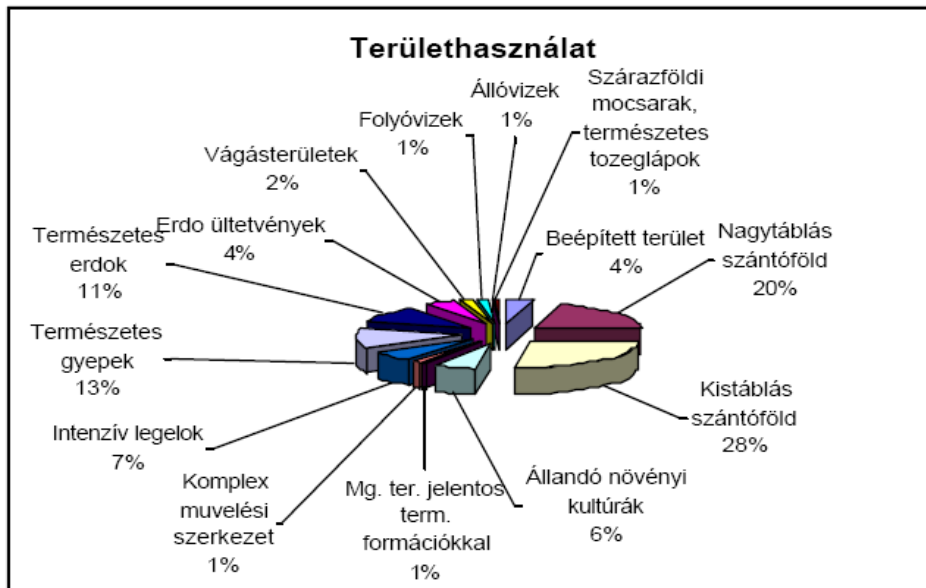
A kistérséghez tartozó 27 településből 21 alkotja a Tisza menti mezőgazdasági kistájat, amire a mozaikos tájszerkezet jellemző. A kistáj összterületének 50%-a szántó, 23%-a rét-legelő, közel 4%-a gyümölcsös, míg az erdőszültség 17%-os. A kistérség adottságai a rét- legelő- és az erdőgazdálkodásnak kedveznek, így az alacsony aranykorona érték és a gyenge termőhelyi adottságok dominálnak.

A térség növényvilágának természeti és idegenforgalmi szempontból egyaránt legfontosabb értékei a nagy kiterjedésű, különféle erdőségek maradványai. Az északkelet-nyírségi területeken elsősorban a homok megkötésére telepített nagyarányú erdőültetvények vannak. Tulajdonmegoszlás szerint fele-fele arányban vannak a magán erdőgazdálkodók, illetve az állam tulajdonában lévő erdők. Mivel a táj folyóvizei és erdői halban és vadban igen bővelkednek, ezért az ésszerű gazdálkodással összekapcsolt horgász- és vadászturizmus számos lehetőséget rejt magában. Az Alföldön egyedülálló maradványok a Beregi-síkság tőzeg-mohalápjai Csaroda és Gelénes térségében a Bábtava területén. A Beregi térségben előforduló ásványi anyagok (építési kavics, homok, és durva kerámia anyagok) leginkább építőanyagokként kerülnek felhasználásra.

A beregi táj majdnem minden települése rendelkezik sajátos természeti, építészeti, kulturális és történelmi emlékekkel is. A térség társadalmát alapvetően meghatározzák a református

hagyományok. A terület hírnevéhez hozzájárul még az itt található sokfajta szilva, amelynek változatos feldolgozásával történik az aszalás, lekvár-, és pálinkafőzés.

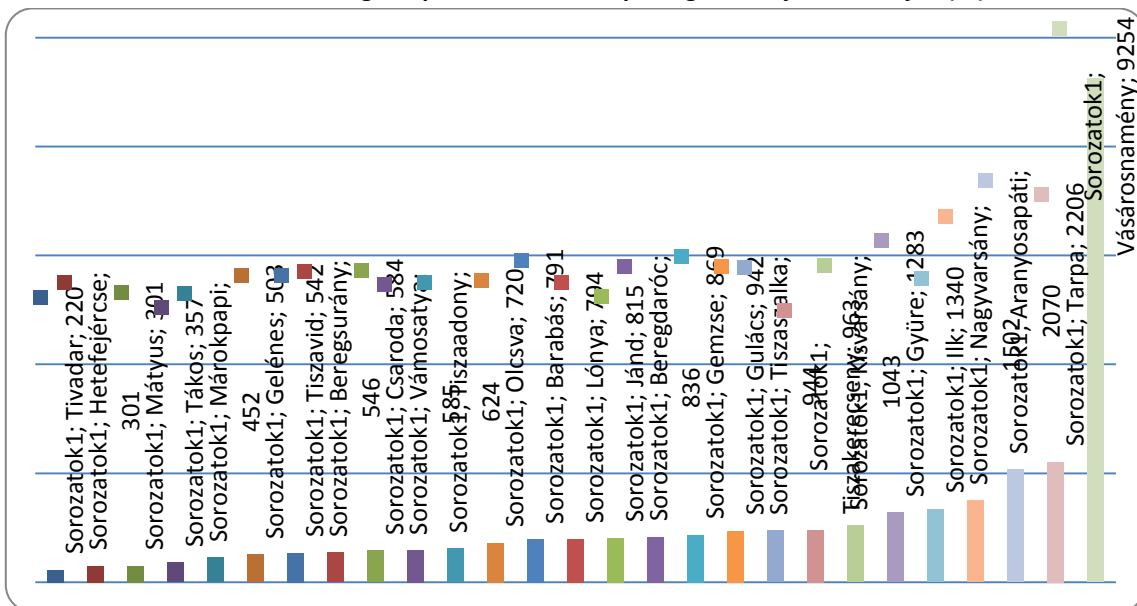
3. ábra Területhasználat a Vásárosnaményi kistérségben

Forrás: KSH

A kistérség 567 km²-nyi területén 2012-ben alig több mint 31 ezer lakos élt, **népsűrűsége alacsony**: 56 fő/km². A térségben **az aprófalvas településszerkezet dominál**, a falvak többségének (15 település) népességszáma 500 és 1000 közötti, illetve 5 településen 500 fő alatt marad. A kistérség központján kívül a 2000 főt csupán Aranyosapáti és Tarpa lélekszáma haladja meg. A települések közül három 1990-ben vált ki és lett önálló (Varsánygyüre kettéválásával születtek Gyüre és Nagyvarsány, Tiszaszalkából kivált Tiszavid).

4. ábra A kistérség településeinek lakónépessége 2012. január elsején (fő)

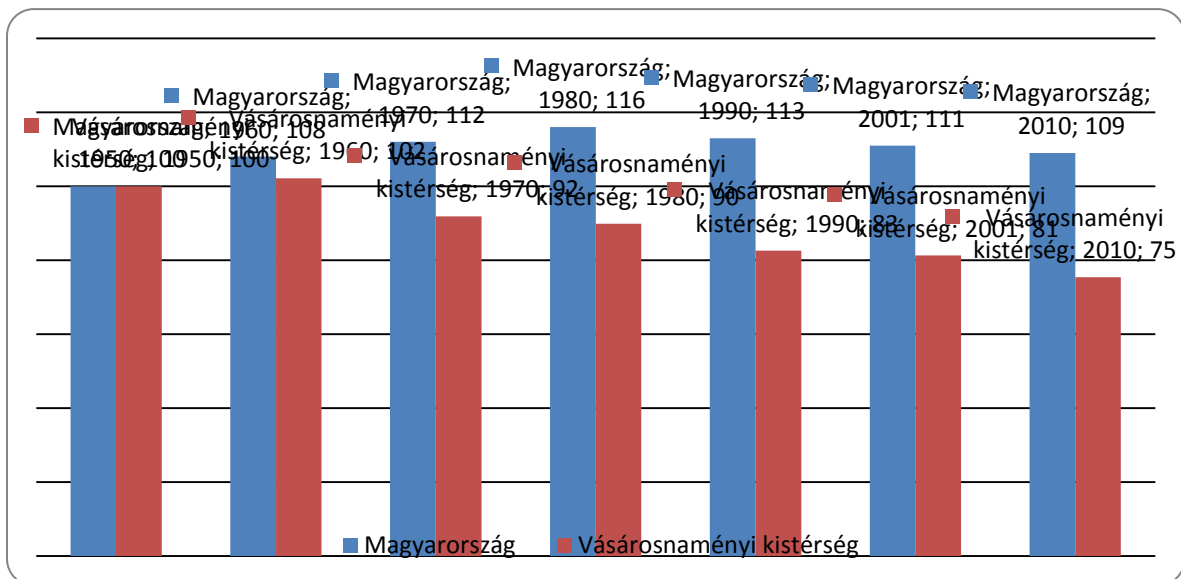
Forrás: jegyzői adatlapok⁴

⁴ Tiszavid és Beregsurány esetében nem állt rendelkezésre jegyzői adatlap, ott a polgármesteri interjúkra támaszkodtunk.

Vásárosnamény négy kisebb önálló településből (Vásárosnamény, Vitka, Gergelyi és Ugornya), valamint két tanyából (Károlyi- és Perényi-tanya) **1969-ben egyesítve jött létre**. A korábbi települések településen belüli elkülönülése ma is megfigyelhető a városban. A város **térségszervező szerepe a '60-as évektől vált meghatározóvá, városi rangot 1979-ben kapott**. A Tisza két partján elterülő, a térség lakosságának közel egynegyedét, majd kilencezer főt kitevő Vásárosnaményt a „Bereg kapujaként” is emlegetik, mivel néhány, a folyó bal partján fekvő közeli település mellett **a Beregi-síkság összes települése ehhez a kisvároshoz vonzódik**.

Tiszahát tradicionálisan elmaradott vidék; már száz esztendeje is a legkevésbé fejlett térségek közé tartozott és már akkor is nagyarányú volt az elvándorlás. Helyzetét tovább rontotta a trianoni határmegvonás, ami elszakította természetes központjától, Beregszásztól. **A mezőgazdaság átalakulásával és a határmenti fekvés okozta elzártság miatt megindult a munkába eljárás**, akár Budapestre is. E gyakorlat később, a gazdasági rendszerváltozással megszakadt, ami tömeges munkanélküliséghez vezetett. A Kádár-korszakban a biztos szovjet piacra alapozott intenzív gyümölcsstermesztés némi erősödést jelentett a térség számára, kisebb mértékben a 60-70-es években megjelent – döntően Vásárosnaményra korlátozódó – ipartelepítés (forgácslap-gyár, ruhagyár, üveggyár, vasipari ktsz, Tiszaszalkán optikai gyár), és fontos gazdasági alapot adott a záhonyi átrakóközvettség közelsége is. **Mivel az ipar sosem vált domináns foglalkoztatóvá a térségben, ezért a rendszerváltás utáni visszaesés a kialakult mezőgazdasági piacok összeomlásának és ezzel párhuzamosan a nagyfoglalkoztató tsz-ek felbomlásának volt köszönhető.**

5. ábra A kistérség lakónépességének változása az elmúlt hat évtizedben (% , 1950=100%)

forrás: KSH

A kistérség helyzetét számos sajátos tényező is súlyosbítja, mint az apró- és középfalvas településszerkezet, a cigányság országos átlagot jóval meghaladó aránya, a Budapesttől, a nyugati határtól, sőt még a megyeszékhelyüktől is nagy távolság; **így fejlődésbeli lemaradása mérsékeltebb ütemben, de a mai napig is folyamatos**.

A kistérség épített infrastruktúrájának állapota jónak mondható a 2001-es árvíz utáni helyreállításnak köszönhetően, azonban a Tiszán átívelő hidak kis száma miatt a kistérség bizonyos irányokból nehezen megközelíthető és a kistérségen belül is bizonyos települések közlekedése csak egy irányban megoldott. A Vásárosnaményi kistérségben a belterületi kiépített utak aránya átlagosan 89%, a felújítandó belterületi utak aránya 24%. A mezőgazdasági utak kiépítettsége

alacsony. A közút hálózat Vásárosnamény központú, de néhány település (Tizsakerecseny, Mátyus és Lónya) egyirányú útkapcsolatokkal rendelkezik, amelyek a komp akadályoztatása esetén zsáktelepülési helyzetbe kerülnek. A Tisza elválasztó hatása jelentkezik a Tisza két oldalán futó útvonalak (Tizsaszalka–Tiszavid–Tiszaadony–Tizsakerecseny–Mátyus–Lónya és a Vásárosnamény–Kisvarsány–Nagyvarsány–Gyüre–Aranyosapáti) között, ahol a vásárosnaményi hídon kívül csak az Aranyosapáti–Tiszaadony, Lónya–Benk, Lónya–Tiszamogyorós kompok biztosítanak átjárást, de télen és szélsőséges vízállásoknál ezen a 35 km-es szakaszon és ettől északra nincs állandó átjárási lehetőség. A Szamos-parti elhelyezkedése miatt Olcsva is (komp miatt csak részlegesen) a zsáktelepülési települések közé tartozik. A térség fő közlekedési útvonala a Vásárosnamény felől a beregsurányi határátkelő felé tartó 41-es főút. Az átmenő forgalom kínálta gazdasági lehetőségek és a közforgalmú közlekedéssel történő gyorsabb eljutás miatt a főút mellett és közelségében lévő települések (Kisvarsány, Nagyvarsány, Jánd, Tákos, Csaroda, Márokpapi, Gelénes, Vámosatya) viszonylag jobb helyzetben vannak, mint a közlekedésföldrajzi szempontból mellékutakon elérhető települések (Tizsaszalka, Tiszavid, Gyüre, Aranyosapáti, Tiszaadony, Tizsakerecseny, Barabás, Hetefejércse, Tarpa).

A legforgalmasabb út jelenleg a 41. sz. főút, amelyen 4-10 ezer járműegység/nap forgalmat regisztráltak. A mellékutak Vásárosnamény belterületi szakaszain a forgalom megközelíti a 3000 járműegység/nap körüli értéket. A térség kerékpárút-hálózata meglehetősen gyér, a nagyobb forgalommal bíró utak mentén a kerékpárút kialakítása hiányos. Ilyen út a Lónya–Mátyus–Tizsakerecseny–Tiszaadony–Tiszavid–Tizsaszalka–Vásárosnamény–Jánd–Gulács–Tarpa, Záhony–Zsurk–Aranyosapáti–Gyüre–Nagyvarsány–Kisvarsány–Vásárosnamény, Beregdaróc–Beregsurány–Tarpa–Tivadar–Fehérgyarmat és a Vásárosnamény–Mátészalka utak.

A térség buszos közlekedési szolgáltatója, a Szabolcs Volán Zrt. biztosítja a helyközi közlekedést vásárosnaményi központtal. Helyközi autóbuszjárat a vizsgált terület minden települését érinti, helyi autóbuszjárat Vásárosnaményben közlekedik. Autóbuszos tömegközlekedéssel 11 településből negyedóra alatt, 11 településből félóra alatt, 2 településből háromnegyedóra alatt lehet a kistérségi központba jutni. **A menetidőt tekintve tehát alkalmas a kistérségi központ az egész kistérség kiszolgálására, és két települést (Olcsva és Tivadar) leszámítva a menetrend a munkavállaláshoz szükséges ingázást is lehetővé teszi tömegközlekedéssel.** A szegényebbek számára **a tényleges elérhetőséget viszont a jövedelmekhez képest magas viteldíjak erősen korlátozzák** (Lónyáról vagy Beregdarócról az ingázóknak havi 24 900 Ft-ba kerül a bérlet a kistérségi központba).

2. táblázat A Vásárosnamény elérhetősége a kistérségben

Település	A leggyorsabb út hossza a kistérség-központig 2011 (perc)	Távolsági busz (teljes áru menet-jegy - Ft)	Távolsági busz (első indulás hétköznap)	Távolsági busz (utolsó indulás hétköznap Vásárosnaményba)	Távolsági busz (utolsó indulás hétköznap VISSZA)	Vasút (teljes áru menet-jegy - Ft)	Vasút (első indulás hétköznap)	Vasút (utolsó indulás hétköznap)	Vasút (utolsó indulás hétköznap VISSZA)
Aranyosapáti	16	310	5:16	17:11	18:47	250	5:04	20:59	20:09
Barabás	20	370	5:03	16:40	18:50				
Beregdaróc	22	840	4:43	15:43	18:50				
Beregsurány	19	370	5:00	16:48	18:50				
Csaroda	12	310	5:21	17:00	18:50				
Gelénes	17	560	4:57	15:57 (16:33)	18:50				
Gemzse	12	250	5:14	17:00	18:47				

Gulács	14	310	5:19	16:10	18:49				
Gyüre	8	250	5:24	17:18	18:47	250	5:12	21:07	20:09
Hetefejércse	17	465	5:10	15:58 (16:13)	18:49				
Ilk	8	250	5:23	17:28	18:47				
Jánd	5	155	5:33	16:27	18:49				
Kisvarsány	5	155	5:31	17:27	18:47	155	5:18	21:13	20:09
Lónya	38	840	4:44	15:45	18:49				
Márokpapi	20	370	5:11	11:43 (16:35)	18:50				
Mátyus	33	560	4:51	15:51	18:49				
Nagyvarsány	9	250	5:26	17:22	18:47				
Olcsva	7	250	5:25	17:21	17:05				
Tákos	10	250	5:27	17:05	18:50				
Tarpa	22	370	4:57	15:42	18:49				
Tiszaadony	20	370	5:11	16:08	18:49				
Tizsakerecseny	28	560	4:58	15:58	18:49				
Tiszaszalka	14	310	5:21	16:17	18:49				
Tiszavid	16	310	5:18	16:14	18:49				
Tivadar	21	465	5:57	13:15 (15:50)	17:05				
Vámosatya	17	370	5:11	16:44	18:50				
Vásárosnamény	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Forrás: Volán és MÁV menetrendek, díjtáblázatok

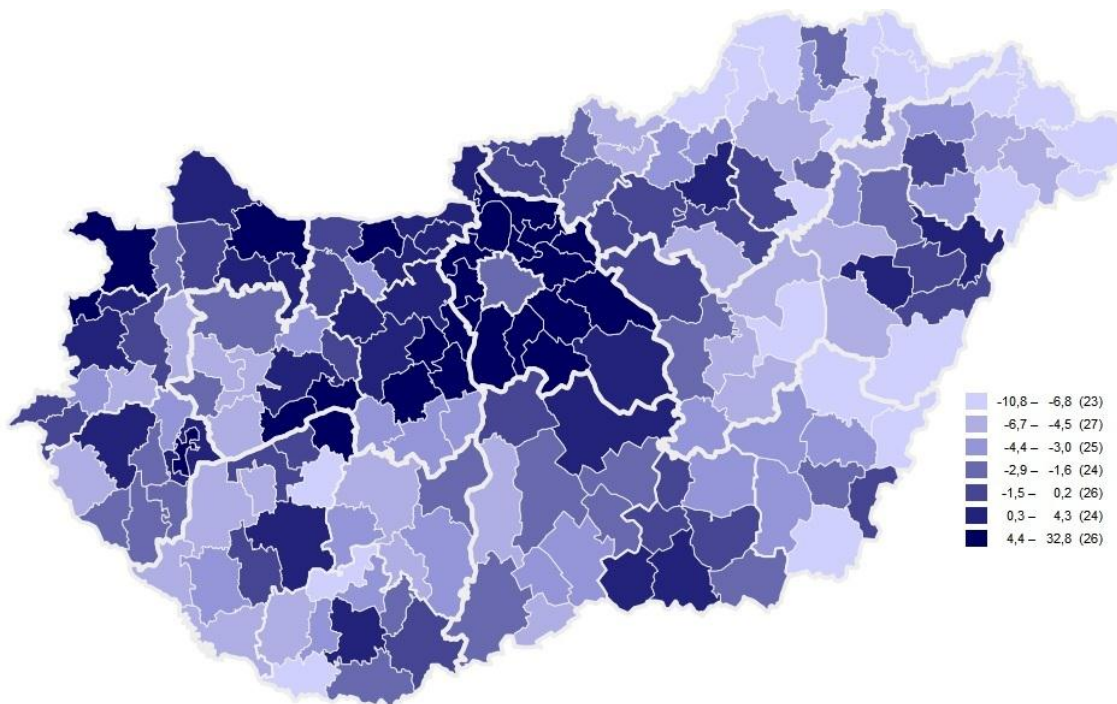
A kistérséget Nyíregyháza-Vásárosnamény és a Záhony-Vásárosnamény-Mátészalka **vasútvonal érinti**. Vonattal a kistérségben menetrend szerinti vasúti közlekedéssel működő vasútállomással rendelkező települések mindegyikéből Vásárosnaményba lehet közvetlenül eljutni. A kistérség 27 településéből 4 település rendelkezik ilyen vasútállomással (Aranyosapáti, Kisvarsány-Nagyvarsány, Gyüre). A vonalak nem villamosítottak, a vonatok ritkán közlekednek, a vasúti kocsik leromlott állapotúak. A megyeszékhely és Vásárosnamény közötti 50 km-es szakaszt a vonat 2 óra alatt teszi meg, de közúton is több mint 70 perc ez a távolság. Tovább rontja a térségben lakók helyzetét, hogy az ingázás visszaszorulásával párhuzamosan a MÁV és a Volán számos járatot megszüntetett vagy ritkított a térségből.

Összefoglalva: A kistérség országosan tradicionálisan a leghátrányosabbak közé tartozik. A kistérséget aprófalvas szerkezet jellemzi, amelyben mikrotérségi központok nem alakultak ki, így a kistérség a központ, Vásárosnamény köré szerveződik. A tömegközlekedési kapcsolatok elvileg alkalmasak arra, hogy a 9000 fős kisváros az egész kistérséget kiszolgálja, azonban a viteldíjaknak a jövedelmekhez képest magas szintje ezt erősen korlátozza. A kistérséget a kifelé való infrastrukturális kapcsolatainak gyengesége már a megyeszékhelytől is gyakorlatilag elzárja.

2 A kistérség népességének néhány jellemzője

A kistérség jelentős népesség veszteséget szenvedett el az elmúlt évtizedekben, elsősorban a jelentős elvándorlásnak köszönhetően, amit csak kis mértékben tudott kompenzálni az országos átlagot meghaladó természetes szaporulat.

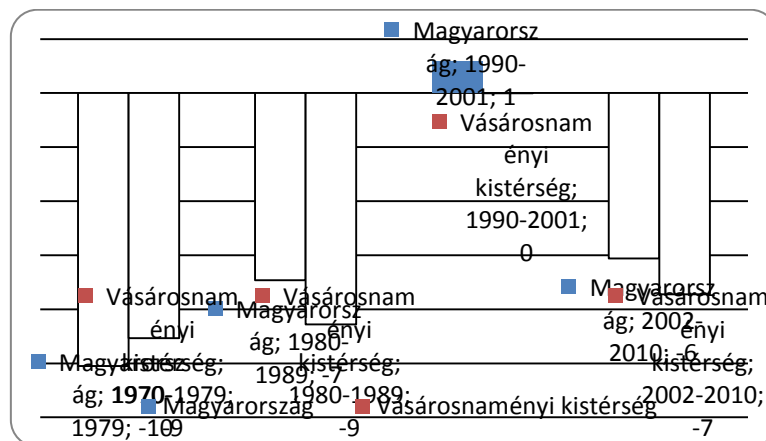
6. ábra Belföldi vándorlási különbözet évi átlaga 1000 lakosra 2000–2010

forrás: KSH

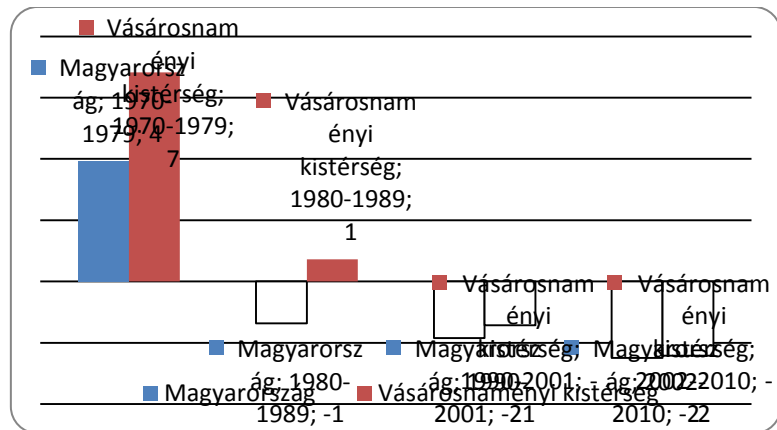
Az elvándorlás, bár üteme a 90-es években a rendszerváltozással a nagy ipari központokban munkájukat elvesztők hazaköltözése miatt megtorpant egy időre, (1990–2001 között a népesség 2,5%-a), de ma is az egyik legmagasabb az országban. Elsősorban a fiatal jól képzett munkaerő megy el a térségből. Sokan már középfokú tanulmányaikat is a kistérségen kívül végzik, a felsőfokú végzettséget szerzők többsége pedig ritkán tér vissza munkát vállalni. A megmaradó népesség körében így egyre kevesebb lesz a képzett, fiatal munkaerő, így a **szegénység újratermelődése folyamatos**. E családok termékenysége magasabb, így a természetes népességfogyás kisebb a térségben, mint országosan, de a hátrányos helyzetű családokban a munkaalkalmak hiánya miatt már a második-harmadik generáció születik bele a munkanélküliségbe.

7. ábra Vándorlási egyenleg az egymást követő évtizedekben (%)

forrás: KSH

8. ábra Természetes szaporulat az egymást követő évtizedekben (%)

forrás: KSH

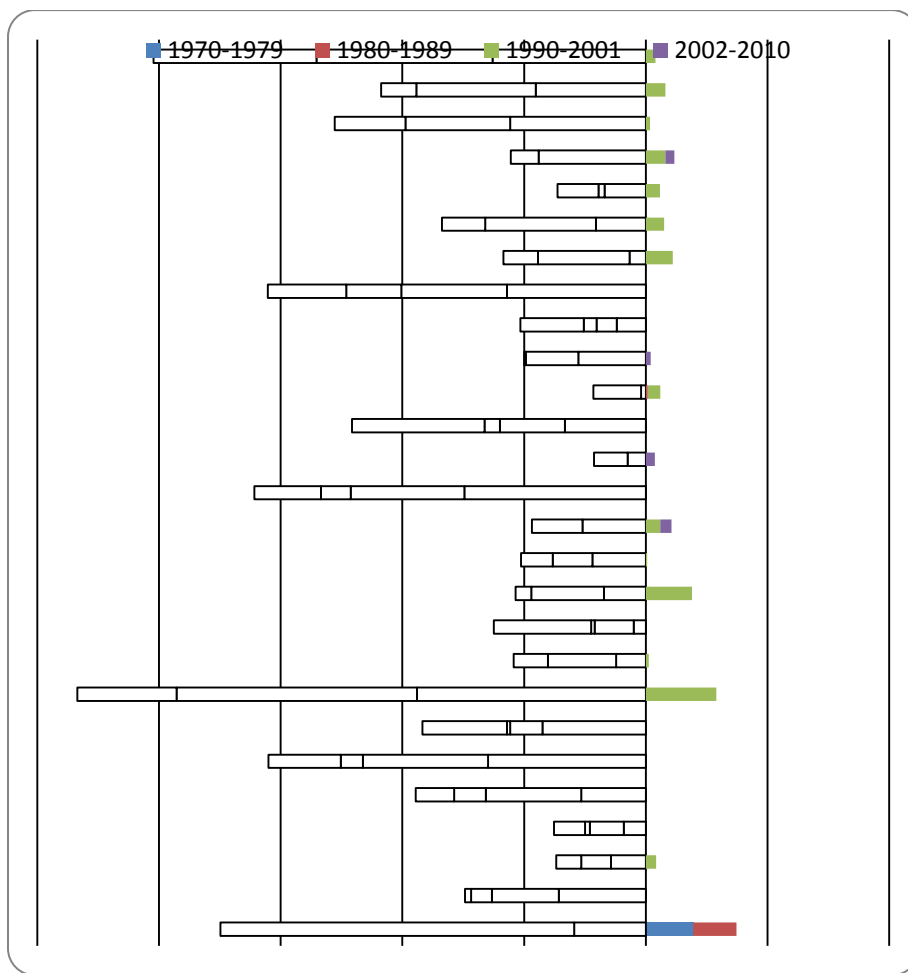
A kistérség 27 településéből 20 kistelepülés lakosságszáma kevesebb, mint 1000 fő, és a demográfiai folyamatok – ideértve a 2001-es árvíz utáni újjáépítés okozta belső vándorlásokat is – egyidejűleg és sok esetben egymás mellett hoztak létre előregedő (Hetefejércse, Tákos, Mátyus, Tizzaszalka, Lónya, Barabás) és fiatalodó (Tiszavid, Gemzse, Ilk, Aranyosapáti, Gyüre) lakosság-összetételű közösségeket. A külterületi népesség a kistérségben az összlakosság 2,8 %-át teszi ki, ami hét településen jellemző, de Nagyvarsányban kirívóan magas (42 %). A népességszám-csökkenés különösen Tizzaszalkát (40%), Lónyát (28%), Mátyust (27%), Tákost (25%), Jándot (25%) és Hetefejércsét (24%) érintette kedvezőtlenül. **Napjainkra a települések közel négyötödén folyamatosan csökken a népesség. Ezzel szemben Tiszavid (36%), Ilk (15%) és Gemzse (10%) népessége nőtt elsősorban a természetes szaporulat miatt.**

3. táblázat Az állandó népesség számának változása az elmúlt húsz évben (1991–2010), %

Tizzaszalka	-40,2%	Tarpa	-17,0%	Kisvarsány	-4,2%
Lónya	-28,4%	Vámosatya	-17,0%	Beregsurány	-0,5%
Mátyus	-27,1%	Gelénes	-16,6%	Aranyosapáti	-0,2%
Tákos	-24,8%	Tiszaadony	-13,9%	Nagyvarsány	3,0%
Jánd	-24,7%	Beregsurány	-12,3%	Gemzse	9,9%
Hetefejércse	-24,0%	Tizsakerecsény	-12,2%	Ilk	14,6%
Gulács	-19,6%	Tivadar	-11,3%	Tiszavid	36,2%
Márokpapi	-19,5%	Olcsva	-10,1%		
Barabás	-18,0%	Vásárosnamény	-7,2%	Vásárosnaményi kistérség	-10,6%
Csaroda	-17,6%	Gyüre	-6,9%		

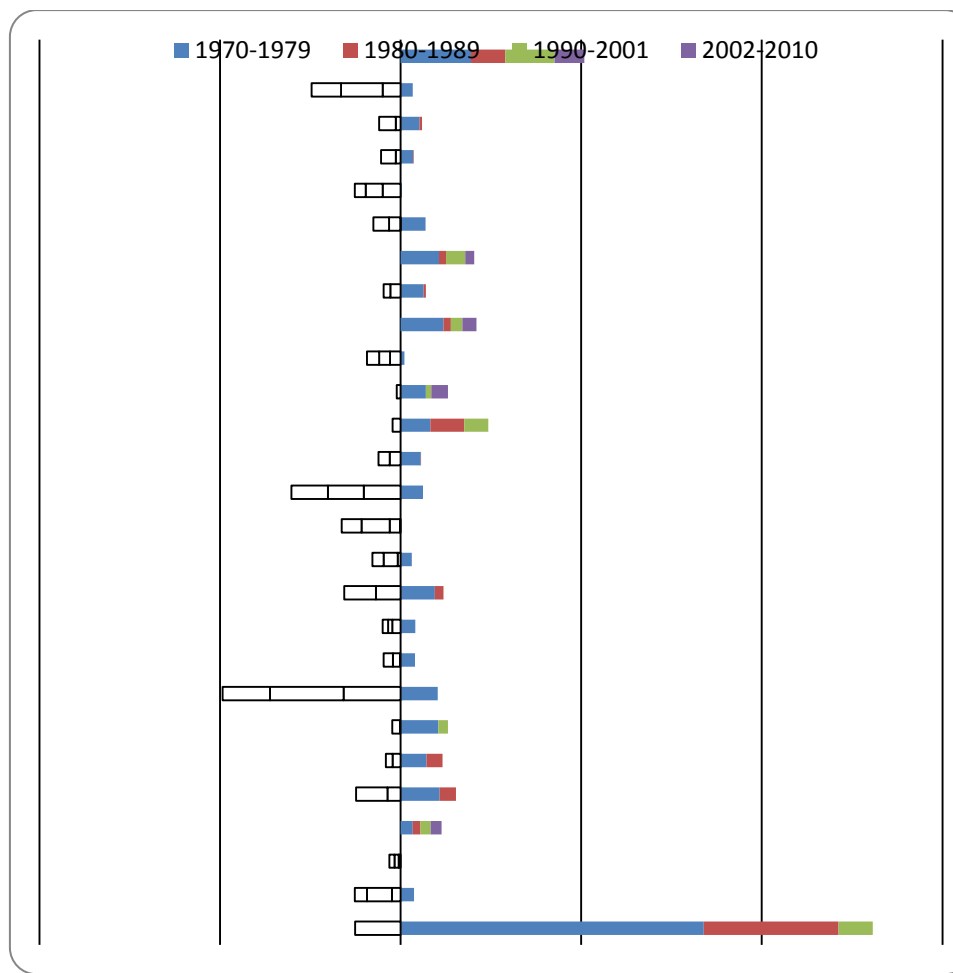
forrás: KSH-TSTAR

9. ábra Elvándorlás a kistérség településein az elmúlt négy évtizedben (fő)

forrás: KSH

10. ábra Természetes szaporulat a kistérség településein az elmúlt négy évtizedben (fő)

forrás: KSH

Különösen magas – a 30%-ot is meghaladja – a gyermekek aránya Aranyosapáti, Gemzse, Gyüre, Ilk Tiszavid településeken, ahol a nagycsaládok aránya is kiemelkedő (lásd a melléklet 36. táblázatának adatait). Mivel ugyanezen településeken a legmagasabb a 0-5 évesek aránya (meghaladja a 7,5%-ot) is, ezért itt a gyermekek magas aránya tartósan ígérkezik, így ezen településekre kiemelt figyelmet kell fordítani a gyermekek jövőjével kapcsolatos fejlesztésekben.

4. táblázat A gyermekkorúak száma és aránya a kistérség településein, 2012

	lakónépesség 2012. január 1-jén (fő)	18 év alattiak száma (fő)	0–2 évesek száma (fő)	3–5 évesek száma (fő)	6–13 évesek száma (fő)	14–17 évesek száma (fő)	18 év alattiak aránya (%)	0–2 évesek aránya (%)	3–5 évesek aránya (%)	6–13 évesek aránya (%)	14–17 évesek aránya (%)
Aranyosapáti	2070	621	74	115	280	152	30,0	3,6	5,6	13,5	7,3
Barabás	791	127	13	31	45	38	16,1	1,6	3,9	5,7	4,8
Beregdaróc	836	190	12	40	80	58	22,7	1,4	4,8	9,6	6,9
Beregsurány	546	119	12	16	57	34	21,8	2,2	2,9	10,4	6,2
Csaroda	584	101	11	19	41	25	17,3	1,9	3,3	7,0	4,3
Gelénes	503	62	6	12	24	20	12,3	1,2	2,4	4,8	4,0
Gemzse	869	263	46	39	114	64	30,3	5,3	4,5	13,1	7,4
Gulács	942	225	35	30	100	60	23,9	3,7	3,2	10,6	6,4
Gyüre	1283	347	51	51	142	87	27,0	4,0	4,0	11,1	6,8
Hetefejércse	301	51	6	5	21	11	16,9	2,0	1,7	7,0	3,7
Ilk	1340	407	42	64	188	113	30,4	3,1	4,8	14,0	8,4
Jánd	815	181	31	21	70	59	22,2	3,8	2,6	8,6	7,2
Kisvarsány	1043	222	11	48	99	64	21,3	1,1	4,6	9,5	6,1
Lónya	794	115	8	16	70	21	14,5	1,0	2,0	8,8	2,6
Márokpapi	452	93	17	11	44	21	20,6	3,8	2,4	9,7	4,6
Mátyus	301	59	6	13	24	16	19,6	2,0	4,3	8,0	5,3
Nagyvarsány	1502	267	35	34	129	68	17,8	2,3	2,3	8,6	4,5
Olcsva	720	183	29	24	74	56	25,4	4,0	3,3	10,3	7,8
Tákos	357	53	5	11	27	6	14,8	1,4	3,1	7,6	1,7
Tarpa	2206	474	72	79	181	121	21,5	3,3	3,6	8,2	5,5
Tiszaadony	624	155	12	28	66	49	24,8	1,9	4,5	10,6	7,9
Tiszakerecseny	963	210	30	40	110	30	21,8	3,1	4,2	11,4	3,1
Tiszaszalka	944	162	20	18	60	64	17,2	2,1	1,9	6,4	6,8
Tiszavid	542	170	31	32	75	32	31,4	5,7	5,9	13,8	5,9
Tivadar	220	51	8	5	19	19	23,2	3,6	2,3	8,6	8,6
Vámosatya	585	99	12	16	50	21	16,9	2,1	2,7	8,5	3,6
Vásárosnamény	9254	1514	73	87	499	302	16,4	0,8	0,9	5,4	3,3

Forrás: jegyzői adatlapok⁵

⁵ Tiszavid és Beregsurány esetében nem állt rendelkezésre jegyzői adatlap, Gelénes esetében hiányos volt az adatlap korcsoportos bontása, ezért ezekben az esetekben a polgármesteri interjúkra támaszkodtunk és a 2010-es KSH adatok alapján becsültük az adatokat.

A fiatalodó településeken belül általában magas a cigány népesség aránya. A legnagyobb arányban Aranyosapátiban (60-70%), Tizsakerecsenyen (50%), Tiszaviden (40%), Gemzsén (35%), illetve Gelénesen és Beregdarócon (30%) élnek. Kevesebben élnek Hetefejércsén (23%), Ilken és Kisvarsányban (20%), Tákoson (16%), Márokpapiban és Jándon (10%), Tivadarban (6%), Vámosatyán (8%), Barabáson (5%), Beregsurányban (2-3%), míg Csarodán, Nagyvarsányban és Tizaszalkán 1% alatti az arányuk az össznépeességéből.

5. táblázat A cigányság aránya és az öregedési index, a gyermekek aránya alapján sorba rendezve (2010)

	18 év alattiak aránya (2012)	cigány népesség becslített aránya 2012)	öregedési index
Tiszavid	31%	44,1%	36
Ilk	30%	N.A.	50
Gemzse	30%	34,5%	44
Aranyosapáti	30%	59,9%	53
Gyüre	27%	33,0%	63
Olcsva	25%	34,7%	86
Tiszaadony	25%	29,6%	88
Gulács	24%	33,3%	84
Tivadar	23%	6,4%	80
Beregdaróc	23%	45,5%	89
Jánd	22%	12,8%	82
Beregsurány	22%	2,6%	98
Tizsakerecseny	22%	39,5%	84
Tarpa	21%	1,6%	103
Kisvarsány	21%	20,1%	98
Márokpapi	21%	11,1%	134
Mátyus	20%	36,5%	164
Nagyvarsány	18%	0,0%	125
Csaroda	17%	1,0%	133
Tizaszalka	17%	0,0%	163
Hetefejércse	17%	21,6%	214
Vámosatya	17%	12,8%	136
Vásárosnamény	16%	14,0%	107
Barabás	16%	7,1%	150
Tákos	15%	16,0%	193
Lónya	14%	9,1%	150
Gelénes	12%	32,8%	122

forrás: jegyzői adatlapok⁶, saját gyűjtés és KSH (öregedési index)

A cigány népességben nagyon magas a gyermekkorúak aránya és alacsony az időskorúaké. Ez hatást gyakorol a háztartások jövedelem- és a kiadásszerkezetére is. Mivel a magas gyerekszám komoly szegénységi kockázatot hordoz, így nem véletlen, hogy a kistérség cigány háztartásainak zöme szerény színvonalú vagy komfort nélküli lakásban él. Több helyen elkülönült cigánysorokon élnek (pl. Aranyosapátiban, Tizsakerecsenyben, Gemzsén, Beregdarócon, Tákoson, Tarpán). A polgármesteri hivatalok becslései alapján a cigányság részaránya térségi szinten már meghaladta a 20%-ot; az iskolás korosztályokban a falvak harmadában már a cigány származású gyerekek vannak többségben.

A 14 év alatti népességre jutó időskorúak aránya (öregedési index) alapján a fiatal korstruktúra ellensúlyozza a tetemes vándorlási veszteséget, ám a végesen előregedő települések helyzetén nem javít. A gyermekek számát tekintve a kistérségben élő közel 5000 gyermek (0–13 éves korig) közel egyharmada Vásárosnaményben lakik. További jelentős gyermeklétszámmal bíró települések Aranyosapáti (470 fő), Tarpa (355 fő), Ilk (280 fő), Gyüre (243 fő) és Nagyvarsány (205 fő), ahol

⁶ Tiszavid és Beregsurány esetében nem állt rendelkezésre jegyzői adatlap

további 1550 gyermek lakik. A tiszaháti gyermeklétszám harmadik harmada a többi 21 településen él; a legkevesebb Tivadarban (32 fő), Mátyuson (36 fő) és Hetefejércsén (38 fő).

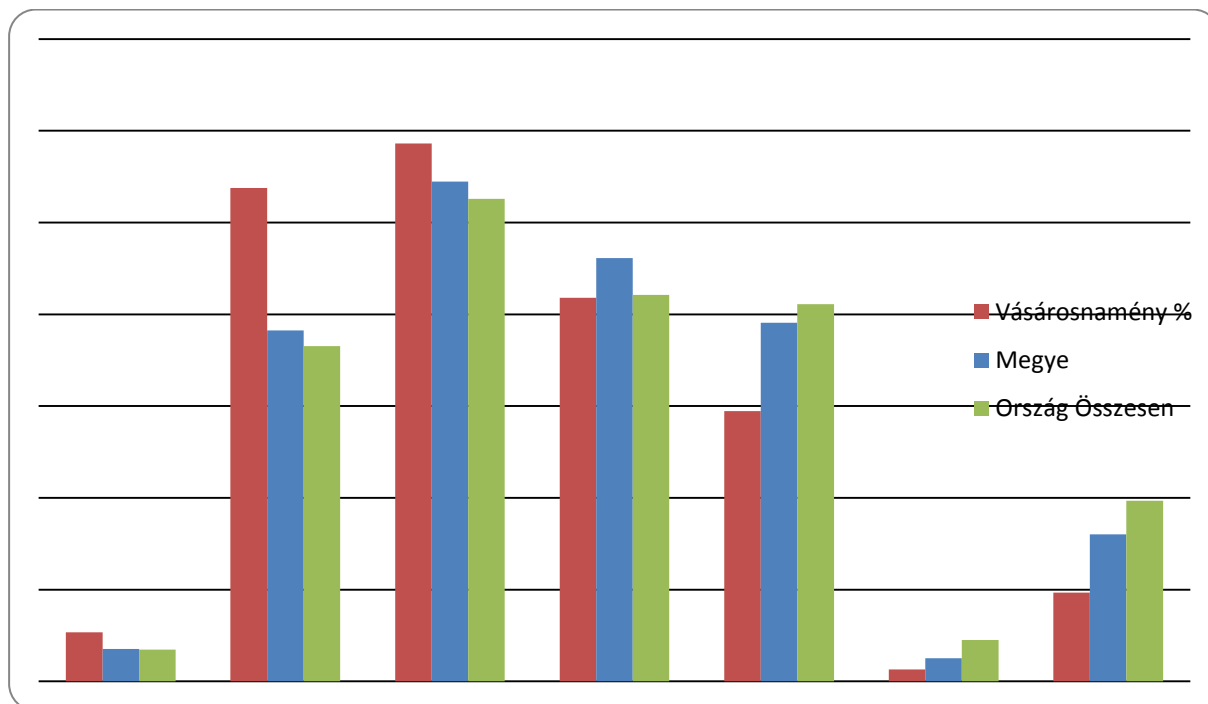
Az öregedési index alapján (100 fő 0–17 évesre vetített 60 évnél idősebbek száma) a kistérségben a 94 fő időskorú átlagnál akár kétszer nagyobb értékeket is lehet tapasztalni, míg a fiatalodó falvakban az átlagérték harmada jelzi a fiatal korosztály nagyobb arányát. Különösen előregedő település Tákos és Hetefejércse, míg erősen fiatalodó népességgel bír Tiszavid és Gemzse.

Összefoglalva: A kistérség demográfiai folyamatait az országos összehasonlításban is jelentős elvándorlás és az országosnál kedvezőbb természetes szaporulat jellemzi. Mivel az elvándorlás inkább a képzettebb rétegeket érinti, így a kistérségben a magasabb termékenységgel bíró képzetlenebb, szegényebb rétegek újratermelődése áll a magasabb gyermekszám mögött. A demográfiai folyamatok a kistérségen belül is jelentős különbségeket mutat. A térségben kialakultak az öregedő és a fiatalodó települések csoportjai. Kiemelkedően magas (30% feletti) gyermekszám jellemzi **Aranyosapáti, Gemzse, Gyüre, Ilk és Tiszavid** településeket, ahol a 0–5 éves korosztály aránya is a legmagasabb, így tartós demográfiai folyamatok állnak a háttérben. Ezek azok a települések, amelyeknél **a koragyerekkori fejlesztő szolgáltatások kiépülésére mindenképpen oda kell figyelni**. Az általános iskolás korosztály legmagasabb arányával (10% felett) **Ilk, Tiszavid, Aranyosapáti, Gemzse, Tiszakerecseny, Gyüre, Gulács, Tiszaadony, Beregsurány, Olcsva településeken** találkozunk, ezért e településeken **fontos, hogy rendelkezésre álljanak az iskolai teljesítmények támogatását segítő szolgáltatások**. Miközben a **14–17 közötti korosztály** az oktatási rendszerben tapasztalható egyenlőtlenségek vesztese, de egyúttal ők a képzetlenebb korosztályban tapasztalható korai gyermekvállalás miatt a közeljövő szülői is, így **számukra fontos, hogy a tartalmas szabadidő-eltöltés biztosításán felül megfelelő prevenció, készségfejlesztő, közösségfejlesztő szolgáltatások álljanak rendelkezésre**. E korosztály legmagasabb arányban (több, mint 7%) **Tivadar, Ilk, Tiszaadony, Olcsva, Gemzse, Aranyosapáti, Jánd településeken** találhatóak.

3 Képzettség

A KSH 2001-es népszámlálási adatai alapján Vásárosnamény lakosságának iskolai végzettség szerinti összetétele mind megyei, mind országos összehasonlításban kedvezőtlennek tekinthető. Kiugróan magas a legfeljebb általános iskolát végzettek száma a térségben, míg a középiskolai, főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezők aránya jóval alul marad a megyei és országos átlaghoz képest is. A kistérségben élők harmadának nincs nyolc általánosnál nagyobb végzettsége, míg a lakosság alig fele végezte el a nyolc általánost, vagy fejezte be a középiskolát, de nem zárta vizsgáival. A térségben élő érettségizettek aránya 14%-os, a felsőfokú diplomások aránya alig 5%. Amíg 1990-ben az átlagos elvégzett osztályszám 7,94 volt, addig a 2001-es népszámlálás során már 8,45 volt ez az érték.

11. ábra A 7 évesnél idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettsége (%), 2001

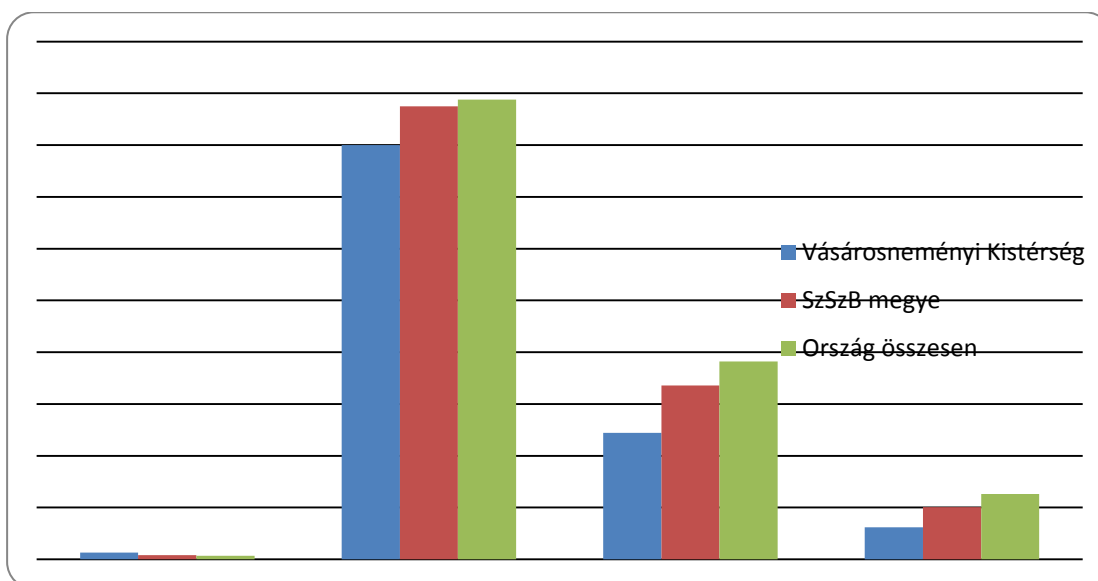

forrás KSH, Népszámlálás, 2001

A KSH korosztályos csoportosításában közölt adatainak tanúságát nézve, amely csoportosítás az iskolarendszerben eltöltött évek alapján megszerezhető és a valóban megszerzett iskolai végzettség viszonyát mutatja be, azt látjuk, hogy az összes korcsoport iskolai végzettsége elmarad a Vásárosnaményi kistérségében a megyei és országos szintű végzettségi adatokhoz képest. Az alacsonyabb átlagos végzettség tehát nem az eltérő korszerkezet miatt alakult kedvezőtlenül a kistérségben, sokkal inkább azért, mert egyrészt az oktatási rendszerben kevesebben kapnak magasabb képesítést a kistérségben, mint a megyében vagy országosan és még inkább azért, mert a magasabb képesítést szerzők nem a kistérségben keresik boldogulásukat, amint azt a nagyfokú elvándorlás is mutatja.

A lakosok iskolai végzettsége tekintetében fontos látni, hogy bár a kistérség a megyei átlag alatti mutatókkal rendelkezik, de a térségi központ, Vásárosnamény a megyei átlagnál kedvezőbb mutatókkal rendelkezik, vagyis a képzetebbeknek egyedül a kistérség központja tud hosszú távú perspektívát nyújtani.

12. ábra A kistérség lakossága korcsoport és végzettség szerint (%), 2001

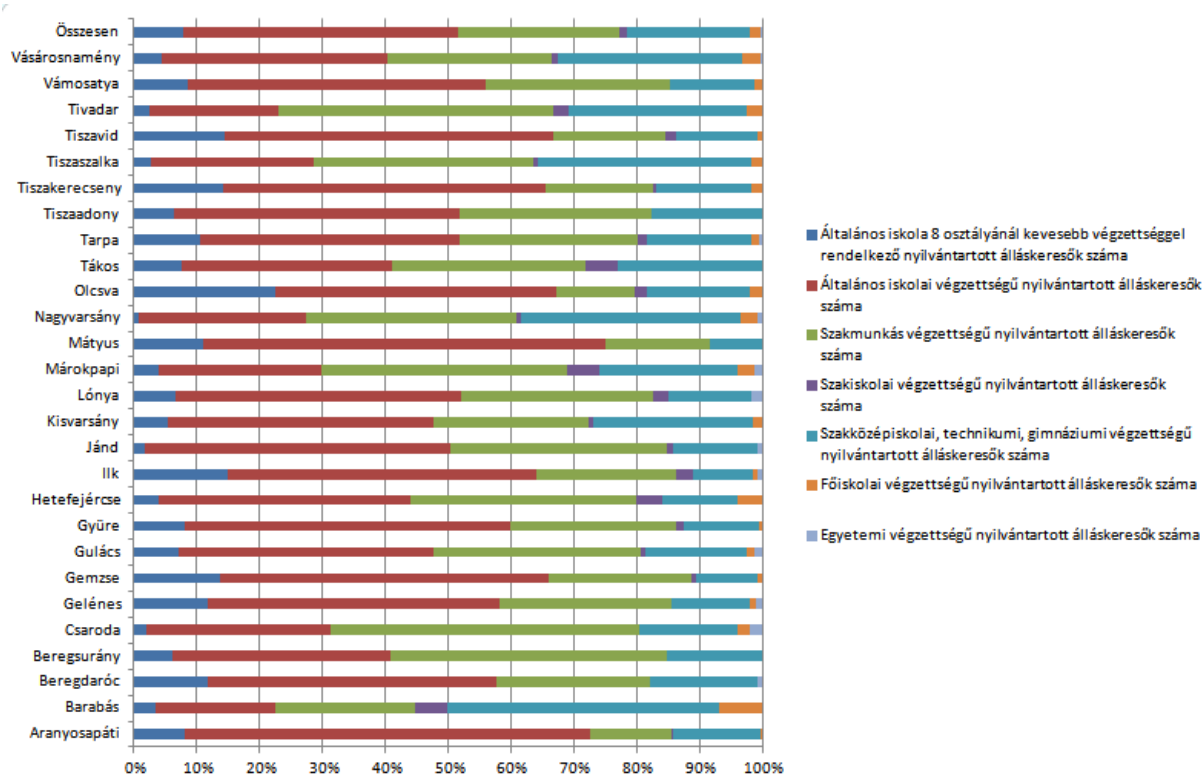

forrás KSH, Népszámlálás, 2001

Az alacsony képzettségi szint a cigány népesség magasabb arányával is összefügg a kistérségben. A cigány népesség iskolai végzettsége a 2001-es népszámlálás országos adatai szerint lényegesen alatta maradt az összlakosság képzettségi szintjének. A 8 osztályt el nem végzők aránya 30% felett volt a cigányság körében, míg az összlakosságban ez az arány alig volt több, mint 10%. Az érettségi megszerzésénél még drámaibb a kép: míg a magyar lakosság majd két ötödének (38,2%) volt érettségije, a cigányság alig több, mint egy tizedére (11,4%) volt ez igaz. Az elmúlt évek iskolai szegregációkutatásai és iskolai teljesítményvizsgálatai alapján biztosan kijelenthető, hogy a cigányság képztségének növelésében az elmúlt 10 év sem hozott jelentős áttörést.

A képzettségi hátrányok különösen a munkaerő-piacon okoznak gondot, ami az álláskereső összetételében is tükröződik. Nagyon magas az álláskereső között az alapfokú végzettség nélküliek és a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya Aranyosapátiban, Olcsván, Ilken, Tiszaviden, Gemzsén Mátyuson és Gelénesen. A szakmával rendelkezők aránya magas a munkanélküliek között Beregsurányban, Csarodán, Márokpapiban és Tivadarban. A kistérség lakosságának alacsony képzettségi szintje erősen korlátozza azon a gazdasági tevékenységek megjelenését is a kistérségben, amelyektől a kistérség jövedelmi helyzetének javulása várható lenne.

13. ábra Álláskereső képztség szerinti megoszlása településenként, 2011

Forrás: KSH

4 Foglalkoztatás és jövedelmek

A foglalkoztatási helyzet alakításában az állami vagy önkormányzati szféra mellett csupán kisebb vállalkozások játszanak szerepet. A kistérségben 2010-ben 6336 regisztrált vállalkozás működött, ezek kevesebb, mint 10%-a volt társas vállalkozás. A vállalkozások ágazati megoszlására a mezőgazdaság erőteljes dominanciája jellemző, és rendkívül alacsony az ipari szektor jelenléte a térségben. A regisztrált vállalkozások döntő többsége egyéni vállalkozás, így ezek területi különbségei a vállalkozási aktivitás jelentős különbségeit is tükrözik. Elsősorban a határ-menti településeken jelentős a vállalkozási aktivitás (100 főre vetített 25 feletti értéket mutat Lónya, Barabás, Gulács, Tarpa és Beregsurány), míg alacsony (nem haladja meg a 15-öt) Aranyosapáti és Jánd, illetve kirívóan alacsony Tiszavid és Ilk településeken.

A térség vállalkozásai döntően mikro- és kisvállalkozások; a jogi személyiség nélküli, főleg egyéni vállalkozások aránya közel 90%. A foglalkoztatottak számát tekintve az 1–9 főt foglalkoztató mikrovállalkozás 30%, a 10–19 főt foglalkoztató kisvállalkozás 2%, és a 20–49 főt foglalkoztató kisvállalkozás 1% a kistérségben. A 0 és ismeretlen főt foglalkoztató vállalkozások (67%), feltehetően ugyancsak a mikrovállalkozói, illetve a kkv-szektorba tartoznak. Jelentős részük önfoglalkoztató, részben kényszervállalkozás, tőkeerejük és versenyképességük igen korlátozott. Mindössze Vásárosnaményban működik 250 főnél többet foglalkoztató közép vállalkozás.

6. táblázat Vállalkozói aktivitás a Vásárosnaményi kistérség településein, 2010

2010	lakosságszám	regisztrált váll.	egyéni váll.	vállalkozási aktivitás (Váll./100 fő)
Tiszavid	542	56	49	10
Ilk	1343	146	137	11
Aranyosapáti	2070	320	301	15
Jánd	815	123	103	15
Mátyus	301	48	46	16
Gemzse	903	166	158	18
Gyüre	1283	232	201	18
Hetefejércse	301	55	54	18
Márokpapi	445	86	83	19
Tizzaszalka	944	177	163	19
Vásárosnamény	8833	1659	1397	19
Csaroda	587	119	110	20
Beregdaróc	837	178	160	21
Gelénes	567	121	118	21
Nagyvarsány	1507	316	292	21
Tákos	360	77	73	21
Tizsakerecseny	969	216	187	22
Kisvarsány	1043	240	219	23
Tiszaadony	652	152	145	23
Tivadar	220	53	46	24
Olcsva	715	179	165	25
Vámosatya	587	147	141	25
Lónya	768	197	188	26
Barabás	791	213	202	27
Gulács	929	253	246	27
Tarpa	2240	628	598	28
Beregsurány	601	179	173	30

Forrás: KSH

A vállalkozások ágazati megoszlására jellemző, hogy a mezőgazdasági vállalkozások aránya (16%) kistérségi átlagban az országos átlag háromszorosa. Jellemző módon a mezőgazdaság Vásárosnaményban képviseli a legkisebb súlyt, a falvakban magasabbat. Van olyan község, ahol a 40%-ot is eléri a mezőgazdasági vállalkozások aránya (Hetefejércse, Mátyus). A mezőgazdaság szerepe így ma is rendkívül meghatározó a térségben, sok ember megélhetése hagyományosan az ágazathoz kötődik.

7. táblázat Társas vállalkozások méret és ágazat szerinti megoszlása a kistérség településein, 2012

	foglalkoztatott nélküli (db)	mikrovállalkozás (db)	kisvállalkozás (db)	középvállalkozás (db)	nagyvállalkozás (db)	ismeretlen létszámot foglalkoztató (db)	a településen működő társas vállalkozások összesen (db)	mezőgazdasági vállalkozások (%)	ipari vállalkozások (%)	szolgáltatási vállalkozások (%)
Aranyosapáti	8	5	0	0	0	1	14	14	0	86
Barabás	3	9	0	1	0	0	13	35	25	40
Beregdaróc	15	3	0	0	0	0	18	93	3	3
Beregsurány	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	6	n.a	n.a	n.a
Csaroda	7	12	1	0	0	0	20	20	10	70
Gelénes	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	3	n.a	n.a	n.a
Gemzse	3	2	0	0	0	0	5	20	0	80
Gulács	0	6	0	0	0	0	6	38	0	62
Gyüre	4	4	1	0	0	0	9	60	40	0
Hetefejércse	5	21	1	0	0	0	27	75	0	25
Ilk	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	9	n.a	n.a	n.a
Jánd	4	15	1	0	0	0	20	10	5	85
Kisvarsány	5	7	0	0	0	0	12	5	75	20
Lónya	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	9	n.a	n.a	n.a
Márokpapi	1	1	0	0	0	0	2	0	0	100
Mátyus	0	3	1	0	0	0	4	0	50	50
Nagyvarsány	6	6	2	0	0	0	14	50	0	50
Olcsva	8	4	0	0	0	0	12	95	0	5
Tákos	5	2	0	0	0	0	7	42	0	58
Tarpa	0	25	10	0	0	0	35	72	0	28
Tiszaadony	0	2	0	0	0	0	2	70	30	20
Tizsakerecseny	2	2	0	0	0	7	11	30	0	70
Tizsaszalka	0	17	15	0	0	0	32	47	0	53
Tiszavid	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	7	n.a	n.a	n.a
Tivadar	7	3	0	0	0	0	10	0	0	100
Vámosatya	9	0	0	0	0	0	9	33	22	44
Vásárosnamény	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	n.a	262	n.a	n.a	n.a

Forrás: jegyzői adatlapok⁷

1990 után a mezőgazdaság Vásárosnamény térségében az országosnál is nagyobb mértékű veszteséget szenvedett el. A tsz-ek szinte nyom nélkül eltűntek, az alma piaca összeomlott és a 2001-es népszámlálás mindössze 374 agrárkeresőt regisztrált, ami immár csak 5%-os foglalkoztatási súlyt

⁷ Beregsurány, Gelénes, Ilk, Lónya, Tiszavid, Vásárosnamény esetében nem rendelkezünk jegyzői adatokkal a kérdésről, ott egyedül a 2010-es KSH adatot jelentettük meg az összes társas vállalkozás oszlopban.

jelent (1990-ben még 31% volt). **Az ágazat gazdasági szerepvesztése a kistérségben így elszegényedéshez, munkanélküliséghez, inaktivitáshoz vezet.** Mivel a szántóföldi vetésállomány 70%-át az alacsony élőmunka-igényes gabonafélék foglalják el (ezen belül a szántó 38%-án kalászos gabonát, 32%-án kukoricát termelnek) és míg az ipari és takarmánynövények termőterülete csökkent, a kalászos gabona területe nőtt, így nem csoda, ha a mezőgazdaság egyre kevesebb embernek tud munkát biztosítani a térségben.

*1992-től megszűnt a tsz, Pestről hazajöttek az emberek, ebből tevődnek itt össze a mai munkanélküliek. Pesten abban az időben nagyon sok ipar megszűnt. {...} Régen minden családnak volt több szarvasmarhája is. A faluban 460 tehén volt, nagyban úzták a háztáji gazdálkodást. Most 2 családnak van 1-2 tehene.
interjú Tiszakerecseny polgármesterével*

A kistérség ipara nem jelentős és az is Vásárosnaményban koncentrálódik (47%). A kistérség településeinek felén a jegyzők adatszolgáltatása szerint egyáltalán nincs ipari vállalkozás. Bár a jelentősebb ipari vállalkozások Vásárosnaményban működnek, azonban ott is a kisebb cégek dominálnak. A jellemző iparágak a faipar (Interspan Kft.), a textilipar (Berwin Ruhagyár Rt.), az üvegyipar (Bagi Glass Kft., Bereg Crystal Kft.), a vas- és fémipar (NAFÉM Kft.), valamint az építőipar (pl. Popovics-Szabó Kft.). Közülük az INTERSPAN Kft. és a Berwin Ruhagyár Rt. külföldi tulajdonban vannak. Az ipari jellegű vállalkozások többsége inkább a szolgáltató kisipari tevékenység körébe tartozik. A faipart az Interspan Kft. mellett helyi fűrészüzemek és asztalosok képviselik. E vállalatok mellett Vásárosnaményban megyei és országos szinten is elismert helyi tulajdonú vállalkozások működnek, mint a Naményi Vas- és Fémipari Kereskedelmi /NAFÉM/ Kft.(fémtömegcikk gyártás), Bereg-Gabona Kft. (takarmány-feldolgozás), Kiss B. Ker. Kft. (kereskedelem). **A kistérségben a szocialista iparosítás sem épített ki jelentősebb ipari kapacitásokat:** Tizzaszalkán üzemelt egykor a Magyar Acélgár 900 fő foglalkoztatottal, ami megszűnt; majd 1992-ben ezt követően sócsomagoló üzem lett a gyárból, ahol 900-1000 embert dolgozott, de végül ezt is bezárták.

A kereskedelem és a szolgáltatások körén belül 11%-ot képvisel a kereskedelem és 26%-ot a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, ez utóbbi részben a turizmusból adódik. Mindkét ágazat valamennyi településen jelen van. Az apró- és kistelepülésekben a szolgáltató jellegű egyéni vállalkozások jellemzőek. A szálláshelyek száma 3062 db a kistérségben, melyből kiemelkedően magas a magánszálláshelyek aránya (27%).

A kistérség meghatározó turisztikai vonzereje a Tisza, amely elsődlegesen a vízi turizmus számára teremt kedvező feltételeket. A lefűződött holtágak, a kisebb-nagyobb tavak pedig a horgászturizmus kedvelt célpontjai. Az érintetlen természeti környezet, az országos jelentőségű védett Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzet az öko- és falusi turizmus célterülete. A kistérség bővelkedik műemlékekben, élő hagyományokban, tájtermékekben, melyekhez kötődő rendezvények a belföldi turizmus számára is egyre vonzóbbak.

Az ukrán határ menti fekvés és az élénk határforgalom ma még csak a tranzit és a vásárlói turizmust élénkíti, nem a pihenés vagy az üdülés a fő motiváció, és a vásárlói turizmus iránya is megfordult már mára, ráadásul ezek az utazások általában rövid tartózkodási idejűek, és alacsony költséssel jellemezhetők. A kistérség turizmusát az erős szezonális és területileg a Tisza menti koncentráció jellemzi. A kistérség termálvízkinccsel rendelkezik. A termálvízkezelés intenzív hasznosítása egyelőre

még nem jellemző, csak Vásárosnaményban és Gemzén működik hévízkút, amelyet fürdőként, illetve a mezőgazdaságban hasznosítanak.

A kereskedelem főleg a kiskereskedelmet jelenti, mindössze Vásárosnaményban található nagykereskedelmi jellegű vállalkozás a térségben. A legtöbb kereskedelmi vállalkozás és a kereskedelmi üzletek fele Vásárosnaményban működik. Az üzletek egyharmada élelmiszerüzlet, ilyen minden településen található, van olyan kistelepülés, ahol csak élelmiszerbolt van. Más (pl. ruházat, járműkereskedelem, iparcikk stb.) üzletekkel inkább csak Vásárosnamény ellátott.

Tivadar Fehérgyarmattól 8 km-re található Tisza menti üdülőtelepülés, ennek köszönhetően fő profilja a falusi turizmus. Van egy nagyon szép üdülője és egy szabadstrandja, amit a turisták és a helybeliek is szívesen látogatnak. A település lakóinak a falusi turizmus a fő bevételi forrása. A térség adottsága nagyon jó, kedvelt elfoglaltság a vízi turizmus és a kerékpáros turizmus. Rendezett kis település. A legnagyobb munkáltató a településen az Önkormányzat, ezt követi néhány vállalkozó. Az emberek, ha van rá lehetőségük eljárnak más településre dolgozni, Fehérgyarmatra vagy Vásárosnaményba. Falusi turizmussal 10 család foglalkozik.

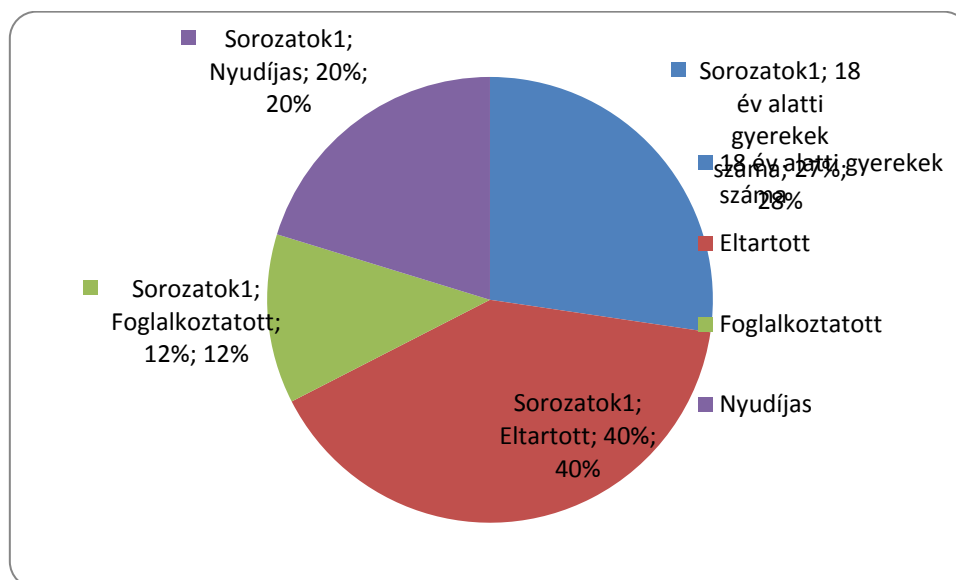
8. táblázat Vendégéjszakák a kistérség szálláshelyein, 2010

	vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken	vendégéjszakák száma a magánszálláshelyeken	vendégéjszakák száma összesen
Aranyosapáti			
Barabás		58	58
Beregdaróc	6172		6172
Beregsurány		86	86
Csaroda		324	324
Gelénes			
Gemzse			
Gulács			
Gyüre		4	4
Hetefejércse			
Ilk			
Jánd	119	665	784
Kisvarsány			
Lónya	24		24
Márokpapi			
Mátyus			
Nagyvarsány			
Olcsva			
Tákos		86	86
Tarpa	156	419	575
Tiszaadony			
Tizsakerecseny			
Tiszaszalka			
Tiszavid			
Tivadar	3743	1748	5491

Vámosatya		300	300
Varsánygyüre			
Vásárosnamény	19668	3795	23463
Vásárosnaményi kistérség	29882	7485	37367

Forrás: KSH-TSTAR

14. ábra Lakosság összetétele foglalkoztatási helyzet alapján (%)

forrás: jegyzői kérdőív és KSH - TSTAR⁸

Napjainkban a legnagyobb probléma a lakosság alacsony gazdasági aktivitása. Bár kistérségi szinten teljes körű foglalkoztatási képet csak a népszámlálás adatai mutatnak, de a rendelkezésre álló információkból a jelenre is nagyon kedvezőtlen kép rajzolódik ki. A 2001-es népszámlálás szerint a lakosoknak csak 22%-a volt foglalkoztatott és a háztartások több mint felében nem volt aktív kereső. A lakosság 40%-a volt inaktív és kb. fele részük volt rokkantnyugdíjas, ami az 1990-es években a munkanélküliségből jelentett menekülési utat a megélhetés felé. Bár a rokkantnyugdíjazás rendszerének folyamatban lévő felülvizsgálata feltehetően jelentősen átrajzolta ezt a képet, a nyugdíjszerű ellátások szerepe ma is jelentős (lásd a mellékletben található 38. táblázat). Összevetve az OEP és a jegyzői adatlap adatait, azt látjuk, hogy jelenleg a lakosok 15%-a részesül öregségi nyugdíjban és további 5% egyéb nyugdíjszerű ellátásban. **A jegyzői adatok alapján az elmúlt évtizedben a foglalkoztatási helyzet tehát tovább romlott és ma már csak a lakosok 12%-a dolgozik. A foglalkoztatottak ilyen alacsony aránya részben a kistérség fiatal korszakából adódik, részben viszont abból, hogy az aktív korúak között (18–64 éves korosztályban) is nagyon alacsony a foglalkoztatottak aránya, az ÁFSZ 2010. évi adatai szerint például mindössze 40,6%, szemben a megye 46,3%-os és az ország 55,4%-os mutatójával.**

⁸ Beregsurány és Tiszavidéket esetében jegyzői adattal nem rendelkezünk, így ezekben az esetekben a KSH 2010-es adatait használtuk, illetve az adathiányok miatt Gelénes, Ilk, Lónya és Vásárosnamény esetében is ezt a forrást használtuk. Az eltartott kategóriába soroltunk minden aktív korú, de nem foglalkoztatottat így például beleértve a GYES-en, GYED-en lévő kismamákat, a munkanélkülieket is.

A gyenge foglalkoztatási helyzetet mutatja az is, hogy a személyi jövedelemadót fizetők aránya is csak a vidéki átlag háromnegyede volt 2010-ben. Főként az átlagnál valamivel fiatalosabb korszerkezetnek tulajdoníthatóan – négy 18 éven alulira három 60 év fölötti jut itt, míg a vidék átlagában nagyjából azonos a két korcsoport létszáma – az aktív korúak aránya is elmarad az átlagtól. Vásárosnamény, illetve egy-két környező falu foglalkoztatási adatai elérik a vidéki átlagot. Viszonylag jobb helyzetben vannak a határátkelőhelyhez közeli, magasabb vállalkozási aktivitású települések – Beregsurány–Beregdaróc, Lónya–Mátyus, Barabás – lakói is; a határátkelő – határőr, pénzügyőr – munkahelyeket teremtett. Ugyanakkor itt tudják leginkább kihasználni a határmenti feketegazdaság lehetőségeit is a hiányzó jövedelem pótlására.

9. táblázat Vásárosnamény településeinek jövedelmi helyzete az SZJA statisztika alapján, 2008

	1 lakosra jutó SZJA alap (1000 Ft)	Egy adózóra jutó személyi jövedelemadó- alap (1000 Ft)	SZJA-t fizetők aránya az aktív korúakhoz képest	A 18–59 évesek állandó népességen belüli aránya (%)
Aranyosapáti	332,8	1 453,40	43	54,9
Barabás	447,3	1 141,50	64	61,7
Beregdaróc	386,8	1 251,10	57	56
Beregsurány	488,4	1 281,00	70	55,5
Csaroda	532,5	1 318,30	69	60,5
Gelénes	298,3	1 012,70	50	60,1
Gemzse	335,3	1 084,40	56	55,3
Gulács	310,3	1 039,50	54	57,1
Gyüre	413,2	1 286,10	52	57,3
Hetefejércse	274,4	976,9	56	48,5
Ilk	292,3	1 115,10	45	58,5
Jánd	407	1 198,50	57	60,3
Kisvarsány	565,6	1 440,30	64	62,2
Lónya	305,8	1 157,40	51	53,3
Márokpapi	379	1 061,80	63	55,5
Mátyus	308,9	1 140,50	54	51,8
Nagyvarsány	600,6	1 368,80	24	59,9
Olcsva	418,9	1 420,90	30	57
Tákos	469,9	1 413,70	338	56,4
Tarpa	338,6	1 115,10	16	57,8
Tiszaadony	330,1	1 098,70	72	55,6
Tizsakerecseny	275,9	1 016,20	77	55,9
Tizsaszalka	590	1 387,60	20	61,6
Tiszavid	240,4	1 061,60	33	57,3
Tivadar	600,9	1 289,20	160	60,6
Vámosatya	440,3	1 257,70	290	61,7
Vásárosnamény	659,6	1 664,90	64	62,9
Vásárosnaményi kistérség	471,9	1 376,01	58	59,18

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	566,32	1 500,18	63	60,41
Észak-Alföld régió	635,67	1 572,41	67	59,96
Magyarország	817,11	1 861,65	28	59,98

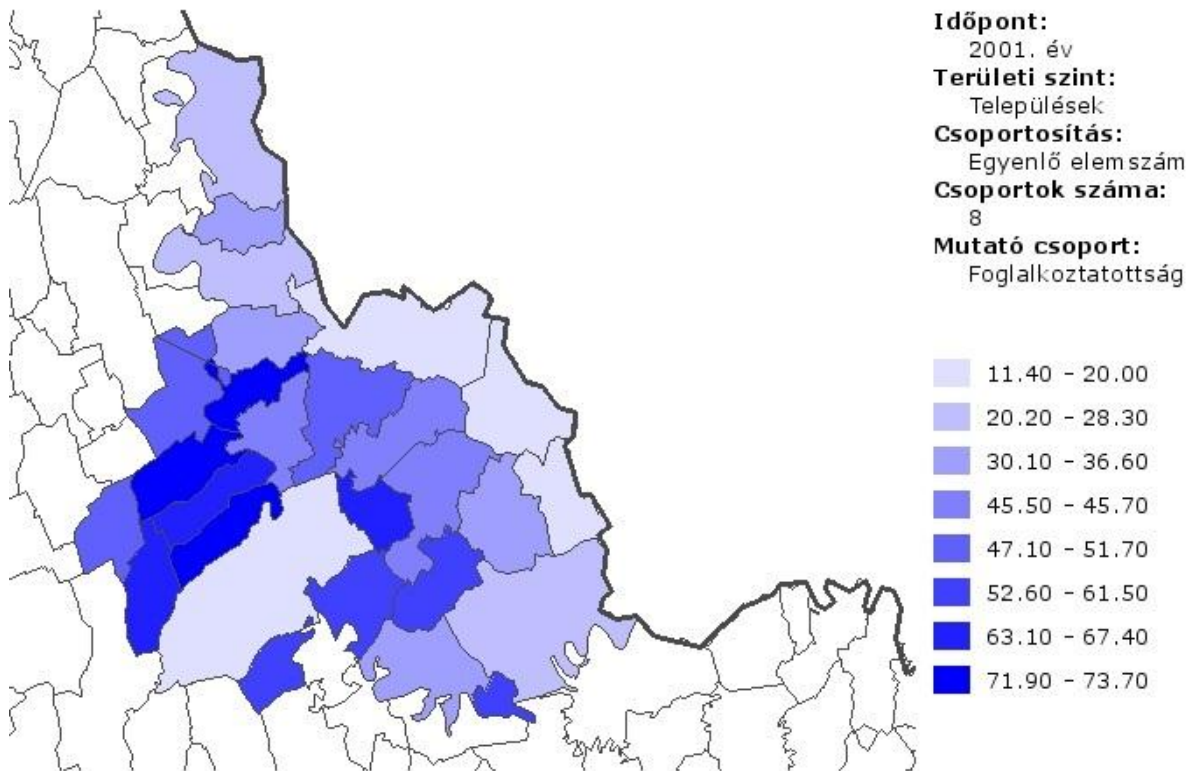
Forrás: <http://www.koztar.hu/teruleti-adatok.html>

Ennek, illetve az egyes településeken jellemző mezőgazdasági kistermelésnek is tulajdoníthatóan a lakosság tényleges jövedelmi helyzete, életszínvonala valamivel jobb az szja-adatokból kimutathatónál, amit az ezer lakosra jutó gépkocsik száma is jelez (a vidéki átlaghoz közelítő személygépkocsi-ellátottság). Mindez azt jelenti, hogy a lakosság száma ellenére a kistérség önkormányzatai kevés elkölthető jövedelemmel rendelkeznek. A lakosság jövedelmi helyzete és eloszlása szintén alátámasztja a kistérség elmaradottságát. Számos település a gazdasági kilátástalanság, a szociális segélyektől való függés, a mélyszegénység állapotában van.

Az egy lakosra jutó szja-alap tekintetében a rendelkezésre álló utolsó, 2008-as adatok szerint a legszegényebb települések Tiszavid (240e Ft/fő), Hetefejércse, Tizsakerecseny, Ilk, Gelénes, Lónya, Mátyus, Gulács (310,3e/fő), míg a leggazdagabb a kistérségi központ (659,6e/fő), Tivadar, Nagyvarsány, Tizsaszalka, Kisvarsány, Csaroda, Beregsurány (488,4e/fő) volt. Mindössze a „leggazdagabb” négy település mutatója haladta meg a megyei átlagot és egyedül Vásárosnaményban érte el a régiós átlagot, de még ott is 25%-kal az országos átlag alatt maradt ez a mutató. A relatív szegényebb településeken az egy adózóra jutó jövedelmek alacsony szintje a legfontosabb oka a szegénységnek, de ez sokszor együtt jár az adózók alacsony számával is, ami többek között demográfiai okokra is visszavezethető, Aranyosapáti esetében ez utóbbival magyarázható elsősorban a relatív szegénység, ami jól visszaigazolja azt az alapvető összefüggést, hogy a magas gyerekszám az egyik legfontosabb szegénységi kockázat ma az országban.

Vásárosnamény a kistérségben tényleges centrumot jelent, nem csupán népességsúlya és közigazgatási funkciói, hanem gazdasági szerepe miatt is. A 2001-es népszámlálás alkalmával a foglalkoztatottak közel 40%-át, a munkahelyek több mint felét tömörítette. A működő vállalkozások közel fele vásárosnaményi székhelyű. Az egy lakosra jutó adóköteles jövedelem közel kétszer magasabb, mint a többi településen. A rendszerváltozás utáni a gazdasági termelés egész országot érintő visszaesése a térségen kívüli munkalehetőségek beszűkülését jelentette; míg a talpon maradt vásárosnaményi üzemek, vállalatok nem voltak képesek az egész térség foglalkoztatási válságát enyhíteni. A gazdasági termelés visszaesése miatt a nem-anyagi szolgáltatások (oktatás, egészségügy, közigazgatás stb.) relatív súlya a foglalkoztatásban megnőtt.

15. ábra Munkahelyi ingázás a Vásárosnaményi kistérségben, 2001

Forrás: Erőforrástérkép, MTA KTI

Az elmúlt két évtized fejlesztései révén döntően a lakossági infrastruktúrában, illetve a helyi önkormányzati intézményrendszer tárgyi feltételeiben kétségtelen bekövetkező javulás hatása a gazdaságra csekély volt. A fejlettségbeli leszakadás elkerülésében nagyobb szerepet játszott a szocialista időszakban felépült néhány középüzem továbbélése, a határmenti fekvés alapján kínálkozó szürkegazdaság, illetve a normatív alapú állami foglalkoztatás- és szociálpolitika forrásai (a rokkantnyugdíjaktól a családi pótlékig vagy a gyerekek számától függő lakásépítési szociálpolitikai támogatásokig).

A térségben – a népesebb településeket kivéve – általában az önkormányzati közmunka biztosíthatja a túléléshez szükséges bevételt

Tivadar önkormányzata 2012. február 6-tól 12 fő közfoglalkoztatását kezdte meg Start Közmunkaprogramban, ez egy éven keresztül foglalkoztatást nyújt az embereknek 8 órában. 12 főt foglalkoztat; beton lapburkolóval borított árokmedrek, földmedrű árkok karbantartását, átereszek tisztítását, bel- és külterületi utak kátyúzását, karbantartását fogják végezni.

A Vízügy 4 főt foglalkoztat 4 órában. A programban megvalósul az átereszek tisztítása, a teljes bel-és külterületi csatornahálózat kaszálása, karbantartása. A polgármester szerint nagyon kevés a faluban a munkanélküli. Van egy-két család, amely komolyabb szinten úzi a mezőgazdaságot, összesen kb. 4-5 főt foglalkoztat. Szezonális munkák során több embert. Mivel a START program december 31-ig tart, így nem tudják ezek az emberek, hogyan fognak elmenni napszámba dolgozni.

Az alkalmi munkák (mint a mezőgazdasági napszám) szezonálisan megoldást jelenthetnek, azonban nagyon erős a szűrő, amint azt az alábbi vélemény is tükrözi: „Vannak tisztességes emberek, akiket

mindig hívnak, mindenféle munkára. Akik erre nem alkalmasak, egyszer elhívják őket, de többet nem."

Tiszakerecseny foglalkoztatási helyzetét jól példázza az alábbi: a településen a munkanélküliek aránya 20%. Az önkormányzati köztisztviselők 9-en vannak. Az óvodában 5 fő dolgozik, az iskolában 18 fő, van két nagyobb mezőgazdasági vállalkozó, ott 4-5 fő dolgozik. A mátyusi vasüzemben 5-6 fő, a vásárosnaményi varrodában szintén 5-6 fő tevékenykedik. A vízügynél 10 fő, a református házi segítségnyújtásnál 8 fő. A Bereg Vízgazdálkodási Társulásnál 21 fő, egy erdész vállalkozónál 5 fő. Segélyezett 130 fő. Már jobb idő esetén kinti munkára felvesznek 70% férfi és 30% női munkaerőt. Alkalmi munka mindig van a településen. Van egy vállalkozó, aki nagyban termel gyümölcsöt. Neki állandó emberei vannak: 25-30 fő. A polgármester is szokott kisebb-nagyobb munkákra alkalmi munkavállalókat alkalmazni. Ezek az alkalmi munkák körülbelül 30-40 főt érintenek.

A kistérségben jelentős szerepet kap a közmunka a foglalkoztatásban. A közmunka első jelentősebb felfutását a 2009-ben elindított „Út a munkához” program jelentette. E program átalakításával 2011-ben indult el a Start Közmunka program, melynek keretében a közmunkások napi 8 órában dolgoztak, melyért nettó 47.100, illetve a középfokú, vagy szakképzettségűek 60.600 forintot kapnak havonta. 2011-ben az országban elsőként a szomszédos fehérgyarmati kistérség 46 településén indult el a program, ahol az egyes településeken végeznek értékteremtő munkát, valamint a FETIKÖVIZIG koordinálásával Dombrádon egy 2200 méter hosszúságú kerékpárutat építenek a töltésen. 2012-ben elindult a program mezőgazdasági projekt része 4 ezer ember részvételével. A második lépcsőt a hagyományos önkormányzati közfoglalkoztatás jelentette 6-8 órában. A szakképzetlenek nettó 50 ezer forintot kereshetnek, a szakképzettek a mindenkori minimálbért kapják. A foglalkoztatás átlagosan öt hónapig tart. A program harmadik lépcsőjét az országos közfoglalkoztatás fogja jelenteni. A Belügyminisztérium által jóváhagyott programokban – pl.: környezetvédelem, erdővédelem – Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a tervek szerint közel 5 ezer munkavállaló vehet majd részt, míg a téli közfoglalkoztatásban 1300 embernek volt lehetősége dolgozni.

„A közmunkaprogram jól működik, a tavalyi évben minden olyan lakosnak, aki dolgozni akart, munkát biztosítottak. Az idei évben a START munkaprogram már beindult, és a polgármester annak ellenére jól működőnek tekinti a programot, hogy szerinte kevés információval szolgáltak a programról és mindent az utolsó pillanatban tudtak meg. Az információhiány miatt a munkát nem tudták normálisan előre megtervezni, bizonytalanságban indult az egész. {...} A közmunkaprogramban résztvevőkkel a polgármester szigorú és megköveteli, hogy a rábízott munkát mindenki becsülettel végezze el.” interjú Kisvarsány polgármesterével

„A Start programban tavaly 12 főt, az idén 26 főt alkalmaznak. Az Új Beregi Vízgazdálkodási Társulásnál 26 főt, a Felső-Tisza Vidéki Vízügyi Igazgatóságnál 15-16 főt. Az Önkormányzat a férfiak 90%-ának tud munkát biztosítani, a nőknek viszont nem.” interjú Jánd polgármesterével

10. táblázat A közmunka jelentősége a kistérség településein, 2011

	aktív korúak száma (18–59), 2010	foglalkoztatott (fő)	közfoglalkoztatásba bevont emberek száma (fő) 2011-ben	A teljes munkaidős közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje 2011-ben (hónap)	A részmunkaidős közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje 2011-ben (hónap)
Aranyosapáti	1123	12	362	7	2
Barabás	481	130	87	5	4
Beregdaróc	476	45	93	6	2,5
Csaroda	349	129	13	12	12
Gelénes	349	n.a.	114	2	2
Gemzse	500	190	69	3	4
Gulács	524	62	137	7	4
Gyüre	743	263	138	3	4
Hetefejércse	141	135	11	12	12
Ilk	784	n.a.	165	9	3
Jánd	501	70	87	6	5
Kisvarsány	645	5	101	3-8	4
Lónya	401	n.a.	89	5	3
Márokpapi	258	80	33	6	3
Mátyus	156	24	34	n.a.	3
Nagyvarsány	894	82	115	8	36
Olcsva	405	148	55	8	3
Tákos	202	76	27	2	3
Tarpa	1294	0	295	3	2
Tiszaadony	347	40	69	10	6
Tizsakerecseny	532	48	112	7	3
Tizzaszalka	581	200	93	4	2
Tivadar	132	38	8	4	4
Vámosatya	353	65	70	10	3
Vásárosnamény	5527	n.a.	614	5	3,5

Forrás: jegyzői adatlapok⁹

Összefoglalva: a kistérség foglalkoztatási helyzete lényegesen rosszabb az országos átlagnál, de a megyében is a rosszabbak közé tartozik. A kistérséget alig érintette a szocialista iparosítás, de jelentős volt az ingázás a távolabbi ipari központokba. A rendszerváltozás után a foglalkoztatás jelentős visszaesését elsősorban a mezőgazdaságnak a keleti piacok elvesztése miatti összeomlása, a tsz-ek megszűnése, illetve az ipari központokba való távolsági ingázás megszűnése okozta. Vásárosnamény vált a meghatározó munkaerőpiacává a térség munkavállalóinak, azonban nem tudta felszívni a felszabadult munkaerőt. A kistérségi központ mellett a foglalkoztatási helyzet valamelyest kedvezőbb a határ-menti településeken, ahol a határőrség és a határ közelsége is biztosít (részben illegális) megélhetést. A mezőgazdaság összeomlásával a mezőgazdasági ismeretek is jelentős mértékben visszaszorultak, így a legtöbb településen komoly igény fogalmazódott meg az

⁹ Tiszavid és Beregsurány esetében nem rendelkezünk jegyzői adatlappal. A 18–59 éves korosztály számát a KSH TSTAR adatai alapján határoztuk meg a 2010-es évre.

önellátáshoz kapcsolódó készségek, tudás biztosítására. A stabil piaci munkahelyek mellett a mezőgazdaság és a turizmus idényjelleggel is biztosít munkát a kistérségben, de így is a legnagyobb stabil foglalkoztatóvá mindenütt az önkormányzat és intézményei váltak. Jelentős szerep hárul a kistérségben a közfoglalkoztatásra is, Gelénesen, Aranyosapátiban és Gulácson az aktív korúak több mint negyedének ez biztosít munkalehetőséget. A foglalkoztatotti helyzet komoly gyermekszegénységi kockázat is egyben, nem véletlen, hogy a gyermekekkel foglalkozó szakemberek többsége is első helyen a szülők munkához juttatását tekinti a legfontosabb fejlesztési célnak. A gyermekek esélyeinek szülői háttérrel való összefüggését jól illusztrálják azok a jegyzői adatszolgáltatásból kiderülő arányok, melyek szerint Aranyosapátiban például a háztartások több mint fele (53%) olyan gyermeket nevelő háztartás, amelyben nincs foglalkoztatott.

5 Munkanélküliség, segélyezési helyzetkép

A települési problémák alapját a munkaalkalmak tartós hiánya és az emiatt kialakuló szegénység jelenti. A kistérségben országos viszonylatban is kiemelkedő a munkanélküliek aránya (25%), de ennél is többen vannak, akik már a regisztrációból is kikerültek. A munkanélküliségi ráta 1990 óta folyamatosan meghaladja a vidéki átlag kétszeresét, pedig a lakosság képzettsége nem kirívóan rossz a vidéki átlaghoz képest. Az alacsony képzettségük számarányának a kistérségben megfigyelhető növekedése miatt azonban – ha nem történik fejlesztő beavatkozás munkaerő-piaci helyzetük javítására – a foglalkoztatási mutatók további tartós romlásával is számolni kell a kistérségben.

11. táblázat Foglalkoztatási helyzet a kistérség településein (2010), a munkanélküliségi ráta alapján sorrendbe állítva

	aktív korú lakosság (18-59 év)	nyilvántartott álláskeresők száma összesen	munkanélküliségi ráta	180 napon túli nyilvántartott álláskeresők	tartós munkanélküliek aránya	max. ált. isk. végzettségű álláskeresők	szakmunkás végzettségű nyilvántartott álláskeresők száma	a helyi önkormányzatok helyi adó bevételei a források arányában (%), 2009
Aranyosapáti	1123	440	39,2%	119	27,00%	319	57	1,00%
Tiszavid	311	117	37,6%	69	59,00%	78	21	0,30%
Tizsakerecseny	532	183	34,4%	124	67,80%	120	31	0,30%
Ilk	784	253	32,3%	164	64,80%	162	56	0,40%
Gyüre	743	225	30,3%	107	47,60%	135	59	0,00%
Lónya	401	121	30,2%	49	40,50%	63	37	1,10%
Márokpapi	258	77	29,8%	53	68,80%	23	30	0,30%
Gulács	524	155	29,6%	72	46,50%	74	51	0,80%
Tivadar	132	39	29,5%	14	35,90%	9	17	6,60%
Gelénes	349	103	29,5%	39	37,90%	60	28	1,00%
Beregdaróc	476	128	26,9%	70	54,70%	74	31	48,20%
Gemzse	500	132	26,4%	62	47,00%	87	30	0,80%

	aktív korú lakosság (18-59 év)	nyilvántartott álláskeresők száma összesen	munkanélküliségi ráta	180 napon túli nyilvántartott álláskeresők	tartós munkanélküliek aránya	max. ált. isk. végzettségű álláskeresők	szakmunkás végzettségű nyilvántartott álláskeresők száma	a helyi önkormányzatok helyi adó bevételei a források arányában (%), 2009
Tarpa	1294	339	26,2%	269	79,40%	176	96	1,80%
Olcsva	405	98	24,2%	45	45,90%	66	12	1,20%
Jánd	501	119	23,8%	56	47,10%	60	41	0,00%
Vámosatya	353	82	23,2%	40	48,80%	46	24	1,00%
Mátyus	156	36	23,1%	17	47,20%	27	6	0,20%
Tiszaadony	347	79	22,8%	49	62,00%	41	24	0,50%
Kisvarsány	645	130	20,2%	84	64,60%	62	32	5,80%
Tiszaszalka	581	115	19,8%	56	48,70%	33	40	1,00%
Tákos	202	39	19,3%	28	71,80%	16	12	1,50%
Beregsurány	342	66	19,3%	24	36,40%	27	29	1,10%
Hetefejércse	141	25	17,7%	21	84,00%	11	9	1,20%
Vásárosnamény	5527	950	17,2%	541	56,90%	384	247	7,60%
Nagyvarsány	894	146	16,3%	80	54,80%	40	49	0,80%
Csaroda	349	51	14,6%	30	58,80%	16	25	1,80%
Barabás	481	58	12,1%	28	48,30%	13	13	6,50%
Összesen:	18351	4306	23,5%	2310	53,60%	2222	1107	3,40%

Forrás: KSH-TSTAR

A Vásárosnaményhez közel fekvő településeken (Nagyvarsány, Kisvarsány, Tiszaszalka, Jánd) kedvezőbbek a jövedelmi és munkanélküliségi mutatók. A központtól távolabb is találunk azonban kedvezőbb foglalkoztatási helyzetű településeket, elsősorban a határ mentén. Ezek egyike Beregsurány, amely közúti határátkelővel rendelkezik Ukrajna és a közeli Beregszász irányába. A Vám- és Pénzügyőrség az egyik legjelentősebb foglalkoztató a településen. Egy főre jutó lakossági jövedelme azonban még így is alig haladja meg az országos átlagérték 50%-át, és a munkanélküliség is jelentős. A másik jelentősebb település a kistérség keleti peremén Tarpa – helyzete azonban folyamatosan romlik. A legkedvezőtlenebb helyzetű települések ebben a kistérségben is a mellékutak mentén helyezkednek el, így a kistérségen belül is elzárt településeknek számítanak. A legnagyobb mértékű a munkanélküliség a kistelepülések közül a külső perifériának számító Lónyán és Gelénesen mérhető, de mint belső periféria, Hetefejércse és Tiszavid is magas munkanélküliséggel küzd.

A 2010-ben nyilvántartott álláskeresők (4306), több mint fele (2310 fő) már több mint fél éve volt állás nélkül. Ebből a szempontból Aranyosapáti (440 fő), Gulács (155 fő), Ilk (253 fő), Tarpa (339 fő) és Vásárosnamény (950 fő) településeken koncentrálódik a munkanélküliek tömege. A legrosszabb helyzetben azok a települések (Barabás, Beregsurány, Gemze, Hetefejércse, Kisvarsány, Márokpapi, Nagyvarsány, Tákos, Tarpa, Tiszaadony, Tiszakeresztény, Tiszavid) vannak, ahol a tartós munkanélküliek aránya több mint fele az összes munkanélkülinek. Egyes helyeken (Jánd, Tivadar) jellemző a falusi turizmus, míg más helyeken a kisüzemek (pl. Tiszaszalka – pékség) adnak munkaalkalmat, de ezek nem jelentenek megoldást a nagyobb közösségeket érintő szegénységre. A

térségben – a népesebb településeket kivéve – általában az önkormányzati közmunka biztosíthatja a túléléshez szükséges bevételt, de egyes határmenti településeken a feketegazdaság tölti be ezt a szerepet. Gondot jelent az önellátáshoz szükséges agrárgazdálkodási készségek és feltételek hiánya; emiatt a szociális támogatások is jelentős szerephez jutnak egyes településeken.

12. táblázat Segélyezési helyzetkép a kistérségben

	rendszeres szociális segélyben részesülők (2012. január 1-jei állapot szerint) (fő)	rendszeres szociális segélyben részesülők (2012. január 1-jei lakosság százalékában) (fő)	lakásfenntartási támogatásban részesülők (a 2011. évben) (háztartás)	lakásfenntartási támogatásban becsült arány a háztartások számának %-ában 2011. évben) (háztartás)	Közfoglalkoztatott (max. 4 óra)	Közfoglalkoztatott (több, mint 4 óra)
Aranyosapáti	23	1%	369	51%	307	55
Barabás	5	1%	145	45%	47	40
Beregdaróc	14	2%	254	92%	60	33
Beregsurány	na	na	na	na		
Csaroda	1	0%	43	22%	5	8
Gelénes	na	na	na	na	114	2
Gemzse	12	1%	128	52%	48	31
Gulács	15	2%	157	43%	115	22
Gyüre	10	1%	158	37%	72	66
Hetefejércse	6	2%	47	27%	5	6
Ilk	na	na	na	na	145	20
Jánd	6	1%	135	38%	82	5
Kisvarsány	8	1%	0	0%	85	16
Lónya	5	1%	127	44%	68	19
Márokpapi	6	1%	83	49%	26	7
Mátyus	6	2%	55	54%	30	2
Nagyvarsány	na	na	na	na	79	36
Olcsva	8	1%	39	16%	50	5
Tákos	2	1%	32	17%	14	13
Tarpa	37	2%	237	30%	184	111
Tiszaadony	6	1%	118	47%	4	45
Tizsakerecseny	12	1%	240	75%	77	35
Tizsaszalka	5	1%	128	37%	6	87
Tiszavid	na	na	na	na		
Tivadar	2	1%	34	55%	6	2
Vámosatya	10	2%	71	34%	30	40
Vásárosnamény	na	0,5%	na	na	471	143
Vásárosnaményi kistérség összesen	213	1%	2600	37%	2130	849

forrás: jegyzői adatlapok¹⁰

¹⁰ Beregsurány és Tiszavid esetében nem rendelkezünk jegyzői adatlappal, itt a helyi interjúk tapasztalataival egészítettük ki az adatokat.

A közfoglalkoztatási adatokat összevetve a 10. táblázat a 12. táblázatban láthatjuk, hogy a közmunka is jellemzően csak az év néhány hónapjában és akkor is csak részmunkaidőben jelent megélhetést a családoknak, az év hátralévő idejében pedig csak a 28500 forintos segélyt kapják ezek az emberek. Amint az OEP mellékletben található adatai mutatják, a kistérségben a lakosok 15%-a részesül öregségi nyugdíjban, amely arány azonban jelentős szórást mutat a települések között. Nem véletlen módon az öregségi nyugdíjak szerepe a megélhetésben éppen azokon a fiatalodó településeken a legkisebb, ahol a legmagasabb a gyermekek aránya, így Gyűrén (8%), Tiszaviden (9%), Ilken (10%), Tivadarban (10%), Gemzsén (11%), Aranyosapátiban (11%) és Jándon (12%). E településeken amint az a melléklet 36. táblázatában látszik a gyermekgondozáshoz kapcsolódó ellátások súlya jelentős.

6 Szolgáltatások a kistérség településein

6.1 Humán szolgáltatások elérhetősége és jellemzői

A kistérséget jellemző kistélepülésekből álló szerkezet, amelyben néhány száz fős kistelepülések is találhatóak, a szolgáltatásszervezésben is megmutatja jellegzetességeit. A gyerekszám csökkenésével a kistérség 27 településének jó részén (12) már nem működik általános iskola, de bizonyos helyeken már az óvoda (6) sem. A kistérség ilyen települései közoktatási megállapodásokat kötöttek a közelükben lévő községekkel. A gyerekekhez hasonlóan más célcsoportok száma sem teszi lehetővé, hogy minden település maga lássa el humán szolgáltatási feladatait, így szinte valamennyi szolgáltatás valamilyen összetételű társulásban működik. Ezek a mikrotársulások nem egységesen szerveződnek, szolgáltatásonként eltérő szerkezetben fedik le a településeket, így mikrotársulási szerkezete nem alakult ki a kistérségnek. A szolgáltatások jellemzője, hogy a kistérségi központ Vásárosnamény kapacitásaira vagy szakmai támogatására épít. A közszolgáltatások elérését ezért részben a tömegközlekedési kapcsolatok, részben az iskolabuszok, részben a falugondnoki szolgálat biztosítja (pl. Márokpapiban a falugondnok szállítja a gyógyszereket minden héten). Komoly probléma több kijáró szolgáltatásnál, hogy nincs megfelelő anyagi erőforrás a szakemberek utaztatására.

2001-ben, 31 település összefogásával megalakult a Beregi Területfejlesztési Önkormányzati Társulás. 2004-ben átalakulásával létrejött a Beregi Többcélú Kistérségi Önkormányzati Társulás (röviden: BEREGTÖT). A Társulási Megállapodás a Vásárosnaményi kistérség 27 települése által került aláírásra és különálló munkaszervezet alapításáról is döntöttek.

A BEREGTÖT kiemelten a térség fejlesztési feladatait vállalta magára. A Társulás célja, hogy a kistérségi területfejlesztési feladat- és hatáskörök közös ellátásával és megoldásával biztosítsa a települések összehangolt fejlesztését. A Társulás és munkaszervezete jelenleg is számos feladatot lát el:

- Az egészségügyi alapellátás, ezen belül a központi orvosi ügyelet közös biztosítása,
- A kistérség könyvtári, mozgókönyvtári feladatainak szervezése, közös ellátása,
- Közoktatási és a Nevelési Tanácsadó által ellátott feladatellátás,
- A gyermekjóléti alapellátás – gyermekjóléti szolgálat közös fenntartása,
- Az idegenforgalmi iroda közös működtetése

A BEREGTÖT munkaszervezete 2007-ben elnyerte a Helyi Vidékfejlesztési Iroda címet is, és ezzel egyidejűleg felvállalta azt is, hogy a térségben összefogja a különböző szinteken tevékenykedő szervezeteket, vállalkozásokat, önkormányzatokat, non-profit szervezeteket.

Uniók támogatással a BEREGTÖT projektgazdái szerepével 2010 novemberével létrejött a „Segítő Hálózat”, amelyben 2010. november elejétől 2012. június 30-ig 100 fő bevonásával és foglalkoztatásával a kistérség valamennyi településén szociális segítő feladatokat tudnak biztosítani.

Mivel a 2000 főt meghaladó három település kivételével a Segítő Hálózat látja el a kistérség településeinek többségén a családgondozói feladatokat, ezért megszűnésével egy, a gyermekek jövőbeni esélyét meghatározó nagyon fontos szolgáltatás szűnhet meg a kistérségben. Mivel a hálózat jelentős feladatokat vesz át a gyermekjóléttől is, ezért e területen is kapacitáshiányokra lehet számítani megszűnésével.

Amint azt az 1. táblázat adatai mutatják, a kistérségben a közszolgáltatások helybeni elérhetősége komoly kapacitáshiányokkal küzd, elsősorban az 5 éves kor alatti gyermekeket kiszolgáló intézmények hiánya (bölcsőde és családi napközi) és a gyermekorvosi ellátás szinte teljes hiánya szembeűnő, ugyanakkor problémás az iskoláskorban a délutáni fejlesztő foglalkozások megszervezését segítő napközök és tanodák száma is. A gyermekek magas aránya ellenére kapacitáshiányok látszódnak elsősorban Tiszaviden, ahol a legtöbb szolgáltatás csak a szomszédos településen érhető el. A feladathoz képest kapacitásproblémák érzékelhetőek Aranyosapátiban, Ilken, Jándon, Olcsván és Tivadarban elsősorban a koragyerekkori fejlesztéshez szükséges infrastruktúra és szolgáltatások kapcsán. Bár a térség alapvetően Vásárosnamény köré szerveződik, megfontolandó, hogy a koragyerekkori ellátásban és a fejlesztő pedagógia területén bizonyos szolgáltatások összekapcsolásával mikrokörzeteket alakítson ki a kistérség a feladatok hatékonyabb ellátására.

6.2 Egészségügyi ellátás

A térségben 19 működő háziorvosi praxis van, ebből 4 Vásárosnaményban, illetve jelenleg nincsen betöltve Tizzaszalka–Tiszaviden és Jándon. Vásárosnaményban két házi gyermekorvos praxis van; ezen kívül egyedül Beregdarócon van gyermekorvosi rendelés, **a többi településen nincs gyermekorvosi körzet.** Fogászat hét településen – Beregdaróc, Csaroda, Nagyvarsány, Tarpa, Tizsakerecseny, Tizzaszalka, Vásárosnamény – működik, 20 településen nincs fogászati rendelő.

Az iskola-, óvodaegészségügyi ellátás 21 településen megoldott (6 településen nincs óvoda). Foglalkozás-egészségügyi ellátás csak Vásárosnaményban van. Gyógyszertár csak 10 településen (Aranyosapáti, Barabás, Csaroda, Gyüre, Ilk, Nagyvarsány, Tarpa, Tizsakerecseny, Tizzaszalka, Vásárosnamény) található.

16. ábra A háziiorvosi ellátás helybeni elérhetősége¹¹

forrás: jegyzői adatlap és interjúk alapján¹² és saját szerkesztés

2007-től kistérségi szintű központi orvosi ügyelet is működik a térségben, Vásárosnamény központtal, 2 állandó orvossal. A fekvőbeteg-szakellátás Vásárosnaményban biztosított. A közel kétszáz ágyas kórház 1996-ban összevonásra került a fehérgyarmati (280 ágyas) kórházzal. Az egyesített kórház Vásárosnaményban az aktív betegellátás terén belgyógyászati, sebészeti, szülészet-nőgyógyászati, csecsemő- és gyermekgyógyászati, fül-orr-gégészeti szakterülete biztosít ellátást. A kórház az előttünk álló egészségügyi átalakításban várhatóan az aktív ágyait elveszíti, helyette az egy napos ellátásban kap szerepet. Járóbeteg-szakellátás igénybevételére Nagyvarsányban, Tarpán, Tiszaszalkán és Vásárosnaményban van lehetőség.

¹¹ A közszolgáltatást helyben teljes mértékben elérhetőnek tekintettük, ha legalább heti 10 órában hozzáférhető (mivel ez esetben legalább a hét két napján elérhető) és részben elérhetőnek, ha ennél kevesebb óraszámban elérhető az adott településen a háziiorvos.

¹² Beregsurány és Tiszavid esetében nem rendelkezünk jegyzői adatlappal, itt a helyi interjúk tapasztalataival és internetes információkkal egészítettük ki az adatokat.

17. ábra A gyermekorvosi ellátás helybeni elérhetősége

forrás: jegyzői adatlap és interjúk alapján¹³ és saját szerkesztés

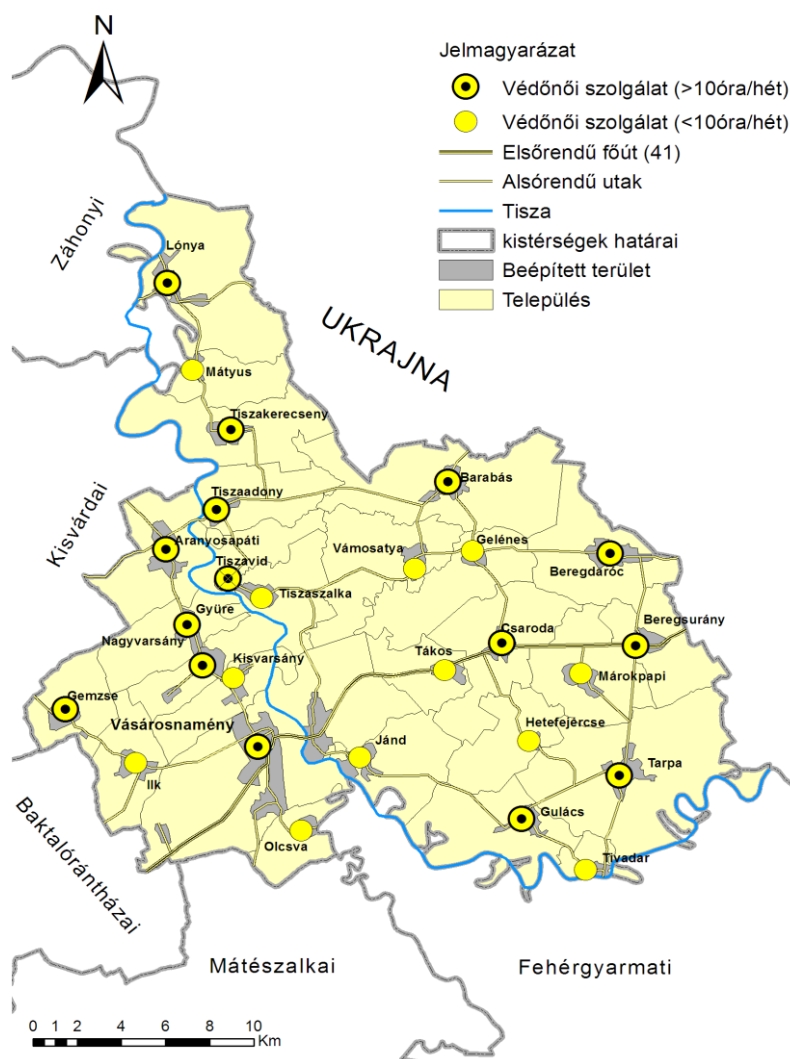
A településekről érkezett visszajelzések alapján több településen **hiányzik a rendszeres fogorvosi rendelés** (Ilk, Gulács, Barabás, Vitka, Olcsva, Márokpapi–Beregsurány és Beregdaróc, Tákos–Csaroda–Hetefejércse, Gemzse) és **állandó gyermekorvosra lenne szükség több településen** (Ilk, Gergelyugornya, Barabás, Márokpapi–Beregsurány, Tiszaszalka, Gemzse). A jelenleginél gyakoribb szűrővizsgálatokat hiányoltak – látás és hallás, érszűkület stb. – pl. Nagyvarsányban, ami a romló egészségi állapoton túl az életesélyeket is befolyásolja. Egyes településekről nőgyógyász (Olcsva) vagy logopédus (Gulács) vagy gyógytornász (Tarpa, Tiszaszalka) rendszeres jelenlétét hiányolták a szakemberek.

¹³ Beregsurány és Tiszavid esetében nem rendelkezünk jegyzői adatlappal, itt a helyi interjúk tapasztalataival és internetes információkkal egészítettük ki az adatokat.

6.3 Védőnő, családsegítés, gyermekjóléti szolgáltatás

A kistérségben 14 védőnői körzetben látják el a szolgáltatást, azonban nem egyenletesen oszlanak meg a feladatok a bevont települések eltérő mérete, szociális helyzete és száma függvényében. Valamennyi védőnő egyben iskolai, óvodai védőnői feladatokat is ellát. A védőnői hálózatról beérkezett adatok szerint egy körzetben átlagosan 140 család gondozása hárul egy védőnőre, ez átlagban 175 gyermeket jelent. Ettől azonban jelentős eltérések tapasztalhatók (pl. Nagyvarsány–Kisvarsány–Gyüre 272 család és 297 gyerek; Aranyosapáti 244 család 231 gyerek, vagy a vásárosnaményival közös gemzsei és jándi körzetekben 197, 172 családdal és 276, 211 gyerekkel). Természetesen módosítja a képet az utazási időszükséglet, annak megfelelően, hogy a körzet egy vagy több településből áll és ezek milyen közel vannak egymáshoz. **A legnagyobb távolságot a Lónya–Tiszaadony körzetben kell a védőnőnek utazással tölteni (147 család, 217 gyerek) amely viszont a gyerekszámot tekintve is a nagy körzet, a legnagyobb körzet ugyanakkor minden szempontból a jelenleg Gyürén helyettesítést is ellátó védőnői körzet Nagyvarsánnyal és Kisvarsánnyal együtt. Ezt a körzetet a gyerekek száma alapján a Vásárosnamény Gemzsével közösen ellátó védőnő körzete követi. A családok száma és a problémás gyerekek száma alapján viszont a második legnagyobb körzetnek az egyetlen települést magában foglaló Aranyosapáti körzet tekinthető.**

18. ábra Védőnői ellátás hozzáférhetősége a településeken

forrás: jegyzői és védőnői adatlapok és interjúk alapján, saját szerkesztés

13. táblázat Védőnői körzetek jellemzői, 2011; forrás: védőnői adatlapok

	gondozott családok száma	0–11 hónapos gyerekek száma	12–35 hónapos gyerekek száma	3–6 éves gyerekek száma	7–18 éves, oktatási intézménybe nem járó gyerekek száma	összesen	egészségi szempontból fokozott gondozást igénylő gyerekek száma (fő)	ebből roma (%)	környezeti ok miatt fokozott gondozást igénylő (fő)	ebből roma (%)	hány fő volt veszélyeztetettnek tekinthető az összes gyermek közül
1 Aranyosapáti	244	33	62	135	1	231	30	12	120	60	200
2 Csaroda	32	3	11	21	1	36	3	0	2	0	0
Tákos	19	3	6	14	1	24	1	0	4	100	0
Hetefejércse	13	4	5	11	0	20	0	0	13	92	0
2. Összesen	64	10	22	46	2	80	4	0	19	84	0
3 Barabás	51	8	13	31	0	52	7	71	8	100	15
Gelénes	37	8	13	17	0	38	6	50	6	100	12
Vámosatya	42	4	12	17	0	33	3	33	2	0	5
3. Összesen	130	20	38	65	0	123	16	154	16	87,5	32
4 Tivadar	9	3	3	4	0	10	0	0	3	100	3
Gulács	51	17	20	40	1	78	6	100	32	85	38
4. Összesen	60	20	23	44	1	88	6	100	35	85,7	41
5 Ilk	n.a.	26	60	36	132	244	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	110
6 Olcsva	37	8	18	34	2	60	3	10	18	20	n.a.
Vásárosnamény III.	62	9	18	50	2	79	6	10	3	10	n.a.
6. Összesen	101	17	36	84	4	139	9	10	21	23	n.a.
7 Tiszaszalka-Tiszavid	77	6	30	62	0	98	1	100	57	100	61
8 Vásárosnamény I/2	125	26	52	95	12	185	10	n.a.	31	n.a.	41
Gemzse	72	10	30	51	0	91	3	n.a.	56	n.a.	59
8. Összesen	197	36	82	146	12	276	13	n.a.	87	n.a.	161
9 Vásárosnamény	130	19	65	65	6	155	7	60	36	90	30
Jánd	42	10	28	17	1	56	7	60	12	100	10
9. Összesen	172	29	93	82	7	211	14	60	48	92	40

		gondozott családok száma	0–11 hónapos gyerekek száma	12–35 hónapos gyerekek száma	3–6 éves gyerekek száma	7–18 éves, oktatási intézménybe nem járó gyerekek száma	összesen	egészségi szempontból fokozott gondozást igénylő gyerekek száma (fő)	ebből roma (%)	környezeti ok miatt fokozott gondozást igénylő (fő)	ebből roma (%)	hány fő volt veszélyeztetettnek tekinthető az összes gyermek közül
10	Vásárosnamény II. körzet	83	9	29	64	3	105	4	n.a.	39	n.a.	43
11	Tiszakerecseny	62	14	48	38	0	100	10	60	8	100	18
	Lónya	36	5	13	22	0	40	3	0	5	100	8
	Mátyus	12	2	7	10	0	19	2	100	13	100	15
	Tiszaadony	37	10	25	23	0	58	10	70	12	100	22
	11. Összesen	147	31	93	93	0	217	25	60	38	100	63
12	Nagyvarsány	73	14	21	56	1	92	7	0	3	0	10
	Kisvarsány	41	10	19	32	0	61	5	40	8	70	13
	Gyüre	158	17	45	82	0	144	13	40	47	90	60
	12. Összesen	272	41	85	170	1	297	25	28	58	83	83
13	Márokpapi	n.a.	4	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
	Beregsurány	n.a.	3	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
	Bregdaróc	n.a.	5	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
	13. Összesen	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
14	Tarpa	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

Forrás: védőnői adatlapok¹⁴

¹⁴ A Márokpapi–Beregsurány–Bregdaróc körzetből és a Tarpai körzetből nem rendelkezünk védőnői adatlappal.

A Vásárosnamény környéki halmozódó szociális hátrányokkal küzdő kistelepülések (Jánd, Gemzse, Gyüre) szociális ellátórendszeri kiszolgáltatását a közelség okán jelenleg a kistérségi központból vagy helyettesítésben szervezik. Ezen körzetek mérete a legnagyobbak közé tartozik és így kétséges, hogy elegendő erőforrás áll-e rendelkezésre e térségekben a támogatásra szoruló családok, gyermekek megsegítésére, és nem szorítják-e ki a központban vagy a saját körzetben jelentkező problémák, feladatok e települések megfelelő ellátását. A szociális ellátási adatok alapján veszélyeztetett gyermekek kiugróan nagy száma miatt a leginkább problémás településnek Tarpa, Gyüre, Mátyus mutatkozik, de a gondozott kiskorúak száma alapján Tiszavid, Ilk, Gyüre, Gemzse is figyelmet érdemel, a rendszeres pénzbeli segélyezések nagy száma miatt – annak ellenére, hogy az eltérő értelmezés miatt az adatok nem tekinthetők egységesnek – Ilk, Vásárosnamény, Jánd, Kisvarsány és Lónya is odafigyelést igényel.

14. táblázat Gyermejköltségi ellátási igények és kapacitások a kistérségben

2010	Átmeneti segélyezés esetei (pénzbeli és természetbeni)	Betöltött védőnői álláshelyek száma	A gyermekjóléti szolgálat által gondozott kiskorúak száma	Veszélyeztetett kiskorú gyermekek száma
Aranyosapáti	17	1	51	75
Barabás	34	1	18	1
Bregdaróc	17	0	30	30
Beregsurány	49	0	7	1
Csaroda	52	1	13	4
Gelénes	19	0	5	5
Gemzse	10	0	60	42
Gulács	45	1	11	6
Gyüre	13	1	47	257
Hetefejércse	4	0	13	4
Ilk	1040	1	57	26
Jánd	194	0	7	7
Kisvarsány	130	0	28	2
Lónya	106	0	21	9
Márokpapi	9	1	17	3
Mátyus	23	0	2	49
Nagyvarsány	27	1	12	1
Olcsva	39	0	30	2
Tákos	39	0	3	2
Tarpa	53	1	37	370
Tiszaadony	36	0	28	21
Tiszakerecseny	47	1	19	19
Tiszaszalka	55	1	0	0
Tiszavid	76	0	51	14
Tivadar	0	0	0	0
Vámosatya	2	0	7	2
Vásárosnamény	459	7	84	463

Forrás: KSH

A Humán Szolgáltató, Családsegítő és Gondozási központ Vásárosnamény és vonzáskörzetében lát el szociális tevékenységét. Ezen belül három intézmény található: a Humán Szolgáltató Központ Idősek

Otthona 26 gondozott fővel, Hajléktalanok Átmeneti Szállása, ahol az ellátotti létszám 26 fő, valamint a Családsegítő Gyermejkölési Szolgálat.

Kistérségi gyermekjólési szolgálat működik hét körzetben 24 településre kiterjedő hatókörrel. Az egy körzetbe tartozó települések nagyon eltérő méretű, távolságú és szociális helyzetű körzetek, azonban még a legkisebb körzet is nagynak mondható. Mivel a körzetek települései sok esetben egymástól is nagy távolságra esnek, ezért joggal feltételezhető, hogy az utazási idő miatt is további kapacitásproblémák jelentkezhetnek. A kapacitások növelése általában is indokolt lenne valamennyi településen a kistérség szociális problémáira tekintettel, de különösen fontos lenne a jelenleg csak helyettesítésben lévő Tiszavidet is magában foglaló nagy körzetre, illetve a Tarpát és Aranyosapáti magában foglaló körzetre, ahol a veszélyeztetett gyermekek száma alapján akár a települések önálló körzetre bontása is indokolt lenne. Az, hogy a kapacitáshiányok mellett is jól működik jelenleg a szolgálat, annak is köszönhető, hogy gyermekjólési szolgálatnak a családgondozással kapcsolatos feladatait jelenleg még a Segítő Hálózat munkatársai is támogatják. E hálózat megszűnésével, kiesésével azonban nagyon hamar súlyos ellátási zavarok lehetnek a gyermekjólét területén.

15. táblázat A gyermekjólési szolgálat körzetei, 2012

körzet	A körzetbe tartozó települések	A gondozott gyermekek száma 2010	A veszélyeztetett kiskorú gyermekek száma 2010
1	Jánd, Gulács, Vásárosnamény I.	46	167
2	Vásárosnamény II., Gemzse	88	196
3	Aranyosapáti, Tarpa	88	445
4	Gyüre, Nagyvarsány, Olcsva, Beregsurány	96	261
5	Hetefejércse, Tákos, Csaroda, Gelénes, Márokpapi, Beregdaróc	81	48
6	<u>Tiszavid, Tizsakerecseny, Tizszakalka,</u> Tiszaadony, Vámosatya, Barabás, Mátyus ¹⁵	125	106
7	Vásárosnamény III., Kisvarsány	56	156

Forrás: saját adatgyűjtés¹⁶, KSH

A fentiekén túl önállóan önkormányzati szervezésben működik a gyermekjólét Ilken és Lónyán, illetve a Fehérgyarmati kistérségből szolgálják ki Tivadar települést.

A családsegítő szolgálat mindössze Tarpán és Vásárosnaményban működik a törvényben előírt látszámmal. A többi településen a Segítő Hálózat munkatársainak segítségével végzik ezt a

¹⁵ Az aláhúzott települések idéntől helyettesítésben működnek összevonva a másik körzettel, így oda csak problémás esetekben jut figyelem.

¹⁶ Mivel kitöltött adatlapokkal a gyermekjólési szolgálat részéről nem rendelkezünk, az erre vonatkozó adatok interjúkon és helyszíni adatgyűjtésből származnak, a teljeskörűség érdekében a KSH 2010-es statisztikáit vettük alapul a körzetek méretének meghatározásához. A Vásárosnaményi KSH adatokat egyharmad arányban adtuk hozzá a körzetekhez.

feladatot. Mivel a Segítőhálózat a többszöri hosszabbítás után 2012 augusztusában megszűnik, ezért a családgondozás szinte teljesen ellátatlan maradhat a kistérségben, melynek megoldása a legsürgetőbb feladatok közé tartozik a gyermekek egészséges fejlődése szempontjából. Megoldás lehetne a családsegítés kistérségi szintű megszervezése vagy a Segítő Hálózat további működtetése is. A kisebb súrlódások ellenére a legtöbb településről a Hálózat tevékenységével kapcsolatban pozitívak a visszajelzések, amint már az előzőekben leírtuk, megítélésünk szerint a Segítő Hálózat családsegítő munkája nélkül a gyermekjólét feladatai is olyan mértékben növekednének, amely ellehetetlenítené annak megfelelő ellátását.

A gyermekjólét és a családsegítők által az interjúk során átadott esetszámok alapján látható, hogy a feladatok nagyobb kapacitással is kellő hatékonysággal tudnának működni. A legnagyobb esetszámot az anyagi problémákkal kapcsolatos, illetve az ahhoz kapcsolódó ügyintézés teszi ki, amely mellett a gyermekjóléti szolgálat esetében magas a családi konfliktusok és a magatartászavarokkal kapcsolatos esetszám is.

16. táblázat A családsegítő és a gyermekjólét által kezelt esetszámok az interjúk tanúsága alapján néhány kistérségi településen

	Aranyosapáti	Tarpa	Barabás	Vásárosnamény	Mátyus	Tiszaadony	Csaroda	Tákos	Hetefejércse	Gelénés	Beregdaróc	Vámosatya
hány esetben fordultak a gyejő-hoz, cssk-hoz...												
anyagi problémákkal (db)	52	37	3	370	0	20	16	28	62	56	48	4
gyereknevelési problémákkal (db)	41	27	4	11	0	20	26	34	82	84	84	2
beilleszkedési problémákkal (db)	37	21	2	0	14	15	0	0	22	25	10	4
magatartászavar problémákkal (db)	59	60	5	0	13	15	0	0	22	25	36	2
családi konfliktusok miatti problémákkal (db)	50	108	0	18	0	10	34	0	21	28	24	5
életviteli problémákkal (db)	48	44	10	9	0	0	44	28	82	44	48	7
szülői elhanyagolás miatti problémákkal (db)	25	29	0	0	0	0	0	14	21	20	0	0
családon belüli bántalmazás miatti problémákkal (db)	0	0	0	4	0	0	0	8	0	13	0	0
fogyatékoság, retardáció miatti problémákkal (db)	0	17	0	30	0	0	18	19	0	0	0	7
szenvédélybetegség miatti problémákkal (db)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
Összesen hány fő vette igénybe a GYEJO/CSSK szolgáltatást (fő)	576	344	78	515	16	96	156	n.a.	163	156	176	64

Forrás: saját adatgyűjtés

A családsegítő és a gyermekjóléti szolgálatnak a gyermekek érdekében magas esetszámban kellett alkalmaznia rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt.

17. táblázat A családsegítő és a gyermekjólét által gondozott gyermekek összetétele az interjúk tanúsága alapján néhány kistérségi településen

2011. december 31-én hány 18 év alatti gyermek volt	Aranyosapáti	Tarpa	Barabás	Mátyus	Tiszaadony	Csaroda	Tákos	Hetefejércse	Gelénés	Beregdaróc	Vámosatya
veszélyeztetett helyzetű (fő)	43	25	n.a.	n.a.	n.a.	4	0	8	8	3	n.a.
védelembe vett (fő)	30	12	2	1	9	0	2	6	8	8	1
rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülő (fő)	603	367	110	50	133	55	40	43	100	157	107
átmeneti vagy tartós nevelésbe vett (fő)	4	16	2	1	13	0	0	1	0	0	1
hátrányos helyzetű (fő)	600	217	n.a.	n.a.	n.a.	55	40	43	100	157	n.a.
ebből halmozottan hátrányos helyzetű	420	98	n.a.	50	133	6	10	21	20	79	n.a.
óvodáztatási támogatásban részesülő	52	24	n.a.	n.a.	n.a.	0	0	5	8	24	n.a.
szegregátumban élő	310	148	0	n.a.	n.a.	0	0	0	0	0	n.a.
állami gondoskodás keretében, szakellátásban nevelkedő	4	2	n.a.	n.a.	n.a.	0	0	6	4	2	n.a.
akinek valamelyik szülője büntetés-végrehajtási intézetben van	10	0	n.a.	n.a.	n.a.	0	0	0	4	0	n.a.

Forrás: saját adatgyűjtés

A kistérségben egy bölcsőde működik, családi napközi nincs. A bölcsődék működtetésének korábbi tapasztalatai azt mutatták, hogy a legtöbb településen a térségben tapasztalható magas munkanélküliség miatt a legtöbb családban megoldják a kisgyermek napközbeni felügyeletét, a bölcsődékre, mint gyermeknevelési intézményekre a családok nem tartottak igényt. A szolgáltatás az igényelt méret mellett nem tudott elég hatékonyan működni ahhoz, hogy a rendszeresen igénybevevők után kapott normatív támogatás fedezze a működési költségeket. A növekvő gyereklétszámú településeken azonban felmerült az igény a kisgyermek elhelyezésére bölcsőde, illetve családi napközi keretében.

Tarpán bölcsőde működik, az intézmény fenntartója a község önkormányzata. A bölcsőde az Esze Tamás Általános Iskola és Óvoda intézményhez tartozik, az óvoda épületében egy csoportszobán belül működik. A bölcsődében 3 fő dolgozik, 2 gondozónő és egy segítő gondozó, akik helyi lakosok. A bölcsőde befogadó képessége 12+2 fő. Jelenleg 13 gyerek jár ide. 1 működő csoport van. A gyerekek mindegyike helybéli. A bölcsőde 2010 óta működik, 2013. augusztus 30-ig van működési engedély. A bölcsődére nagy igény van, 2010 óta minden évben teljes létszámmal működik. A bölcsődébe járó gyerekek közül 5 fő HH helyzetű, a 13 gyerek mindegyikének az önkormányzat finanszírozza az étkeztetését. A jelzőrendszer jól működik, a védőnő hetente jár ki a gyerekekhez, a körzeti orvos a védőnővel együtt a féléves státuszvizsgálatokat elvégzi. Jó a kapcsolat a gyermekjóléti szolgálattal és a családsegítővel is, bár komolyabb problémák ez idáig nem fordultak elő.

A pedagógusok a bölcsőde indulása óta nem voltak továbbképzésen, az indulás előtt egy kisgyermekgondozó és -nevelő tanfolyamot végeztek el. A szülőkkal a kapcsolat nagyon jó, a

bölcsőde tárgyi és játékeszközeinek beszerzésében is sokat segítettek, otthonról rengeteg játékot adtak. Ezen eszközök beszerzésében külön az önkormányzat is a lehetőségeihez mérten szokott segíteni. Az ide járó gyerekek szüleinek kb. 40%-a munkanélküli. Az óvodával nagyon jó a kapcsolat, hiszen egyébként egy intézményen belül működnek. Közös programokat, rendezvényeket szerveznek. A nagyobbakkal közösen színházi előadásokat látogatnak, közös a farsang, a mikulás, a húsvét.

Összefoglalóan a kistérség gyermek- és családvédelmi ellátási rendszere – bár a jogszabályi feltételeket teljesíti – a kistérség súlyos társadalmi problémáihoz méretezetten kétséges, hogy elegendő-e, de az biztos, hogy már középtávon sem tűnik fenntarthatónak. A problémák súlyához méretezetten kicsi kapacitások jelenleg két okból nem okoztak még látványos feszültséget: egyrészt az augusztusig még működő Segítő Hálózat munkatársainak családgondozói támogatásával tudják kipótolni, és a szakemberek elhivatottsága és odaadása működteti. Erősen kérdéses, hogy a Segítő Hálózat megszűnését követően a jelenlegi kapacitásokkal a 2000 fő alatti településeken lesz-e egyáltalán lehetőség a családgondozói feladatok ellátására. Amennyiben a 2000 fő alatti településekről kiesne a Hálózat munkatársai által nyújtott családsegítés, akkor azonnal súlyos ellátási problémák jelentkeznének a gyermekjóléti feladatokon, mivel jelenleg a családsegítés nincs kistérségi szinten megszervezve.

Érdemes megfontolni akár a Segítő Hálózat további működtetését, akár a családsegítés feladatainak kistérségi szintű megszervezését. A gyermekjólét kapacitásainak növelésével a körzeteknek a problémák méretéhez való érzékenyebb tételével lehetne segíteni, a kapacitásbővítés abban az esetben is indokolt lenne, ha a családsegítési feladatokat a kisebb településeken az előbb javasolt valamelyik megoldás a jövőben is át tudja venni.

A körzetek újragondolásakor érdemes megfontolni, hogy **a kistérségi központ körül súlyos szociális problémákkal küzdő településeknél (Gemze, Gyüre, Jánd) – melyeket jelenleg Vásárosnaményból az átlagnál nagyobb körzetekben látnak el – a központ problémái mellett elegendő erőforrást tud-e az ellátórendszer e településekre összpontosítani és nem lenne-e hatékonyabb ha az ellátást ezekről a településekről szerveznék.**

A nagyobb szegregátumokban, a gettósodó falvakban vagy annak kockázatával bíró nagyobb településeken érdemes lenne a gyermekjólét munkáját Biztos Kezdet szolgáltatások, házak felállításával is segíteni. Különösen igaz lenne ez Aranyosapáti, Gemze, Ilk és Vásárosnamény településeken, illetve Tiszavid esetében külön vagy közösségi házzal kombináltan.

Mivel a koragyermekkorban a család a legfőbb szocializációs terepe a gyermekeknek, ezért nem véletlen, hogy a helyi szakemberek a munkahelyteremtés mellett elsősorban **a családok életvezetési segítségéhez szükséges képzések, tanfolyamok** szükségességét hangsúlyozták a legtöbb interjúban, adatlapon. Ez az igény ugyanakkor elsősorban a szociális gyermekellátásban dolgozók kapacitásainak túlerheltségére utal, amely kapacitások fejlesztése ezért a megoldás valós kulcsa.

6.4 Közoktatási intézmények és szolgáltatások

6.4.1 Óvoda

A kistérségben összesen 24 helyen és 21 településen (Gergelyugornya és Vitka, Vásárosnamény részei) működik óvoda, azaz majdnem minden településen, kivéve Hetefejércse, Márokpapi, Mátyus, Tákos, Tiszavid és Tivadar településeket. A 24 feladatellátási helyen a 2011/2012-es nevelési évben közel 1000 gyermek nevelése zajlik. A férőhely kihasználtság jellemzően magas arányú, és egyes településeken – a demográfiai folyamatoknak megfelelően – eléri a maximum befogadó képességet. Az óvodások korcsoportos összetételét és a férőhelyek kihasználtságát a következő táblázat mutatja.

18. táblázat Az óvodások összetétele és az óvodák kihasználtsága

	2 éves	3 éves	4 éves	5 éves	6 éves	7 éves	Összes	cigány gyerekek aránya (%)	Férőhely	Elutasított
Aranyosapáti	0	21	26	38	11	0	96	92,7	100	5
Barabás	0	2	3	7	8	11	31	10	25	0
Bregdaróc	0	3	10	13	6	0	32	70	33	0
Beregsurány	3	8	9	10	11	1	42	10	50	0
Csaroda	0	11	20	10	8	3	52	31	55	0
Gelénes	0	2	5	5	3	3	18	75	25	0
Gemze	0	13	11	4	12	0	40	92	50	0
Gergelyugornya	0	5	14	19	10	2	50	35	50	0
Gulács	0	9	9	7	10		35	77	40	0
Gyüre	0	5	20	19	16	0	60	50	70	0
Ilk	0	14	10	17	28	0	69	62	80	0
Jánd	2	13	5	9	5	1	35	55	40	0
Kisvarsány	2	8	4	0	4	2	20	55	50	0
Lónya	0	4	9	10	8	1	32	n.a.	50	0
Nagyvarsány	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Olcsva	0	3	3	6	4	0	16	56	20	0
Tarpa	0	6	20	18	14	0	58	34	80	0
Tiszaadony	0	5	2	2	8	3	20	65	22	0
Tizsakerecseny	0	1	9	8	11	11	40	80	60	0
Tizsaszalka	0	18	7	13	17	3	58	65	90	0
Vámosatya	0	3	5	8	5	1	22	50	25	0
Vásárosnamény 1.	6	16	11	9	11	0	53	15	65	0
Vásárosnamény 2.	16	34	48	45	41	7	191	17	195	0
Vitka	3	6	12	10	14	1	46	20	50	0

Forrás: óvodai kérdőívek

A legtöbb gyermeket befogadó intézmények Vásárosnaményban (191+53) és Aranyosapátiban (96) működnek, a kapacitásuk határán. Az óvópedagógusok többsége helybéli, de gyakori a más településről ingázás (Jánd, Olcsva, Kisvarsány); míg a dajkák döntően helybéli lakosok. Az óvópedagógusok többsége szakképzett és nyitott a továbbképzésre. A demográfiai folyamatok ellenére továbbra is hiányoznak az cigány származású óvópedagógusok.

Egyes településeken kiugróan magas csoportlétszámban foglalkoznak a gyerekekkel. Harminc fő feletti zsúfolt csoportlétszámok jellemzőek Aranyosapáti, Barabás, Bregdaróc, Gyüre, Ilk, Lónya, de 29 fős csoportlétszámmal működnek Tarpa és Tizsaszalka óvodái is. E települések közé tartoznak azok a települések is, ahol a szociálisan hátrányos helyzetből jövő gyermekek nagy száma indokoltá tenné még a törvényben meghatározott 25 fős felső létszámnál is jelentősen kisebb csoportok működtetését.

19. táblázat Óvodai kapacitások

	Óvó- pedagógus	Helyben lakó	Dajka	Helyben lakó	Csoportok száma	átlagos csoport- létszám
Aranyosapáti	6	5	4	4	3	32
Barabás	2	1	1	n.a.	1	31
Bregdaróc	2	2	4	4	1	32
Beregsurány	2	1	1	1	2	21
Csaroda	5	1	2	1	2	26
Gelénes	2	2	1	1	1	18
Gemzse	3	2	2	2	2	20
Gergelyugornya	4	4	2	2	2	25
Gulács	3	3	2	2	2	18
Gyüre	4	4	2	2	2	30
Ilk	3	3	2	2	2	35
Jánd	3	0	2	2	2	18
Kisvarsány	2	0	2	2	1	20
Lónya	2	1	1	1	1	32
Nagyvarsány	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Olcsva	2	0	1	0	1	16
Tarpa	4	4	2	n.a.	2	29
Tiszaadony	2	1	1	1	1	20
Tizsakerecseny	2	2	3	3	2	20
Tiszaszalka	4	4	2	2	2	29
Vámosatya	2	2	1	1	1	22
Vásárosnamény 1.	6	6	2	2	3	18
Vásárosnamény 2.	17	15	8	5	8	24
Vásárosnamény - Vitka	4	4	2	2	2	23

Forrás: óvodai kérdőívek

Mivel a bölcsődei kapacitások nagyon szegényesek a kistérségben, ezért sok gyermek számára az óvoda az első szocializációs intézmény. Az óvodák szerepe ezért felértékelődik a gyermekek fejlesztésében is, amiben éppen az előbb már jelzett túlszűfolt csoportok erős korlátot jelenthetnek. E korai fejlesztés hiánya, illetve a családban kapott szocializáció nagyon eltérő minősége a későbbi oktatási rendszerben behozhatatlan hátrányokat okoz a gyermekek számára.

„Az óvónők panaszkodtak, hogy a 3 éves gyerekek közül sokan nem ismerik a ceruzát, nem tudják miképpen kell használni. Amikor megkapják őket, elkezdik rágni. Főleg a Tiszavidi gyerekekkel vannak problémák.” beszélgetés a Tiszaszalkai óvodában

„Lónya tagiskolaként működik, éppen Tiszaszalka tagiskolájaként. Összesen 35 gyerkőc jár ide elsőől negyedik osztályig és 4 tanító okítja őket. Ez volt az első iskola, ahol a gyerekek természetesen, erőltetett dolgok nélkül használták a „kérem szépen”, „köszönöm szépen”, „nagyon szívesen”, „tessék parancsolni” szókapcsolatokat. Választékosan és szófordulatokban bővelkedve beszélgettünk, sőt, tovább megyek, szóvicceken nevtünk. A negyedikeseikkel volt szerencsém színeznem, és ami a felsős

kötelező irodalmat illeti – A Pál utcai fiúk, Egri csillagok – részletekbe menően tudunk beszélgetni. Talán annak köszönhetően, hogy – bárhogyan számolom – egy tanítóra átlagosan 8,75 gyerek jut, vagy egyszerűen csak annak, hogy a gyerekek ennyire jó képességűek, de nagyon pozitív érzésekkel jöttem el.” (interjú a Lónyai tagiskolában)

20. táblázat Az óvodába járó gyerekek jellemzői

	Rendszer- telen járás	SNI	HH	HHH	Megkésett beszédfejl.	Tértésment. étkeztetés	Óvodáztat. támogatás	Bejárók száma	Iskolaéretts. küldött
Aranyosapáti	3	0	88	72	2	88	42	0	4
Barabás	2	1	20	0	2	31	5	1	0
Beregdaróc	0	0	27	0	1	0	20	0	1
Beregsurány	0	3	28	5	0	0	5	0	3
Csaroda	0	0	34	7	0	34	5	32	5
Gelénes	0	0	0	0	2	17	13	0	2
Gemzse	2	0	38	40	4	38	40	0	6
Gulács	1	0	31	23	1	31	23	0	3
Gyüre	2	0	58	29	1	58	29	1	6
Ilk	0	0	66	42	0	66	66	0	7
Jánd	0	0	27	17	4	27	17	0	2
Kisvarsány	0	0	16	11	4	16	11	0	2
Lónya	0	0	24	12	12	32	11	9	1
Nagyvarsány	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Olcsva	0	0	13	9	4	13	9	0	2
Tarpa	10	0	16	39	1	58	n.a.	0	3
Tiszaadony	6	3	11	3	3	20	10	0	1
Tiszakerecsény	0	0	9	30	0	40	39	3	1
Tiszaszalka	7	0	56	40	1	56	31	40	8
Vámosatya	0	2	14	3	1	14	3	0	2
Vásárosnamény 1.	3	0	19	5	8	19	5	0	4
Vásárosnamény 2.	4	1	76	29	14	76	29	31	12
Vásárosnamény 3 (Gergelyiugornya)	2	0	32	19	8	32	19	0	6
Vásárosnamény 4. (Vitka)	2	0	32	7	5	32	7	0	3

Forrás: óvodai adatlapok

Az óvodák infrastrukturális állapota általában megfelelőnek mondható, fejlesztési igény a tárgyi eszközökben, fejlesztőjátékokban jelentkezik, illetve a humán kapacitások erősítésére lenne nagy igény. A legtöbb óvodában jelentkezett a gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus, logopédus iránti igény – adott esetben a nevelési tanácsadó személyi állományának növelésével. Bár az óvodák a jelenlegi személyi állományukkal az alapfeladataikat el tudják látni, a legtöbb intézményben a pedagógusok leterheltek, és esély sincs olyan külön foglalkozásokra (néptánc, népzene, kézműves foglalkozás stb.) kapacitást előteremteni, amely a jobb anyagi helyzetben lévő, nagyobb városokban a gyerekeknek megadatik. Felmerült ehhez kapcsolódóan, hogy a legtöbb intézményben szükséges lenne a családokkal közös programok szervezése és az ehhez szükséges feltételek (pl. iskolabuszok) biztosítása. Számos óvodai szakember jelezte annak szükségességét, hogy a családok számára

életvezetési, nevelési tanácsadásra is szükség lenne, hogy a gyerekek otthoni szocializációs környezete segítse a gyermekek fejlesztését és a pedagógus–szülő együttműködés hatékonyságát. E segítség a hatékony együttműködés kialakítására ugyanakkor koncentráltabban és így hatékonyabban a másik oldalról, az óvodai szakembereknek nyújtott segítség révén még inkább elérhető.

6.4.2 Általános iskolai oktatás

A kistérségben 15 településen, döntően tagintézményként (Aranyosapáti esetében például a Kisvárdai kistérséghez tartozó Pap község iskolájának tagintézményeként); illetve Vásárosnaményban két helyen folyik általános iskolai oktatás. A kisvársányi és márokpapi iskola anyagi okokból már korábban bezárt. A tanulók számát tekintve legnagyobbak a vásárosnaményi Eötvös ÁMK, a tiszaszalkai, aranyosapáti és csarodai intézmények. A Vásárosnaményon kívüli intézményekben magas (30-90%) a cigány tanulók és ezzel is összefüggésben, de nem csak körükben a HH és HHH tanulók aránya is. Ez ilyen esetekben szükségessé teszi az étkezés és a napközi lehetőségének biztosítását. Különösen a térségi feladatokat ellátó csarodai és a tiszaszalkai iskolában magas a bejárók aránya, míg más okokból, de ugyancsak sokan ingáznak a legjobbnak tartott vásárosnaményi Eötvös általános iskolába is. A cigány tanulókkal legnagyobb arányban rendelkező Aranyosapáti, Barabás, Ilk, Tiszaszalka településeiről tapasztalható az eljárás is; általában a vásárosnaményi intézményekbe.

19. ábra Általános iskola alsó tagozatának elérhetőség a településeken

20. ábra Általános iskola felső tagozatának elérhetőség a településeken

forrás: jegyzői adatlapok

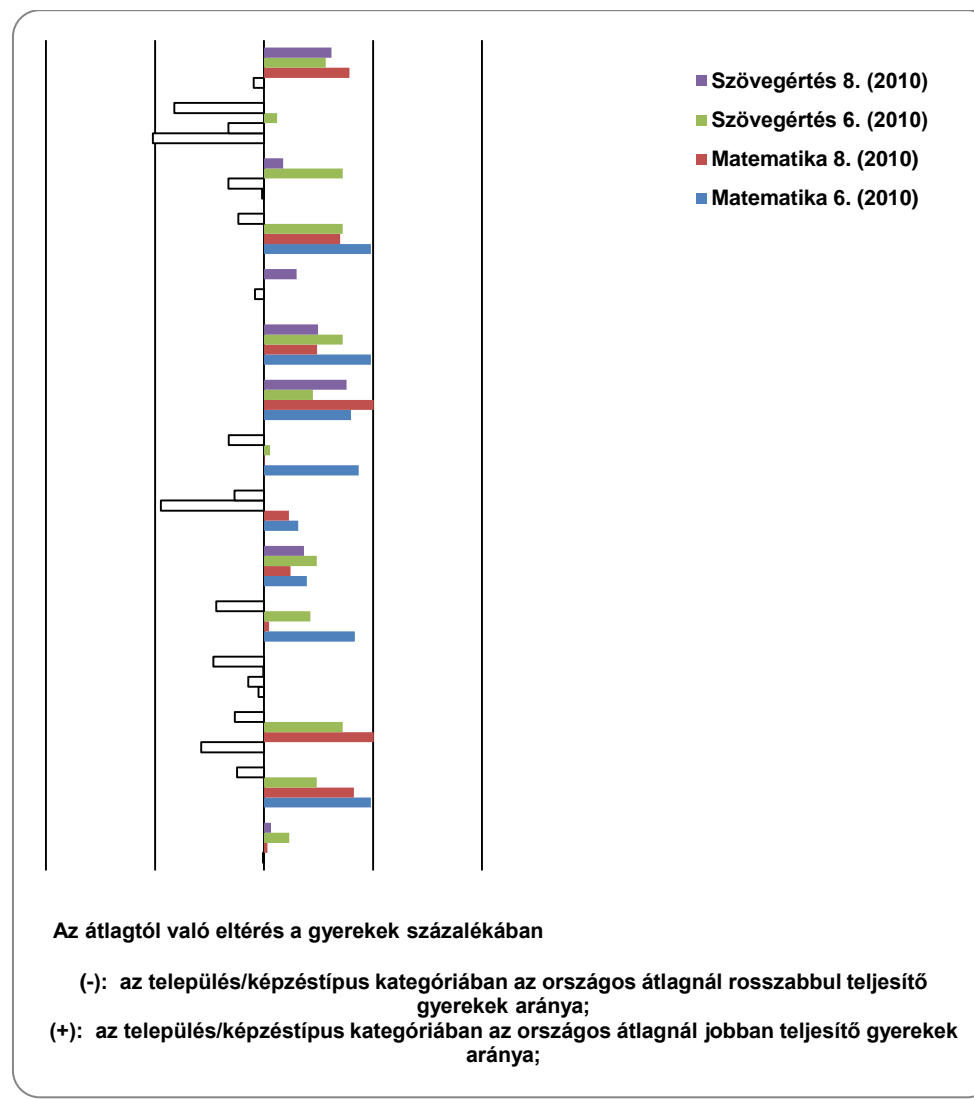
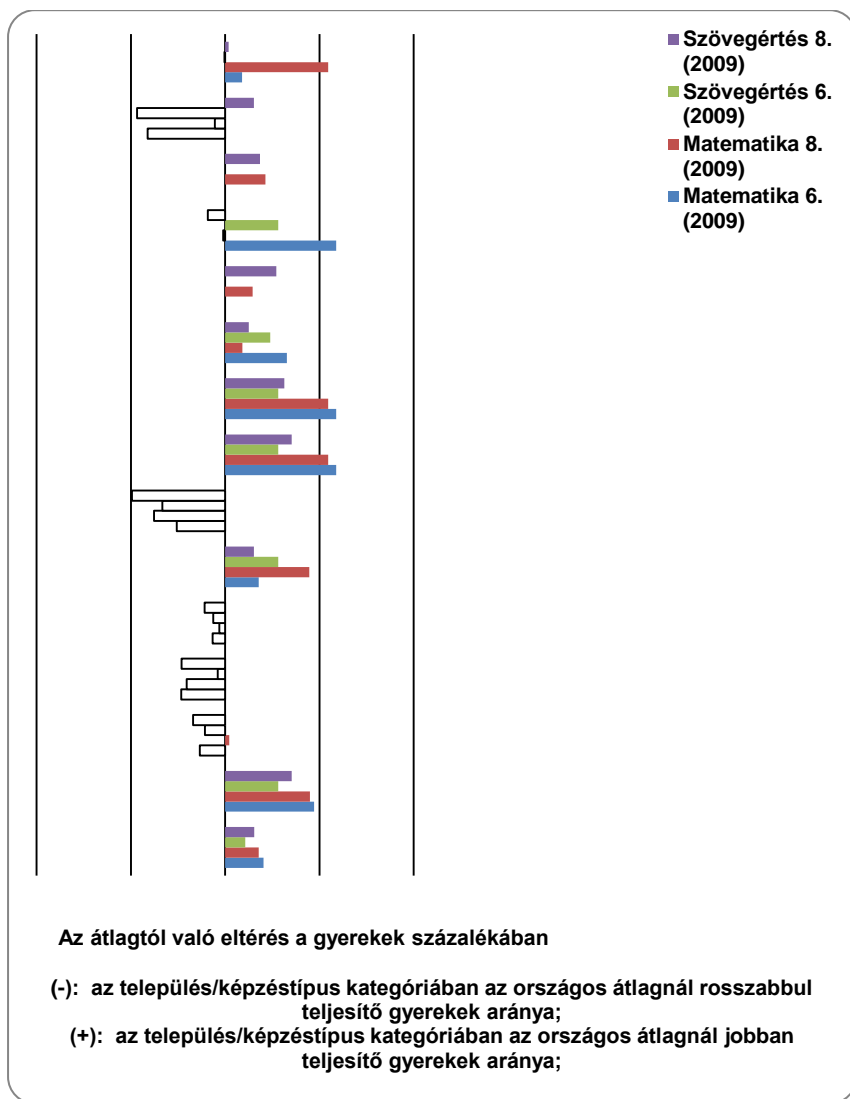
21. táblázat A kistérség iskoláinak diáksága és kapacitásmutatói

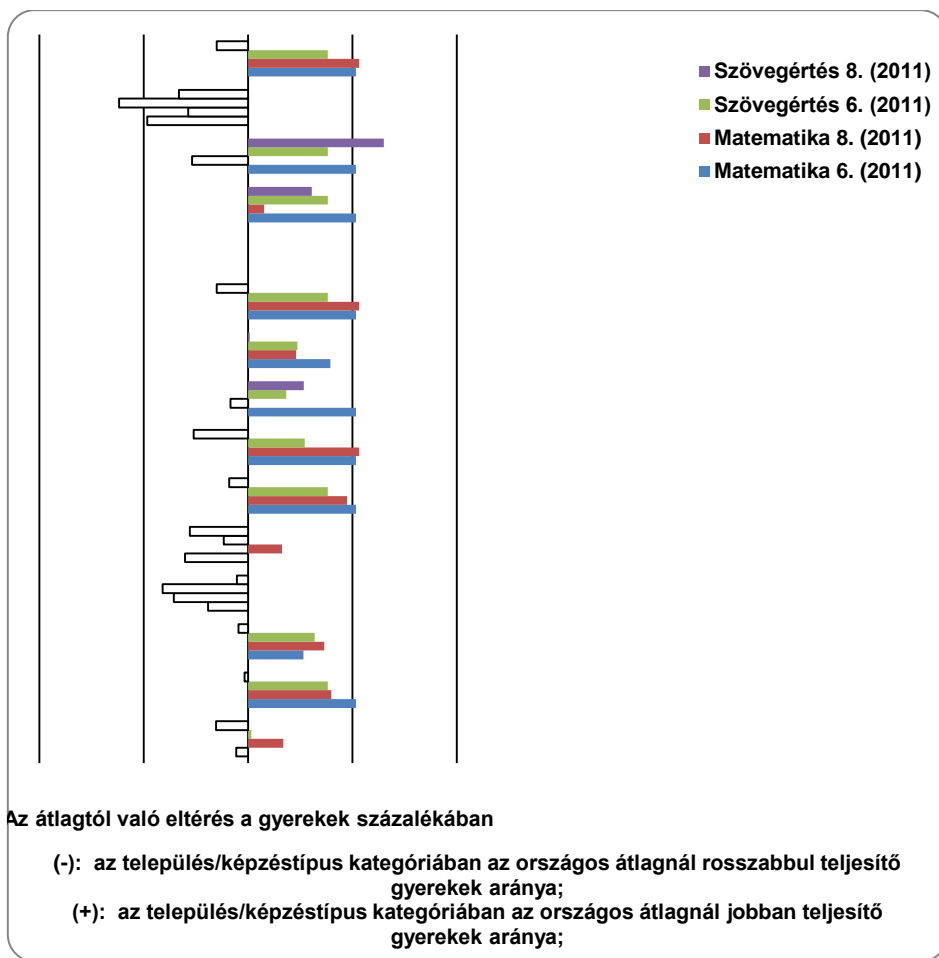
	tanulók száma	pedagógusok száma	egy tanárra jutó diák	osztályok száma	átlagos osztály létszám	SNI	HH	HHH	cigány tanulók becsült aránya (%)	bejárások	eljárások
Aranyosapáti	261	18	14,5	16	16,3	12	220	173	90	n.a.	V.namény, Kisvárd, Gyüre, Nagyvars.
Barabás	9	1	9	1	9	0	7	4	66	-	Csaroda, T.szalka
Beregdaróc	78	13,5	5,8	8	9,9	5	68	55	78	-	V.namény B.surány
Beregsurány	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Csaroda	219	16	13,7	10	21,9	2	136	32	30	Csaroda, Gelénes, Hfejércse, Mpapi, Tákos, Bsurány, Barabás, Vaty	V.namény
Gemzse	152	13	11,7	8	11,1	12	89	75	81		Kisvárd, V.namény
Gulács	89	11	8,1	8	11,1	2	80	59	60	n.a.	n.a.
Gyüre	128	17	7,5	8	16	2	108	53	n.a.	n.a.	n.a.
Ilk	157	11	14,3	8	19,6	16	140	132	62	Gemzse	V.namény
Lónya	34	4	8,5	4	8,5	0	29	8	32	Mátyus és Tizsakerecseny	T.kerecseny
Nagyvarsány	157	12	13,1	8	19,6	6	86	2	-	Kisvarsány, Gyüre, Aranyosapati	V.namény,
Tarpa	149	15	9,9	9	16,6	17	130	103	70	-	F.gyarmat, V.namény
Tizaszalka	322	32	10,1	14	23	10	265	128	53	T.adony, T.vid, Mátyus, Lónya, V.atya,	V.namény, T.kerecseny
Tizsakerecseny	143	13	11	8	17,9	2	n.a.	n.a.	79	Barabás, Lónya, Mátyus, TKerecseny	Tizaszalka, Vnamény
Vásárosnamény Petőfi ÁMK	145	16	9,1	8	18,1	78	78	36	19	Jánd, T.szalka, T.kerecseny	-
Vásárosnamény Eötvös ÁMK	718	60	12	30	23,9	18	-	-	23	egész kistérségből	-

Forrás: iskolai kérdőívek

A kistérség iskolái alapvetően jól felszereltek, rendelkeznek számítógéppel és internet kapcsolódási lehetőséggel is. Kisebb, pár ezer kötetes könyvtár a települések többségében található, de korszerű, számítógéppel, internet kapcsolódási lehetőséggel ellátott könyvtár csak Vásárosnaményban és Tarpán működik. Az iskolák többségében azonban alapvetően hiányoznak a fejlesztőszobák.

21. ábra A kompetenciamérések eredményei 2009–2011 a kistérség iskoláiban

forrás: kir.hu

Az országos kompetenciamérésekben azon iskolák alapján, ahol rendelkezünk információkkal, megállapítható, hogy a vásárosnaményi kistérség általános iskoláiban a hasonló helyzetben lévő települési iskolákhoz képest általában a települések többségében átlagot meghaladó eredmények születtek e felméréseken.¹⁷ Mindhárom évben kimagasló teljesítményt mutattak Ilk, Nagyvarsány és Tizzaszalka iskolái, valamint a vásárosnaményi telephelyen működő Petőfi Sándor Általános Iskola. A leggyengébb iskolai teljesítményt Gemzse, Csaroda és Aranyosapáti iskolái tudták felmutatni. A térség többi iskolájában az eredmények évenként és kategóriánként ingadoznak, a legnagyobb mértékben Tarpán, ahol 2009-ben a leggyengébb eredmény volt megfigyelhető, majd a felemás, kategóriánként eltérő 2010-es eredmény után 2011-ben az egyik legjobb eredményt produkálta. Meglepő módon a térség legjobb iskolájaként számon tartott Eötvös kevésbé jó eredményeket produkált a felméréseken.

Az oktatási teljesítmények jelentős különbségei között azonban csak részben, adott esetben kisebb részben húzódnak meg az iskolai oktatási kapacitások gyengeségei. A legtöbb esetben a rossz iskolai teljesítmény a „gyerekanyag” iskola előtti fejlesztésének hiányosságaival van összefüggésben és a gyerekek hiányzó korai fejlesztését és kiugróan rossz szociális körülményeit tükrözi. Ez látszik abból is, hogy a legrosszabb oktatási teljesítménnyel rendelkező iskolák a számos

¹⁷ A tesztet megírt gyerekek számának igen nagy a szórása, ezért a következtetéseket nagyon óvatosan kell kezelni.

egyéb szempontból is hátrányosnak mondható, magas gyermekszámmal és szegénységi kockázattal bíró Gemzse és Aranyosapáti településeken található. Annak ellenére, hogy a település, és így az iskolába kerülő gyerekek szociális helyzete nagyobb személyes odafigyelést igényelne (a diákjaik 30%-a – a kistérségben a legmagasabb arányban – kap fejlesztést a nevelési tanácsadó munkatársaitól), Aranyosapáti iskolájában az egy pedagógusra jutó tanulók aránya az egyik legmagasabb a kistérségben, ami szintén magyarázata lehet a rosszabb oktatási teljesítményeknek is. Megfelelő fejlesztőkapacitásokkal ugyanakkor az iskolarendszerben is van esély a hozott hátrányok enyhítésére, azonban ilyenekkel csak a nagyobb méretű iskolák rendelkeznek a térségben. Különösen figyelemre méltó e szempontból az előbb említett településekhez hasonló családi adottságokkal rendelkező Tiszavid, ahonnan a gyerekek az egyik legjobb oktatási teljesítményt felmutatni képes Tiszaszalka iskolájába járhatnak be.

Összesen 450 gyerek jár az iskolába. A 2H-s gyerekek aránya 87%, a 3H gyerekek aránya pedig elérné 30-40%-ot. A roma tanulók aránya 53%, és ez az arány egyre csak nő. Azokon a településeken, ahonnan a gyerkőcök bejárnak iskolába, rendkívül változó a roma lakosság aránya. Tiszaszalkán például nincs egyetlen egy család sem, Tiszaviden már más a helyzet, itt 60-70%-ra saccolja, Tiszaadonyban szintén, és 50% alattinak tippeli Vámosatyát és Lónyát. [...] Magántanulójuk is van, például egy 16 éves fiú, aki már kétszeres apuka, de van olyan is, aki koránál fogva egyszerűen nem tud a normáknak megfelelően viselkedni, hiszen egy 16-17 éves fiatal felnőttet nem lehet az átlagos, 13-14 éves hetedikeseikkel együtt oktatni. Enyhe értelmi fogyatékkal élő tanulójuk 10 van.

A gyerekek családi háttere kritikusnak mondható. „A mai szülők egyáltalán nem tudnak gyereket nevelni. A gyerek otthon teher és zavarja a szülőnek a nyugalmát és a szabadidejének az eltöltését.” A tanulók 70%-ánál a szülők nem partnerek a gyerekek iskolai előmenetelében. A személyes higiéniével is nagyon nagy problémák vannak, sok esetben az is teher a szülőnek, hogy tiszta ruhát adjon a gyerekekre. A fejtetvességgel is folyamatosan küzdenek. Az igazgatónő szerint „egy szappanra és tiszta vízre mindig telik, tehát nem beszélhetünk arról, hogy rossz anyagi körülmények miatt” nincsenek megfelelően elengedve iskolába, mentalitásbeli problémát ír le.

Nagyon alacsony azon családok aránya, ahol mindkét szülő dolgozik. [...] A gyerekek lakáskörülményeit pedig egyenesen borzasztónak ítéli. Rengeteg olyan hely van, ahol még bejárati ajtó sincs, csak pokróc, vagy nejlon, és egy szobában nyolcan vagy kilencen laknak, és még fekvőhelyből sincs elég, se illemhely (még az udvaron sem), se víz, sem villany.

A kapcsolattartás más szolgálatokkal rendszeres, napi kapcsolatban vannak. Főleg a családsegítővel és a gyermekjóléttel. A rendőrség folyamatosan szokott náluk bűnmegelőzési előadásokat tartani, közlekedésbiztonsági oktatást, illetve többször volt rá precedens, hogy együtt kellett kimenniük a körzeti megbízottal és a gyermekjólétes kollégával.

Integrált oktatásban részesülnek a gyerekek. Utazó gyógypedagógusuk van, aki Vásárosnaményból jár ki a Nevelési Tanácsadóból.

Az iskola felszereltsége és tárgyi környezete hagy némi kívánni valót maga után. Ugyan interaktív táblájuk van, de rengeteg szemléltető eszközük hiányzik, és rengeteg egyéb dologra is szükségük lenne. [...] Továbbképzésekre nem nagyon járnak, mert az erre szánt pénzt elvitték a másoddiplomások. Ezzel ellentétben személyiségfejlesztő tréningeket szokott szervezni, illetve szupervíziókat.”

Elmeséli, hogy évről évre még a felsőbb éveseknél is újra kell tanítani a minimális együttélési szabályokat minden szünet után, ebből következik, hogy nagy probléma a nyári szünet. Akkor ugyanis a gyerekeknek nincs semmiféle lehetőségük a szabadidő hasznos eltöltésére. Szerettek volna táborokat szervezni, de a szülők minimálisan sem tudnak hozzájárulni, próbálnak pályázgatni, de nem túl sok sikerrel. [...] Az igazgatónő állítja, hogy ők szívesen megoldanák a nyári szünet kérdését, csak az önkormányzat

*nem tud forrást adni hozzá, s a pedagógusai meg elfáradnak (bár inkább kimerülnek) év végére, s így nem várhatja el tőlük az önkéntes munkát.
(Interjú egy iskola igazgatójával)*

Lényegesen nagyobb hátránnyal küzdenek azon intézmények diákjai, akik nem saját településükön tudják igénybe venni az általános iskolát, hanem a bejárás intézménye miatt nem tudnak vagy kevésbé tudnak részt venni a délutáni foglalkoztatásokon. Ezekben az esetekben különösen felértékelődik egyrészt a bejárásból eredő hátrányokat csökkenteni képes napközik és az ingázást segítő falu- és iskolabuszok szerepe, illetve azon tanodák (0 található a kistérségben) és közösségi házak (lásd lentebb) szerepe, ahol a bejáró diákok lakóhelyükhöz közel is részesülhetnek az iskolán kívüli felzárkóztató oktatásban.

A kistérségben jelentős számban találhatóak ifjúsági és közösségi házak, amelyek keretében a délutáni és nyári foglalkozások megszervezésére megfelelő infrastruktúra áll rendelkezésre, azonban a tereptapasztalatok alapján ezeknek az intézményeknek a tartalommal való megtöltése kapacitáshiányok miatt számos helyen problémás. A legtöbb településről, és különösen a jelentősebb szociális hátrányokkal küzdő (így pl. Gemze, Tiszavid, Jánd, Aranyosapáti, Gyüre) településekről a szakemberek a gyerekek tartalmas szabadidő eltöltéséhez szükséges programok hiányát jelezték különösen a nyári időszakban, illetve a legtöbb iskolában szegényes a játékok kínálata is.

Nyári étkeztetés kevés helyen található a kistérségben, az iskolai adatlapok alapján a súlyos gazdasági és szociális helyzetben lévő Aranyosapátiban működik, továbbá elérhető még Barabás és Tizzaszalka iskoláiban is ez a szolgáltatás.

Az iskolák számos sikeres programot tudnak megvalósítani intézményeikben, a legtöbb intézményben megtalálható valamilyen prevenciós program, elsősorban a drogprevenció és a bűnmegelőzési program, de egyes iskolákból beszámoltak közlekedésbiztonsági, szexuális vagy fogápolási felvilágosítási programokról is. A legtöbb iskolában igény mutatkozik más életvezetési segítséget adó programokra, illetve a gyermekek fejlődését a szülők bevonásával segítő programokra.

22. ábra Bejárás és napközi a kistérségi általános iskolákba

forrás: jegyzői adatlapok

23. ábra Ifjúsági klubok és közösségi házak a kistérségben

forrás: jegyzői adatlapok

6.4.3 Pedagógiai szakszolgálat

A gyermekek szociokulturális háttérében megmutatkozó hátrányokra és különbségekre tekintettel nagy felelősség és teher hárul a fejlesztő pedagógusokra a kistérségben.

A Nevelési Tanácsadó fenntartója a gesztor település, Vásárosnamény önkormányzata, de a szolgáltatás a BEREGTÖT gazdasági rendszerében működik. Az ellátott gyerekek után járó normatívát a BEREGTÖT veszi fel és utalja át az önkormányzat számlájára, majd innen kerül a Nevelési Tanácsadóhoz.

Csaroda, Tiszaszalka, Aranyosapáti, Tarpa településekre hetente egyszer járnak ki a Tanácsadó munkatársai, de havonta vagy alkalmasszerűen kijárnak még Tizsakerecsenybe, Tiszaadonyba, Lónyára, Vitkára, Gelénesre, Vámosatyára, Barabásra, Beregdarócra, Gulácsra, Jándra, Beregsurányba, Gemzsére, Ilkre, Kisvarsányba, Nagyvarsányba és Olcsvára.

A szolgáltatást 1200 fő veszi igénybe. Tanulási nehézségek miatt 588 főt, magatartási, beilleszkedési probléma miatt 62 főt, komplex ártalmak (pszichológiai) miatt 19 főt, iskolai érettség vizsgálatra 73 főt vittek a szülők, egyéb (mozgásfejlesztés, szervi probléma stb.) 73 főt. Logopédiai ellátásra 200 fő jár.

Az intézményben 9 szakember dolgozik teljes munkaidőben. Pszichológus 1 fő, gyógypedagógus 2 fő (egyik intézményvezető is), pszichopedagógus 1 fő, logopédus 2 fő, mozgásfejlesztő (gyógytornász) 1 fő, gyógypedagógiai asszisztens 1 fő, könyvelő és adminisztrátor 1 fő. Kijárnak a többi településre is, mivel a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek anyagi okok miatt nem tudnak Vásárosnaményba utazni. Tapasztalataik szerint a vidéki szülőt jobban érdekli, hogy mi történik a gyerekével, mint a belvárosi szülőket. „A vásárosnaményi szülők el vannak kényelmesedve.”

A szakemberek elmondása alapján a kistérségi településeken nem minden intézmény tud külön helyiséget biztosítani számukra, a gyerekek fejlesztésére. Nagy segítség lenne, ha minden közoktatási intézményben lenne fejlesztőszoba és fejlesztőeszközök. A nevelési tanácsadó tevékenységi adatai alapján a legnagyobb igény az iskolák közül az aranyosapáti iskolában mutatkozik, ahol a tanulók 30%-a az „ügyfelük”, magas arányban kell foglalkozniuk még az ilki (22%) és a tarpai iskola (21%) gyerekeinek fejlesztésével is. Óvodákban a vásárosnaményi (67%) és a jándi (65%) óvoda gyermekeinél segítik legnagyobb arányban a pedagógusi munkát, e két település óvodáitól messze lemaradva következnek csak Gyüre, Olcsva (44–44%), Gemzse (43%) óvodái. Az adatok (pl. hogy a legnagyobb szociális problémákkal küzdő Aranyosapáti, Tiszaszalka óvodásai lényegesen kisebb arányban ügyfelei a tanácsadónak) arra utalnak, hogy a nevelési tanácsadó kapacitásai nem elegendők az egész kistérség teljes körű kiszolgálására és a székhelytelepülésen és közvetlen szomszédainál jelentkező igény önmagában leköti a kapacitásokat.

„A Nevelési Tanácsadóból hetente járnak ki, amit nem ítélek rossznak interjúalanyom, de sérelmezi, hogy mindenkivel foglalkoznak, holott jobb lenne, ha csak a problémásokkal ülnének le. Egyébként is az a baj, hogy pont azokkal a gyerekekkel nem találkoznak, akikkel a problémák vannak, mert ők nem tudnak oviba járni, és volt olyan manójuk is, aki sem tavaly nem volt épp akkor az oviban, amikor a Nevelési Tanácsadó a felmérést végezte, sem idén. Pedig már tavaly kellett volna neki logopédus, és nem mellesleg mennie kellett volna iskolába is, de ebben az évben sem sikerült felmérniük, mert azt mondják, hogy ha nincs ott, amikor felmérnek, nem tudnak vele mit tenni, és így fejlesztve sincs. Korábban nem így volt, nem követtek el ekkora szakmai hibát a tanácsadó részről, csak „most valami pályázati pénzből tudnak embert alkalmazni, akik ki tudnak jönni, és itt helyben foglalkoznak velük, és ők, mivel nem véglegesített munkatársak, nem érznek ekkora elhivatottságot, hogy rendesen végezzék a munkájukat”

(Óvopedagógusi vélemény egy kistérségi kistérségi település óvodájában)

22. táblázat A Nevelési Tanácsadó által végzett munka a 2010–11-es tanévben

	Tanulói létszám	Tanulási nehézség	Magatart. és beilleszkedési zavar	Komplex	Képesség	Egyéb	Összesen	Összes eset aránya a létszámhoz
Aranyosapáti ált. isk.	261	57	17	3	1	0	78	29,9%
Aranyosapáti óvoda	96	36	0	0	0	0	36	37,5%
Barabás óvoda	31	11	0	1	0	0	12	38,7%
Bregdaróc ált. isk.	78	0	1	0	9	0	10	12,8%
Bregdaróc óvoda	32	9	0	0	0	0	9	28,1%
Bregsurány ált. isk.	n.a.	0	0	0	3	0	3	n.a.
Bregsurány óvoda	42	10	0	0	0	0	10	23,8%
Csaroda ált. isk.	219	22	0	1	3	0	26	11,9%
Csaroda óvoda	52	18	0	0	1	0	19	36,5%
Gelénes óvoda	18	2	0	0	1	0	3	16,7%
Gemze ált. isk.	152	0	1	0	5	0	6	3,9%
Gemze óvoda	40	15	0	0	2	0	17	42,5%
Gergelyugornya óvoda	50	15	1	2	2	0	20	40,0%
Gulács óvoda	35	11	0	0	0	0	11	31,4%
Gyüre ált. isk.	128	0	1	0	2	0	3	2,3%
Gyüre óvoda	63	21	2	1	4	0	28	44,4%
Ilk ált. isk.	157	30	3	0	1	0	34	21,7%
Ilk óvoda	69	19	0	1	1	0	21	30,4%
Jánd óvoda	20	12	0	0	0	1	13	65,0%
Kisvarsány óvoda	20	6	0	0	2	0	8	40,0%
Lónya óvoda	32	8	0	0	0	0	8	25,0%
Nagyvarsány ált. isk.	157	1	1	2	2	0	6	3,8%
Nagyvarsány óvoda	n.a.	22	0	0	0	0	22	n.a.
Olcsva óvoda	16	5	0	1	1	0	7	43,8%
Tarpa ált. isk.	149	23	2	0	7	0	32	21,5%
Tarpa óvoda	58	17	0	0	0	0	17	29,3%
Tiszaadony óvoda	20	6	0	0	2	0	8	40,0%
Tizsakerecseny ált. isk.	143	0	2	0	0	0	2	1,4%
Tizsakerecseny óvoda	40	12	0	0	0	0	12	30,0%
Tizszazalka ált. isk.	322	33	9	0	2	0	44	13,7%
Tizszazalka óvoda	58	16	0	0	0	0	16	27,6%
Vámosatya óvoda	22	4	1	n.a.	0	0	5	22,7%
Vásárosnamény ált. isk.	863	57	10	5	22	0	94	10,9%
Vásárosnamény óvoda	244	79	11	1	0	72	163	66,8%
Vitka óvoda	46	11	0	1	0	0	12	26,1%
Iskolák összesen	2629	223	47	11	57	0	338	12,7%
Óvodák összesen	1104	365	15	8	16	73	477	41,2%
Összesen	3733	588	62	19	73	73	815	21,8%

Forrás: Nevelési Tanácsadó

A tanácsadó munkáját több településen is segítik Segítő Hálózat munkatársai, akik azonban mindössze a 2012. év közepéig tudják támogatni a szociális tevékenységeket. Bár eredményességükről vegyes visszajelzések érkeztek az adatfelvételek során, volt, ahol nagyon sok segítséget tapasztaltak a pedagógusok a részükről, másutt viszont az elhivatottságot és a megfelelő szakmai tapasztalatot hiányolták e rövid távra szerződött munkatársaktól. A visszajelzések alapján tehát a Hálózatban foglalkoztatott szakemberek közötti különbségek figyelembevételével megfelelő szelekció utáni továbbfoglalkoztatásuk indokoltnak látszik a szükséges kapacitások enyhítésére.

Összefoglalva tehát a kistérség településein a korai fejlesztési kapacitások hiánya miatt már az óvodai belépéskor szinte leküzdhetetlen hátránnyal indulnak a gyerekek, amely hátrányt a közoktatási intézményrendszer általában nem tud már leküzdni, annak ellenére, hogy a helyi szakemberek véleménye alapján a jelzőrendszer jól működik, a közoktatás szereplői összehangoltan végzik munkájukat. A kistérségben az iskolák állapota általában jó a 2001-es árvízét követő felújításoknak, újjáépítésnek köszönhetően, azonban kisebb speciális oktatótermek, tanulószobák hiánya tapasztalható. Az iskolákban megfogalmazódó igények elsősorban az oktató-, szemléltetőeszközök hiányát, a gyerekek szabadidejének tartalmas eltöltéséhez szükséges (udvari) játékok hiányát és a szülővel közös programok megszervezésének feltételeit, illetve a nyári szabadidő eltöltésében a családoknak nyújtandó segítséget igénylik. Több helyen felmerült a gyermekeknek az önellátás megtanulásában segítséget nyújtó oktatókertetek, programok igénye. Természetesen mindezek előtt valamennyi oktatási intézményben elsősorban a szülői szociális háttér javításának alapfeltételeként tekintett munkahelyteremtés szerepelt a legfontosabb igényként.

Az iskolai munka hatékonyságának javítása érdekében szükség lenne a formális oktatást kiegészítő, megerősítő speciális felzárkóztató programok működtetésére is. Azokon a településeken, ahol a bejárás miatt a gyermekek esélye a délutáni felzárkóztató foglalkozásokon való részvételre alacsony, a már létező ifjúsági és közösségi házakban lehetne ezeket megszervezni, illetve a nagyobb iskolával bíró településeken az iskolában vagy a már létező közösségi terekben (esetleg új terek létrehozásával) lehetne a gyermek tartalmas délutáni szabadidő-eltöltését támogatni. A szakemberektől jött visszajelzések alapján érdemes lenne ezért megfontolni a nagyobb és a környező problémásabb gyermekanyaggal bíró települések gyermekeit is befogadó iskolákban, így különösen Tiszaszalka, Csaroda és Tarpa iskoláiban az iskolai felzárkóztatáshoz szükséges szakembereket és infrastruktúrát fejleszteni, míg a már létező infrastruktúrára ráépülve ifjúsági pontok kialakítását és délutáni gyermekprogramokat szervezni Tiszakerecseny, Tiszaadony, Tiszavid, Aranyosapáti, Gyüre, Jánd, Beregsurány településeken.

Mivel a gyermekek nyári szabadidős programjai, de még az étkeztetése is komoly probléma a kistérségben élő szülőknek, ezért a nyári táboroztatásra és étkeztetésre a kistérség szinte valamennyi településén szükség lenne.

Az interjúk tapasztalatai alapján néhány település intézményében dolgozó óvónőket és pedagógusokat, illetve munkájuk eredményességét az tudná leginkább támogatni, ha a kollégák eljuthatnának továbbképzésre és kiegészítő tréningekre, de leginkább, ha új munkatársakkal tudnák a munkájukat megerősíteni.

6.4.4 Középiskolai oktatás

A középiskolai oktatás centruma Vásárosnamény, ahol gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai képzés is folyik. Gyüre, Tizsakerecseny, Tizsaszalka településeken felnőttoktatás zajlott korábban, jelenleg Gemzsén (63 fő) és Márokpapiban működött még a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség esti szakközépiskolai képzést.

23. táblázat Középiskolák alapadatai a kistérségben

	Lónyai Menyhért Szakközép- és Szakképző iskola	II. Rákóczi Ferenc Gimnázium	Babus Jolán Kollégium
pedagógusok száma	59	31	10
ebből pedagógiai képesítés nélküli	13	-	n.a.
tanulók száma	942	518	193
ebből: SNI	-	1	n.a.
HH	811	204	26
HHH	462	168	141
romák aránya	49%	6%	56%
bejárók száma	640	298	n.a.
dohányzók aránya	70%	30%	n.a.
alkoholt fogyasztók aránya	20%	n.a.	n.a.
10/11-es tanévben lemorzsolódók száma	59	22	kb. 30 ¹⁸
ebből roma	60%	5%	n.a.
10/11-es tanévben tanulmányait befejezők száma	171	102	n.a.
ebből roma	20%	2%	n.a.
10/11-es tanévben továbbtanulók száma	23	85	n.a.
ebből roma	10%	2,35%	n.a.

Forrás: középiskolai adatlapok

A két legnagyobb intézmény a térségben a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium (518 fő), ahol általános tantervű, hatosztályos, illetve emelt óraszámú idegen nyelvű négyosztályos gimnáziumi képzés zajlik. Az intézményben alacsony, mindössze 5% a romák aránya. A végzettek 80%-a valamilyen főiskolán vagy egyetemen folytatja tanulmányait, a maradék 20% pedig rendészeti iskolában tanul tovább vagy OKJ-s képzésekben vesz részt. Az iskolában emelt szintű angol, német, matematika és informatikaoktatás folyik. A 11. osztályoktól kezdve bevezettek egy ún. Belügyi Rendészeti tantárgyat, amely a rendőrnek készülő diákok esetében plusz pontszámokat jelent a felvételin (Miskolc, Szeged). Az alapoktatási órákon kívül a tanulóknak lehetősége van különböző szakkörök, diákkörök, sportkörök látogatására. Ezen kívül emeltszintű előkészítőkre lehet járni szinte minden tantárgyból. A tanulók minden évben tanulmányi kiránduláson vesznek részt, ezenkívül színház és koncertlátogatásokra is lehetőségük nyílik. A végzett diákok többsége már nyelvvizsgával a kezében indul továbbtanulni a gimnáziumból.

¹⁸ Becslés, az Arany János Kollégiumi Szakiskolai Programban résztvevő 114 diák esetén a lemorzsolódási arányt 5%-ra, a többi diáknál 30%-ra becsülte az igazgató.

A Lónyay Menyhért Szakközép- és Szakképző Iskola szakközépiskolai képzése (942 fő) elektrotechnika-elektronika, kereskedelem-marketing szakmacsoportokra terjed ki, míg a szakiskolai képzés építészeti, gépészeti, kereskedelem-marketingi, vendéglátás-idegenforgalmi, könnyűipari és mezőgazdasági területekre oszlik. A jelenleg 15 szakközépiskolai osztályban 4+1 rendszerben automatizálási technikusokat, kereskedelmi technikusokat és vendéglátó-ipari technikusokat képez az iskola. A 15 szakmunkás képzési célú osztályból: szerkezetlakatosok, gázvezeték- és készülék szerelők, férfiruha-készítők, élelmiszer- és vegyi áru eladók, szakácsok, cukrászok, pincérek hagyják el korszerű tudással az intézményt. A HHH és a roma tanulók lemorzsolódása 30% körüli az intézményben, amely a 9–10. évfolyamokon történik meg. Az alapoktatási órákon kívül a gyerekeknek lehetősége van különböző szakkörök látogatására: iskolarádió, honlapkészítés, irodalmi színpad, iskolaújság, sportkör. Minden évben egyszer van tanulmányi kirándulás is.

Mindkét intézményben a kistérségen kívülről is fogadnak nagy számban tanulókat. A gimnáziumba elsősorban a kistérség településeiről érkeznek a diákok, de sok diák érkezik a kistérségen kívülről, pl. Nyírmadáról. A szakiskola vonzáskörzete szélesebb, a 10 legtöbb bejárót adó település közül négy a kistérségen kívül található.

Vásárosnamény kollégiumnak is otthont ad. A Babus Jolán Középiskolai Kollégiumot 193 férőhellyel a város önkormányzata tartja fent. A kistérség egyetlen szakképző intézete a Lónyai Menyhért szakképző iskola. Az iskolán kívüli szakképzést elsősorban a Projekt Bt. és az Okitok Bt. által szervezett tanfolyamok biztosítják. Amint a mellékelt táblázat is mutatja ugyanakkor a kistérségben sajnos nem érhető el képzés a megyei hiányszakmák többségében.

24. táblázat Hiányszakmák – Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

<i>Szakképzett fizikai munkakörök</i>	<i>Szellemi munkakörök</i>
Cipész, cipőkészítő, -javító	Irodai adminisztrátor, írnok
Egészségügyi, oktatási szolgáltatási foglalkozások	Egyéb középfokú tanintézeti oktató
Baromfitartó és -tenyésztő	Minőségi, műszaki, biztonsági ellenőr
Egyéb fémmegmunkáló, -felületkezelő	Szakorvos
Szarvasmarhatartó és -tenyésztő	Kereskedelmi szervező
Mezőgazdasági gép-(motor-) szerelő, -javító	Diszpécser
Malomipari munkás	Gépészmérnök
Erdészeti mag- és csemetenevelő	Anyaggazdálkodó, anyagbeszerző
Egyéb textilipari foglalkozások	Dietetikus
Épületasztalos	Pénzügyintézeti fizetési és betétforgalmat lebonyolító ügyintéző
Szerszámkészítő	Szociális ápoló, gondozó
Üvegező	
Elektroműszerész	

forrás: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat

A Babus Jolán kollégiumban komoly sikereket ért el az Arany János Kollégiumi Szakiskolai Program, amelyben az alapvetően hátrányos helyzetből érkező diákoknak a 9–10. osztályban történő lemorzsolódási arányát 30%-ról 5%-ra sikerült javítani.

„Családlátogatásokra minden évben sor kerül a 9. és 11. évfolyamokban. A HHH és roma családok lakáskörülményei túlnyomó többségben rosszak, komfort nélküliek. A családok 90%-ánál nincs vezetékes víz, gáz – csak áram. Vannak olyan családok, ahol generációk laknak egy szobában. A higiéniai körülmények a családok szegény helyzetéhez viszonyítva elfogadhatóak, a gyerekek tisztán járnak a kollégiumba.

{...}

A kollégium a 2007-ben kiírt HHH Helyzetű Tanulók Arany János Kollégiumi Szakiskolai Programra pályázatot nyert. A program kezdetén (2007) országosan 3 kollégium nyert pályázatot, ami azóta 7-re bővült. A programban csak szakiskolai tanulók vehetnek részt, és minden évben újra pályázni kell. A program lényege a hátránykompenzáció, hogy piacképes szakmákhoz jussanak a tanulók, csökkenjen a hátrányos helyzetű gyerekek lemorzsolódása. A programban minden évben 25 főre lehet pályázni, jelenleg 114 fővel működik az intézményben 1–5. évfolyamokig. A program által nyerhető pénzüsszeg évről évre változik, tavaly 78 millió, idén 56 millió forintot kapott a kollégium.

A programban résztvevő tanulók számára nyújtott lehetőségek:

- Ingyenes utazás, étkeztetés
- Ingyenes B kategóriás jogosítvány megszerzése
- Ingyenes ECDL vizsga
- Fejlesztő pedagógus és pszichológusfoglalkozások
- Úszás, táncoktatás, színjátszó kör
- Síelés (Románia, Szlovákia)
- Országjáró körutak, külföldi utazások
- Különböző előadások, foglalkozások pl.: cigánykultúra megismerése, megismertetése
- Tantárgyi korrepetálások

A pályázat keretein belül futó program nagyon hatékony, a benne résztvevő tanulók középiskolai lemorzsolódása 30%-ról 5%-ra esett vissza az elmúlt évek alatt.

Az intézmény ezen felül arra is büszke, hogy a kollégium ECDL vizsgaközpont.”

interjú a Babus Jolán kollégium igazgatóasszonyával

Mindkét középiskolai intézmény fűtési rendszere és nyílászáróinak állapota nagyon rossz állapotban van. Az oktatáshoz szükséges eszközkészletük megfelelő, a fiatalok tartalmas szabadidő-eltöltéséhez szükséges városi infrastruktúrát hiányolják az intézmények.

Egyéb szolgáltatások – bolt, közlekedés, pénzügyintézet

A kistérségben az alapvető szolgáltatások, az aprófalvas vidékekhez hasonlóan nem minden településen, de minden településről viszonylag kis távolságra elérhetőek, ezek szükséges igénybevételét a tömegközlekedés árai korlátozzák csak.

25. táblázat Általános szolgáltatások elérhetősége a településeken

2012	falubusz	iskolabusz	postahivatal	gyógyszertár	élelmiszerbolt	ruházati- vagy egyéb vegyesbolt
		z	l	r	t	
Aranyosapáti	+	0	+	+	+	+
Barabás	0	+	+	+	+	+
Beregdaróc	+	0	+	+	+	+
Beregsurány	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Csaroda	+	0	+	+	+	0
Gelénes						
Gemzse	+	0	+	0	+	0
Gulács	+	0	+	0	+	0
Gyüre	+	0	+	+	+	+
Hetefejércse	+	0	0	0	+	0
Ilk	0	0	+	+	+	+
Jánd	+	+	+	+	+	0
Kisvarsány	0	0	+	+	+	0
Lónya	0	+	+	+	+	0
Márokpapi	+	0	0	0	+	0
Mátyus	0	+	0	0	+	0
Nagyvarsány	+	0	+	+	+	+
Olcsva	0	0	+	0	+	+
Tákos	+	0	0	0	+	0
Tarpa	0	0	+	+	+	+
Tiszaadony	0	0	+	0	+	0
Tizsakerecseny	0	+	+	+	+	0
Tizszazalka	0	0	+	+	+	+
Tizsavid	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Tivadar	+	0	0	0	+	0
Vámosatya	+	0	+	0	+	0
Vásárosnamény	0	+	+	+	+	+

Forrás: jegyzői kérdőívek

A szolgáltatások elérhetőségét segíti a falugondnoki szolgáltatás, mely önkormányzati keretek között a következő településeken működik: Beregsurány, Gelénes, Gemzse, Gyüre, Hetefejércse (Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség), Márokpapi, Mátyus, Nagyvarsány, Tákos, Tizsavid, Tivadar, Vámosatya és Vásárosnamény.

24. ábra Tanya- vagy falugondnoki szolgáltatások a kistérségben

forrás: jegyzői adatlapok

A falugondnoki szolgáltatást segíti, hogy az elmúlt években a LEADER pályázataik segítségével a kistérség 19 településére kerülhetett tanyabusz.

6.5 A szolgáltatások összekapcsolása

A védőnői hálózat tagjainak hivatalos kapcsolatai többirányúak és döntően rendszeresek. Ezek közül is kiemelkednek az óvodák, iskolák és családsegítő/gyermekjóléti szolgálatok. Általában eseti kapcsolat áll fenn a pedagógiai szolgálatok a problémás gyermekek kapcsán, viszont a civil szervezetekkel és a helyi cigány kisebbségi önkormányzatokkal – azok működési módjától függően – a kapcsolat legfeljebb eseti vagy egyáltalán nem létezik. A kapcsolatok közül kiemelkedik az általános iskolai védőnői feladatok ellátása, ami további 200-230 gyermek egészségi állapotának és nevelési környezetének figyelemmel kísérését jelentheti.

A kistérség szakemberei a jelzőrendszer működését általában jónak minősítették, kisebb súrlódásoktól eltekintve sehonnan nem jeleztek működési zavarokat. Az interjúk tapasztalatai alapján a védőnő, házi orvos és a gyermekjólét szakemberei között jó és intenzív az együttműködés. Ezt a kapcsolatot minden irányból megerősítették. Az aprófalvas szerkezet miatt fontos észrevétel, hogy sikerült úgy megoldani a védőnői és házi orvosi rendeléseket, hogy szinte mindig egy időpontban elérhetőek a szolgáltatások, így könnyebb az együttműködés is. Az oktatási-nevelési intézményben dolgozók szintén megfelelőnek tartják a kapcsolattartást és egyöntetűen úgy ítélik meg, hogy a jelzőrendszer jól működik a kistérségben. A kapacitás leterheltségek ellenére az interjúkban és a begyűjtött adatlapokon a kapcsolódó közszolgáltatást végző szakemberekkel az együttműködést általában jól működőnek és sikeresnek tartották.

25. ábra Védőnői kapcsolattartás jellemzői

védőnői körzet	óvoda	általános iskola	családsegítő/ gyermekjóléti szolgálat	pedagógiai szakszolgálat	helyi kisebbségi önkormányzat	civil szervezetek
<i>hogyan jellemezhető a hivatalos kapcsolata az alábbi intézményekkel (3=rendszeres,jól működő/2=eseti, rendszertelen/1=elvben van kapcsolat, de nem működik/0=nincs kapcsolat)</i>						
Aranyosapáti	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Barabás	3	3	3	3	-	2
Csaroda	3	3	3	0	-	0
Gelenés	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Gemzse	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Gulács	3	3	2	-	-	2
Ilk	3	3	3	0	-	2
Jánd	3	3	3	-	0	2
Lónya	3	3	3	-	-	-
Mátyus	-	-	3	-	-	-
Olcsva	3	3	3	3	-	-
Tiszaadony	3	-	3	-	-	-
Tizsakerecseny	3	3	3	-	-	-
Tizaszalka-Tiszavid	3	3	3	2	2	3
Tivadar	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Vámosatya	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Vásárosnamény	3	3	3	-	0	2
Vásárosnamény I/2	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Vásárosnamény II. körzet	3	3	2	2	0	2
Vásárosnamény III.	3	3	3	3	-	-

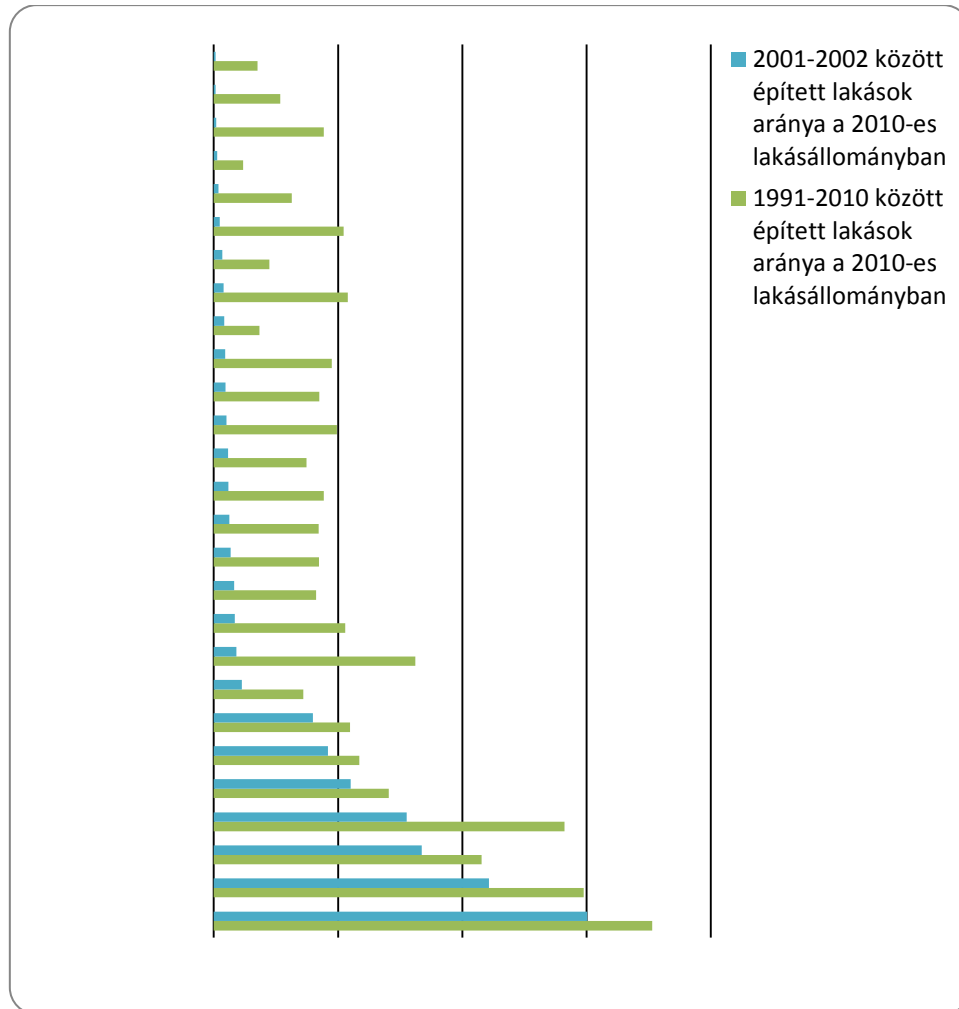
Forrás: védőnői adatlapok

A legjelentősebb kapacitáshiányokat a kistérségben a kistérségi központtól távolabbi településeken a gyógypedagógus, logopédus és fejlesztőpedagógusok nem eléggé gyakori jelenlétében érzékelik, illetve alapvetően hiányzik a kistérség településeinek többségéből a gyermekorvos jelenléte. A szociális szempontból legproblémásabb településeken (Aranyosapáti, Tiszavid, Gyüre) a korai fejlesztéshez szükséges infrastruktúra és szakemberállomány nagyon hiányzik, de szükségét érzik a szakemberek a családok konfliktuskezelési és önellátási készségeit növelő képzéseknek és a nagyobb gyermekek esetében a szülő-gyermek közös programoknak is. Mindenekelőtt azonban a munkahelyteremtéshez vagy az emberek napi, rendszeres elfoglaltságához szükséges feltételek megteremtését látják a helyi szakemberek a legégetőbb problémának.

7 Lakás, lakhatás

A kistérség képét jelentősen átalakította, javította a 2001-es árvíz utáni újjáépítés, így a településeken jellemző szegénység ellenére általában rendezettek a lakhatási viszonyok. Az árvíz hatására újjá kellett építeni Tákos lakásállományának 60%-át és Gulács lakásainak 45%-át, de nagy pusztítást vitt végbe a víz Csaroda, Jánd, Vámosatya, Hetefejércse, Tarpa településein is, így ezeken a településeken 2001-ben jelentős mértékben megújult a lakásállomány.

26. ábra Lakásállomány megújulás az elmúlt 20 évben a kistérség településein

forrás: KSH-TSTAR

Az árvíz hatásán túl azonban éppen azokon a településeken volt egyébként is magas az épített lakások aránya (Gemzse, Jánd, Gyüre, Ilk, Vásárosnamény, Tiszavid, Olcsva, Aranyosapáti), amelyek általában nehezebb szociális helyzetben lévő lakossággal rendelkeznek. Egyes helyeken (Hetefejércse, Tarpa, Tizaszalka, Gemzse, Jánd, Olcsva) minden komfortot nélkülöző és sok esetben embertelen lakhatási körülményeket találunk. Gyakran hiányzik a fürdőszoba, nincsenek bútorok (ágy, szekrény), nincs fűtési rendszer és gyakran a nyílászárók is hiányoznak. A helyzet ellentmondásosságát tükrözi, hogy a 2001-es tiszai árvíz után újjáépített házak nagyfokú leromlása is megtalálható a legproblémásabb településrészekben (Tarpa, Gulács).

A települési infrastruktúra – a szennyvíz-hálózatot (Jánd, Tiszaszalka, Márokpapi, Gelénes, Vámosatya, Beregdaróc, Tivadar, Tiszavid) nem számítva – kiépültnek tekinthető; de a kihasználtságot ronthatja a költségek emelkedése, amely miatt sokszor még az önkormányzati intézmények számára is drágák a közszolgáltatások. A településeken megtalálhatók az alap infrastrukturális hálózatok, mint az áram, gáz, víz, szemétszállítás, csapadék vizet elvezető csatorna, kábel TV, internet, ugyanakkor a lakások rákötése az alap infrastruktúrára sem teljes a településeken.

Kisvarsányban a közszolgáltatások valamelyike a lakosság 20%-ánál ki van kötve, ebből 5%-nál az összes. Előrefizetős mérőórák 18-20 családnál vannak felszerelve. Az önkormányzat támogatja a HÉRA alapítványt, ezáltal több rászoruló családnak is segítséget nyújtanak, akárcsak Aranyosapátiban.

A kistérségben az alapvető telekommunikációs infrastruktúra minden településen elérhető, rendelkezésre áll. A kihasználtság, a rácsatlakozási arány nagymértékben a lakosság jövedelmi helyzetének, illetve a települések gazdaságának, továbbá az elérhető technológiák fejlettségének és alkalmazhatóságának függvénye. Az ezer lakosra jutó kábeltelevízió előfizetők száma 2005-ben 50 volt, viszont a kábeltelevízió által nyújtott szolgáltatásokhoz ennél jóval többen férnek hozzá, mivel a településeken hasonló tartalmú műholdas szolgáltatások is elérhetőek.

26. táblázat Infrastrukturális kiépítettség a településeken

2010	Lakás-állomány	Vízvezeték nélküli lakások aránya (%)	Komfort nélküli lakás (%)	Egészség-re káros lakás (%)	Élet-veszélyes lakás (%)	közcsatorna (lakás)	kábel tv (lakás)	háztartási gáz-fogyasztók
Aranyosapáti	711	21	30	1	5	0	-	487
Barabás	382	16	20	-	-	0	147	317
Beregdaróc	364	12	40	10	2	0	48	265
Beregsurány	237	5				0	109	187
Csaroda	260	0	30	0	5	0	-	243
Gelénes	243	14				0	-	171
Gemzse	302	29	25	12	3	158	-	156
Gulács	341	0	5	3	1	0	130	307
Gyüre	450	14	10	5	5	349	5	368
Hetefejércse	158	27	30	0	5	0	15	90
Ilk	421	14	6	1	1	310	-	226
Jánd	280	0	15	5	-	0	-	270
Kisvarsány	384	7	5	-	-	319	-	306
Lónya	422	25	50	-	10	0	106	221
Márokpapi	222	10	20	0	10	0	77	168
Mátyus	145	15	15	-	-	0	18	63
Nagyvarsány	549	7	20	0	2	448	4	528
Olcsva	260	11	25	-	-	186	9	199
Tákos	163	2	30	-	5	0	10	152
Tarpa	902	0	30	30	15	673	-	697
Tiszaadony	265	13	40	30	8	0	89	183

2010	Lakás- állom- ány	Vízvezeték nélküli lakások aránya (%)	Komfort nélküli lakás (%)	Egészség -re káros lakás (%)	Élet- veszé- lyes lakás (%)	közcsa- torna (lakás)	kábel tv (lakás)	háztartási gáz- fogyasz- tók
Tizsakerecseny	407	8	30	5	0	0	31	287
Tizaszalka	369	2	-	-	-	0	146	337
Tiszavid	197	14				0	15	122
Tivadar	87	0	15	-	-	0	45	84
Vámosatya	259	12	40	0	1	0	-	208
Vásárosnamény	3335	0	8			3231	1800	3157

Forrás: jegyzői kérdőívek és KSH

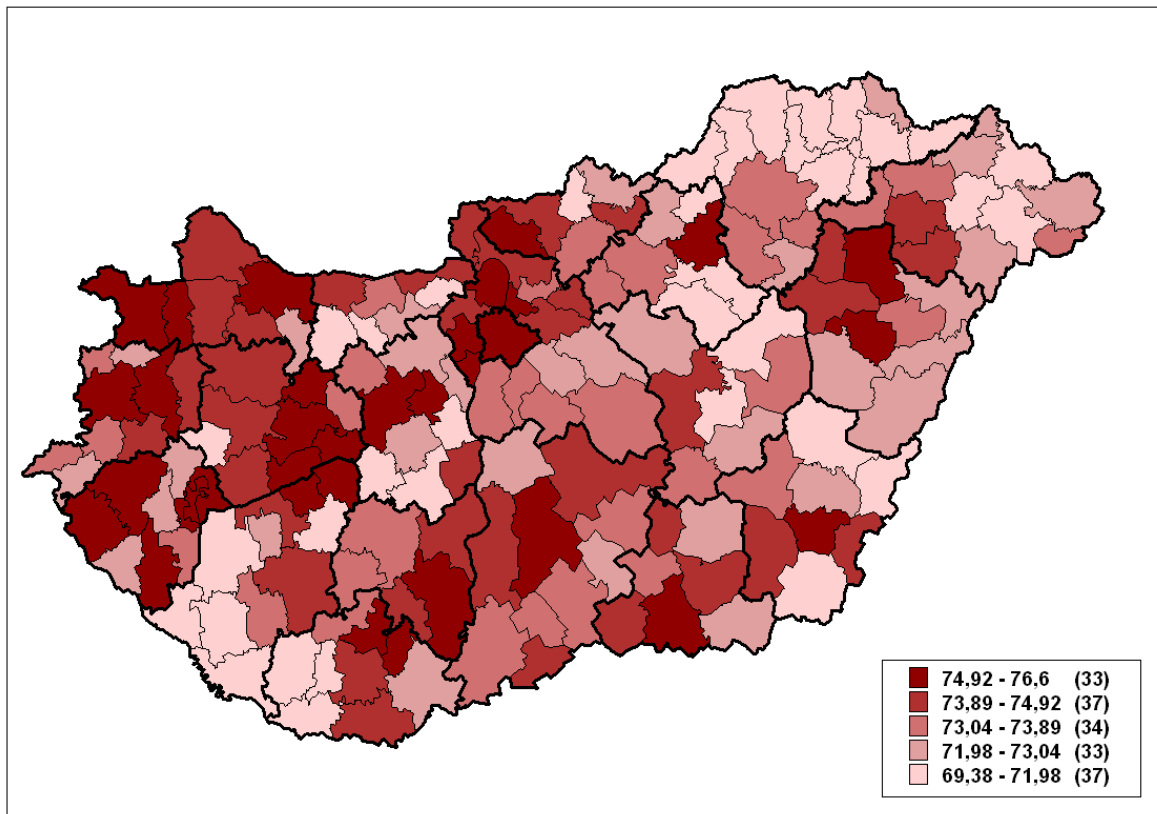
A települések többségén elérhető szélessávú internet szolgáltatás. Az ezer lakosra jutó előfizetések száma 2006-ban 20,1 volt. 10 településen nem épült még ki a szélessávú internet hálózat (Aranyosapáti, Barabás, Beregsurány, Gulács, Nagyvarsány, Olcsva, Tizaszalka, Tiszavid, Vámosatya, Lónya, Tákos). Teleház működik: Beregsurány, Csaroda, Gyüre, Hetefejércse, Márokpapi, Mátyus, Olcsva, Tiszaadony, Tizsakerecseny, Tiszavid, Tarpa, Vásárosnamény településeken. A térség 6 települése – Aranyosapáti, Gulács, Hetefejércse, Jánd, Tákos és Tarpa – a Wifi-falu programban is részt vesz.

„Amíg megvolt a TSZ meg ÁFÉSZ, addig ilyen nem volt! Akkor még azt büntették, aki nem dolgozik, nem pedig azt jutalmazták, ha otthon ül és csak szüli a gyereket folyamatosan!” A lakáskörülmények is kritikusak, és mindegy e tekintetben, hogy romákról, vagy nem romákról beszélünk, mert itt is, ott is megtalálhatóak a problémák, és mindkét oldalon vannak tenni akaró, gondos szülők.

8 Egészségügyi helyzet

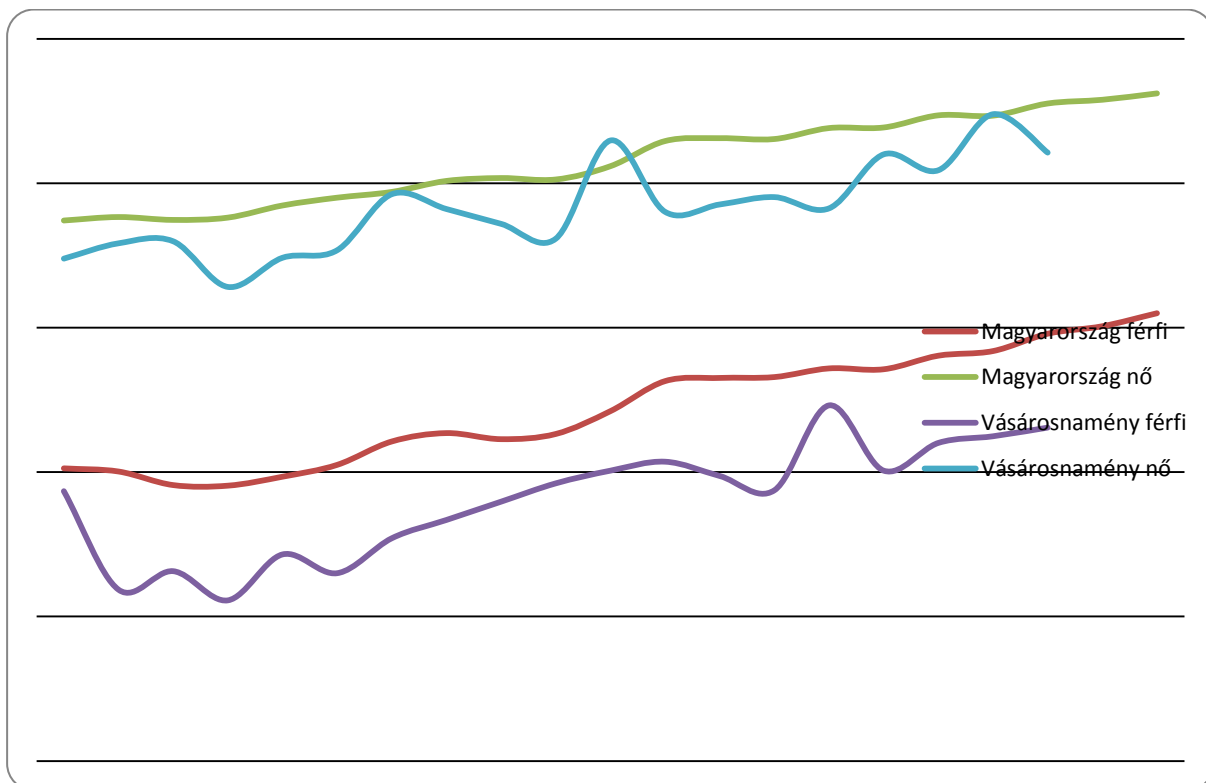
A kistérség egészségi állapotát jól tükrözi a születéskor várható élettartamban való jelentős és tartós elmaradása. E tekintetben a kistérség a legrosszabbak közé tartozik az országban. Az aprófalvas vidékekre jellemző módon a rövidebb várható élettartam a férfiak esetében még jelentősebb elmaradásban van az országoshoz képest, mint a nőknél.

27. ábra Születéskor várható átlagos élettartam, 2008

forrás: KSH

28. ábra Születéskor várható átlagos élettartam tendenciái a férfiak és a nők körében (1990–2008)

forrás: KSH

Folyamatosan romlik a térségben, de különösen a kisebb falvakban élő emberek egészségi állapota. Vezető helyen még mindig a szív- és érrendszeri betegségek állnak. A sós és cukros ételeket, italokat jelentő helytelen táplálkozás és mozgásszegény életmód miatt már iskolás korban jelentkezik a magas vérnyomás, sőt a cukorbetegség is. Ugyanakkor a diétázás a követendő minta hiányában és az egészséges ételek magasabb árai miatt nem jellemző. A táplálkozással összefüggésben megtalálhatóak a gyermekek körében olyan betegségek, mint a hányás vagy a hasmenés (Jánd, Gemzse, Beregdaróc, Barabás) vagy a túlsúllyal összefüggő mozgásszervi problémák (gerincferdülés, lúdtalp).

A tisztálkodás, a higiénia hiánya a lakásban és az udvaron, illetve az állatok közelsége miatt visszatérő jelenség a tetvesség (Hetefejércse, Kisvarsány, Gergelyugornya, Gyüre, Tarpa, Olcsva, Tizzaszalka, Tiszaadony, Gergelyugornya, Gemzse) és rühösség (Tizzaszalka, Aranyosapáti). Részben a lakhatási viszonyok miatt is gyakoriak a légúti megbetegedések (Barabás, Kisvarsány, Gyüre, Gulács, Gergelyugornya, Gemzse). A nedves lakás és a legyengült szervezet miatt sok az allergiás beteg, ami idővel asztmává súlyosbodik.

A szakemberek elmondása szerint növekvő probléma a nagyobb szegregátumok közelében a gyermekek alultápláltsága. Sok helyen e gyermekek rendszeres étkezését csak az iskolák tudják biztosítani, ami így komoly problémává válik a nyári szünetekben. Annak ellenére, hogy e probléma megítélése nem sztemderdizált, komoly jelzés, hogy Aranyosapátiban a védőnő megítélése szerint 45 gyermeknek okoz problémát az alultápláltság.

A szervi megbetegedések mellett súlyos a lakosság mentális, pszichés állapotának romlása is, ami már gyermekkorban agresszivitáshoz és deviáns magatartásformák elterjedéséhez vezetett.

Az egészségügyi helyzetképet rontja, hogy a gyermekek sem jutnak el gyakran szakorvoshoz, vagy a szülők a védőoltásokat nem adják be, részben a pénzhiány, részben a szülőknek a gyermekük betegségének gyógyításához szükséges ismereteinek a hiánya miatt.

Jelentős mértékben vannak jelen a településeken a gyermekeket veszélyeztető addiktológiai ártalmak (dohányzás, alkohol és drogok), melyek – a védőnők beszámolóí alapján – különösen Aranyosapáti, Gulács, Tiszaadony és Tiszaadony esetében jelentenek súlyos problémát.

27. táblázat Gyermekeket veszélyeztető ártalmak a védőnők szerint

2012	hány gyermek született élve	gyermekek közül hány főre jellemző az alultápláltság	hány 14 év alatti gyereket érintenek: dohányzás (%)	hány 14 év alatti gyereket érintenek: alkoholfogyasztás (%)	hány 14 év alatti gyereket érintenek: illegális szerek (%)
Aranyosapáti	32	45	45	20	5
Barabás	8	6	60	20	0
Csaroda	3	0	0,5	0	0
Gelenés	8	2	40	10	0
Gemzse	12	1	n.a.	n.a.	n.a.
Gulács	17	9	50	30	5
Ilk	25	n.a.	35	5	0
Jánd	10	0	25	10	1

Lónya	5	0	5	5	1
Mátyus	0	0	10	5	1
Olcsva	7	0	0	0	0
Tiszaadony	10	0	50	20	5
Tizsakerecseny	14	0	50	20	5
Tizaszalka-Tiszavid	5	1	60	0	0
Tivadar	3	0	50	10	0
Vámosatya	4	2	60	10	0
Vásárosnamény	20	0	25	10	1
Vásárosnamény I/2	27	0	n.a.	n.a.	n.a.
Vásárosnamény II. körzet	9	0	40	10	0
Vásárosnamény III.	9	0	0	0	0

Forrás: védőnői adatlapok

9 Közbiztonság, kriminalitás

A bűnözési statisztika tekintetében a kistérség országosan is a legrosszabb mutatókkal rendelkezik. A kilátástalan élethelyzetben lévő közösségekben a többségi társadalom normáinak legitimitása erősen csökken, így az anómiás állapotban hamarabb jelenik meg a normaszegés is, különösen kockázatos a megfelelően követhető normák hiánya gyermekkorban.

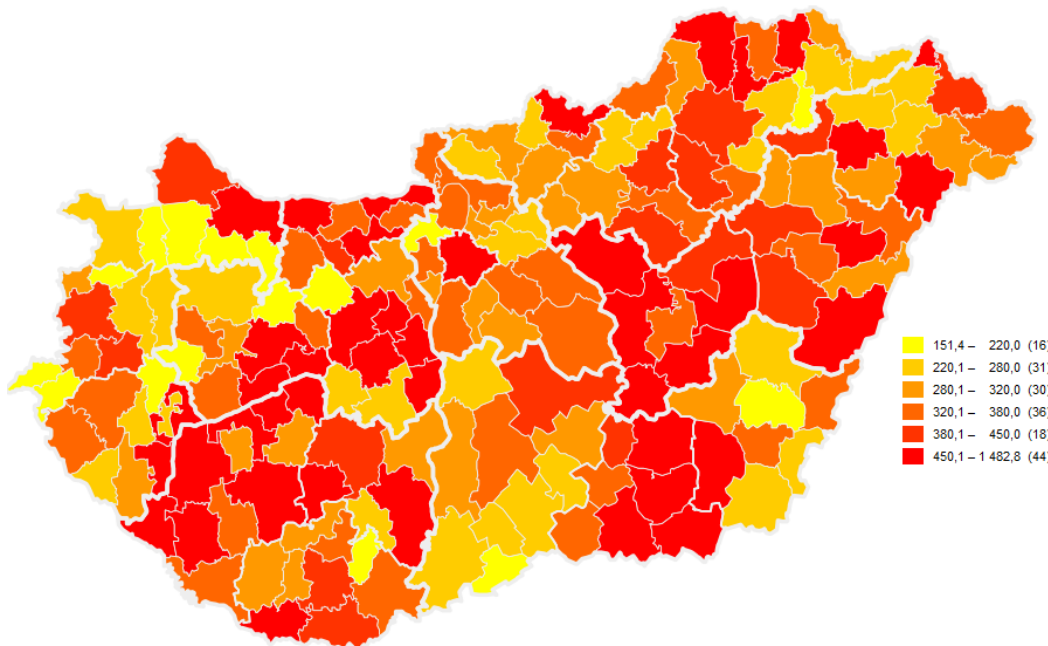
„Szinte minden településünkön van olyan család, ahol a gyermekkorú értelmi fejlődése nem megfelelő, érzelmi életének fejlődése sérült. Gyenge és elégtelen az én rendszerének szervezettsége, differenciálatlanok a szorongást csökkentő és kivédő technikái. Nincs megfelelő érték és normarendszere, gyenge a lelkiismereti kontrollja. Alacsony a feszültség tűrése, nem tudja késleltetni vágyainak a megvalósítását, a frusztrációra azonnali agresszióval tanult meg válaszolni. Kevés érzelmet kapott a családjában, ezt pótolja kerülő úton, antiszociális magatartásával bosszút áll környezetén.

Az anya-gyermek kapcsolat hiányzik, megszakad. A gondozó személyek váltakoznak a korai életszakaszban. A családi értékek labilisak és eltérnek a közértékektől. Az azonosulási folyamatban zavarok keletkeznek: a példaadó személyek hiányoznak vagy nem elérhetők. A nevelési mód brutális, rideg, elhanyagoló, túl szigorú és kedvezőtlen. A jutalmazási módok torzok. A család belső konfliktusa, ahol a gyerek válik bűnbakjává a szülők összeütközésének.

A gyermekkorúak/fiatalkorúak csoportos, szervezett jellegű bűnelkövetéseire jellemző a durvaság, agresszivitás, a felnőtt bűnözőkkel kialakított bűnszövetségi kapcsolat, ami halmozott veszélyt jelent. Már önmagában is veszélyeztető tényező a pozitív, követendő és társadalmilag elfogadott normák és értékek hiánya, az érzelmi sivárság, a céltalanság, a közömbösség, a szenvedélybetegségek rohamos elterjedése, az elkövetők egymásra gyakorolt deviáns hatása.”

Idézet a Vásárosnaményi rendőrkapitány szakmai beszámolójából, 2012. március 19.

29. ábra 10 ezer főre jutó regisztrált bűncselekménye száma, 2010

Forrás: www.ksh.hu

Uzsorázás is van, amit gyerekektől hallott, mert többször előfordult már olyan, hogy a családok közötti vitát a gyerekek bent a suliban tovább élték, verekedések keveredtek, és nem csak a suliban, de hazafelé is, sőt, olyan is volt, hogy a sértett szülő kapta el a másik család gyerekét, és jól megverte az utcán... és így derülgetnek ki a dolgok.

Jelen van a térségben az uzsora (Kisvarsány, Aranyosapáti), a prostitúció (Aranyosapáti, Tiszavid, Beregdaróc és Ilk) és a drogfogyasztás (Jánd) is. A vásárosnaményi Rendőrkapitányságon 2011. évben 1341 esetben indult büntetőeljárás. Az eljárásokban 12 esetben volt a sértett gyermekkorú, míg 15 esetben volt elkövető. Az értékelt időszakban 5 esetben éltek jelzéssel a Gyermekjóléti Szolgálat felé, 8 esetben küldtek értesítést a területileg illetékes jegyzőnek, esetmegbeszélésre 7 alkalommal került sor a fenti bűncselekmények kapcsán.

28. táblázat Ismertté vált bűncselekmények a kistérségben 2008, 2009

Települések	2008. év adatok	Százezer lakosra jutó ismertté vált bűncselekmények száma, 2008	2009. év adatok	Százezer lakosra jutó ismertté vált bűncselekmények száma, 2009
Aranyosapáti	122	5,933.9	81	4,064.2
Barabás	31	4,000.0	18	2,340.7
Beregdaróc	33	4,171.9	11	1,457.0
Beregsurány	103	16,093.8	126	19,905.2
Csaroda	13	2,073.4	4	672.3
Gelénese	10	1,834.9	6	1,123.6

Gemzse	33	4,024.4	38	4,583.8
Gulács	34	4,014.2	33	4,054.1
Gyüre	17	1,333.3	36	2,859.4
Hetefejércse	10	3,717.5	1	374.5
Ilk	25	2,019.4	47	3,808.8
Jánd	11	1,351.4	18	2,267.0
Kisvarsány	16	1,621.1	17	1,765.3
Lónya	20	2,670.2	13	1,798.1
Márokpapi	4	932.4	12	2,721.1
Mátyus	9	2,662.7	9	2,752.3
Nagyvarsány	28	1,824.1	11	732.8
Nyírmada	162	3,316.3	100	2,055.1
Olcsva	23	3,432.8	9	1,397.5
Pusztadobos	23	1,724.1	83	6,240.6
Tákos	6	1,583.1	4	1,047.1
Tarpa	34	1,566.8	56	2,615.6
Tiszaadony	25	3,793.6	17	2,711.3
Tizsakerecseny	18	1,952.3	26	2,991.9
Tiszaszalka	9	1,033.3	7	822.6
Tiszavid	18	3,781.5	15	3,055.0
Tivadar	22	10,891.1	16	8,121.8
Vámosatya	2	354.0	4	728.6
Vásárosnamény	526	5,867.9	510	5,719.4
Vásárosnaményi kistérség	1,387	3,765.8	1,328	3,658.9

forrás: crimestat.b-m.hu

A gyermekkorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények közül a leggyakrabban előfordul a könnyű és súlyos testi sértés, valamint a garázdaság, míg az elkövetési oldalról a lopás, rongálás, jogtalan elsajátítás, visszaélés okirattal, garázdaság és zsarolás bűncselekmények jelennek meg a rendőrkapitányság adatai szerint. A tulajdon elleni (lopás, jogtalan elsajátítás, rongálás) szabálysértésekben 18 esetben, míg egyéb szabálysértésekben 3 esetben volt gyermekkorú az elkövető. A gyermekkorú elkövetők lakóhely szerinti megoszlása a következőképpen alakult: Vásárosnamény, Nyírmada, Kisvarsány, Tarpa, Barabás, Gemzse, Beregdaróc, Gulács, Tiszaadony, Tizsakerecseny. A statisztikai adatok különösen problémásak ebben a szegmensben, mert az ifjú korosztály tekintetében nagyon magas a látenciában maradt bűncselekmények száma.

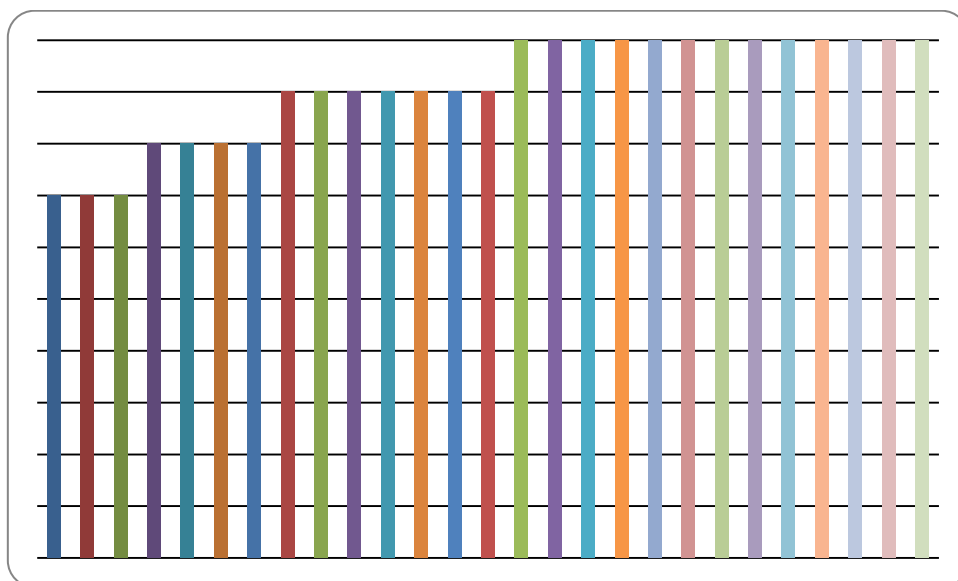
A bűnügyi statisztika adatai szerint (lásd 28. táblázat) a nagyobb településeken (Vásárosnamény, Aranyosapáti) és a határmenti településeken magas az ismertté vált bűncselekmények aránya. Míg az előbbi részben a magasabb népsűrűség, részben a fokozottabb rendőri jelenlét miatti kisebb látenciával magyarázható, az utóbbi a határ közelségéhez kapcsolódó csempészeti statisztikát mutatja csak.

A kiskorúak bűnmegelőzése tekintetében az egyik legjelentősebb program a DADA, ami az Országos Rendőr-főkapitányság által folytatott általános iskolai biztonságra nevelő program. A Program alapkonceptiója, hogy a rendőri munka során felhalmozott tapasztalatokra építve különféle élethelyzeteket mutat be, melyek megoldása során többféle választási lehetőséget is felkínál a fiatalok részére. Cél az egészséges, biztonságos és jogkövető életmódra nevelés. A DADA Program szisztematikusan felépített tananyagával, pedagógiai módszereivel az iskolai szervezett oktatás színterén valósítja meg céljait. A DADA program jelen van a kistérség legtöbb iskolájában, így segítve a közösségi normák erősítését a térségben.

10 A gyerekes családok szegénységi kockázata, helyzete

A vásárosnaményi kistérség az országos szegénységi kockázati indexhez viszonyított értéke alapján az 1–10 fokozatú skálán 27 településéből 13 esetében a legrosszabb, 10-es értékkel szerepel. A legjobb helyzetben lévő Vásárosnamény, Tiszaszalka, Nagyvarsány esetében sem éri el ez a mutató az átlagos (5) kockázati besorolást, ami azt mutatja, hogy a munkaalkalmak tartós hiánya miatt a térség egészére egységesen rányomja bélyegét a szegénység.

30. ábra Szegénységi kockázati index a Vásárosnaményi kistérségben

Forrás: MTA-RKK

A mérések alapvetően nyolc tényezőt vesznek figyelembe: a fiatalodási indexet, a középfokú végzettségűek arányát a 18 évesnél idősebb népesség körében, az egy lakosra jutó havi jövedelmet, a foglalkoztatott nélküli háztartások arányát, a munkanélküliségi arányt, a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek arányát a 0-17 évesek között és a korhatár alatti rokkantsági nyugdíjban részesülők arányát az összes nyugdíjban részesültek között. Amint látható, szegénységi kockázatot jelent e módszertan szerint a gyermekvállalás, a nem megfelelő képzettség, az alacsony jövedelem és a gyenge munkaerő-piaci helyzet.

A szegénységi kockázatok tényezőit vizsgálva látható, hogy

- a fiatalok magas aránya a fő kockázati tényező Tiszavid, Gemse, Ilk, Aranyosapáti, Gyüre településein
- a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők magas aránya jelzi a családok szegénységét, így a szegénységi kockázatok növekedését Gelénes, Tiszavid, Ilk, Mátyus, Aranyosapáti településeken
- a képzettségi helyzet (felnőtt lakosság körében a középfokú végzettség alacsony aránya) miatt kiemelten kockázatos települések Mátyus, Gulács, Tizsakerecseny
- a nyugdíjszerű ellátási forma gyakorisága nagyban hozzájárul Tiszavid, Gemse, Ilk településeken a szegénységi kockázatok növekedéséhez
- a foglalkoztatott nélküli háztartások magas aránya fontos faktor: Gulács, Tizsakerecseny, Gelénes, Mátyus, Lónya, Tiszaadony
- a munkanélküliek magas aránya jelentkezik: Aranyosapáti, Tiszavid, Tizsakerecseny, Ilk, Gyüre, Márokpapi Tarpa, Beregdaróc, Jánd, Tivadar, Olcsva településeken
- a rokkantnyugdíjasok magas aránya pedig a munkaerőpiacról való tartós kiszorulás magas arányát jelzi: Tiszavid, Gyüre, Gulács, Tizsakerecseny településeken.

A családok szociális helyzete a gyermekek esélyeit is jelentős mértékben rontja. A nagyfokú munkanélküliség miatt a felnőttek többségén jelentkeznek a kiegész jelei. A társadalom számára – családjuk számára – haszontalannak érzik magukat; ezen még a közfoglalkoztatás sem segít. A pénz hiánya miatt idegesek, elkeseredettek. Közüzemi tartozásaik hónapról hónapra növekednek, a családsegítők becslése szerint Aranyosapátiban és Tarpán a családok 20%-ának van közüzemi díjtartozása és 5%-uk uzsorahitel tartozással is bír. A zaklatott családi háttér a gyermekeken csapódik le. (A probléma súlyát mutatja, hogy Aranyosapátiban például a gyerekes családok 88%-ában nincs foglalkoztatott, lásd a melléklet 36. táblázatának adatait.)

A hátrányos társadalmi helyzetből fakadóan és a korai fejlesztési kapacitások hiányosságai miatt a problémák már az óvodások között is jelentkeznek. A szülői ismeretek hiánya a szükséges odafigyelésről több esetben azt okozza, hogy a gyermek igazolatlanul hiányzik, lakókörnyezetében őt érő ingerek miatt beszédfejlődése megkésett, és szakember beavatkozását igényelné. A problémák halmozódásával együtt egyeseknél az iskolaérettség ténye is megkérdőjeleződik az iskolaköteles korhoz közelítve. A közoktatásban azokkal a tanulókkal, akik problémásak, szakképzett pedagógusnak, fejlesztőpedagógusnak, pszichológusnak kellene foglalkoznia, de amint azt fentebb írtuk, erre sok esetben a kapacitáshiányok miatt nem vagy nem a megfelelő gyakorisággal kerül sor. Az ellátórendszer kapacitásai nem elegendőek ezen hátrányok kompenzálására és az ebből fakadó tehetetlenség érzet a szakembereket is nyomasztja. A helyi szakembereknek a családok számára nyújtandó életvezetési segítség megerősítése iránti gyakori igénye valójában tehát az ellátórendszeri kapacitásoknak a problémákhoz méretezett elégtelenségét tükrözi.

11 Szegregátumok, gettósodott települések

A szegregátumok olyan sajátos helyzetű térségek, ahol a szociális problémák egymásra épülése és koncentrált jelenléte miatt tartós, a problémákat fokozottan újratermelő – a szociális problémákkal küzdő családokat magukhoz vonzó – a felemelkedés esélyét is elzáró területek alakulnak ki. E tekintetben a nagyobb településeken kialakuló szegregátumok és a gettósodás folyamatába került teljes kistelepülések nagyon hasonló problémákkal küzdenek. Ezekben az esetekben eseti kezeléssel a lecsúszási folyamatok már nem megoldhatóak. Amint arra a Magyar Máltai Szeretetszolgálat

ajánlása is felhívja a figyelmet, fontos, hogy „a **kistérségek szegregátumaiban** és a 9-10-es szegénységi kockázati kódú településeken induljon el egy **jelenlét típusú közösségi munka**, minden telepen legyen legalább 1-2 szociális, közösségi munkás. A Biztos kezdet **gyerekházakat** is ezekre a településekre ajánljuk tervezni, amennyiben ezen kívül valósul meg, úgy is indokolt összekapcsolni, további, a nagyobb gyerekekre, közösségre irányuló programokkal.”

A Vásárosnaményi kistérségben is kialakultak ezek a területek, települések. Szegregátumként az NFÜ módszertana szerint azok az egybefüggő terület kerültek megjelölésre, ahol a 2001-es népszámlálás adatai szerint a népesség (az intézetekben lakó népesség nélkül) meghaladta az 50 főt, és a kijelölt terület egészének a szegregációs mutatója 50 %-nál magasabb értéket mutatott. Ezek alapján a következő **jelentősebb** szegregátumokat határozta le a KSH a kistérségben:

Mutató megnevezése	Vásárosnamény összesen	Szegregátum_1. (Eötvös u. - Kraszna folyó - településhatár - Széchenyi út - Váci M. út - Sport u. - Heltai G.u. - Kraszna u.)	Szegregátum_2. (Gulácsi út - Juhász Gy. út - Darvas út - Juhász Gy. út - Iskola út - Kriza J. út - Viola út - Juhász Gy. út - településhatár)
Lakónépesség száma	9 075	631	151
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	26,0	73,9	55,9
Rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	53,8	75,5	73,1
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül	20,2	62,4	50,5

Forrás: NFÜ

Mutató megnevezése	Aranyosapáti összesen	Szegregátum_1. (Árpád u. - névtelen u. - Ady Endre u. - településhatár)	Szegregátum_2. (Vasút u. mindkét oldala - vasúti pálya - településhatár - Vörös Hadsereg u.)	Szegregátum_3. (Bajcsy-Zs.u. - Petőfi S.u. - vasúti pálya)
Lakónépesség száma	2 078	225	442	146
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	54,1	77,1	90,8	69,4
Rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	68,1	82,8	90,8	81,2
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív	46,1	71,3	85,2	62,4

korúakon belül				
----------------	--	--	--	--

Forrás: NFÜ

Mutató megnevezése	Tarpa összesen	Szegregátum_1. (Arany J. u. - Széchenyi u. - Hunyadi u. - Petőfi u. - településhatár)	Szegregátum_2. (Árpád u. - Rákóczi u. - településhatár)
Lakónépesség száma	2 371	770	68
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	45,4	65,7	54,8
Rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	71,8	81,6	78,6
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül	38,9	59,1	50,0

Forrás: NFÜ

Bár a 2001-es népszámlálás adataiból nem került még lehatárolásra, de mára már olyan méretet ért el a Gemzétől 2 km-re lévő telep, hogy az előbb felsoroltakhoz hasonlóan szintén szegregátumként érdemes azt nyilvántartani. Az LHH tervezés kapcsán tett becslésben a telep méretét 226 főre becsülték, akiknek 90%-a roma.

A településnek van egy teljesen szegregált része, amelyet a Vásárosnaményből vezető úton érünk el, ez egy kisebb „telep” ahol roma származású családok laknak. A telep kialakulása a polgármester úr elmondása szerint arra vezethető vissza, hogy „az 1990-es években itt voltak legolcsóbbak a telkek és ide építették a szocpulos házakat” „A telep 2 utcára tagolódik, 5 magyar és 40 roma család lakik itt” „A bentebb eső házak rendezettebbek, a főút felőliek lerobbantabbak”
interjú Gemze polgármesterével

„A Gemzei cigánytelepen az elmondások alapján, a lakáskörülmények rosszak. A higiéniai körülmények az átlagnál sokkal rosszabbak. Az alapbútorzat éppen csak megvan. A közszolgáltatás ki van kötve, maximum a villany található meg. A közkútról hordják a vizet és fával tüzelnek. Fejtetvesség állandóan fennáll.”
interjú a helyi gyermekjóléti szakemberekkel

A telepek mellett a kistérségben található egy gettósodó település, Tiszavid is, amely minden szempontból a legrosszabb szociális mutatókkal bír a kistérségben, és a magas gyermeklétszám és arány miatt a szegénység újratemelődésének is itt a legmagasabb a kockázata.

A jegyzői és polgármesteri adatközlések alapján a szegregátumok mellett számos településen kialakultak kisebb telepek, cigánysorok is, amelyeket a következő táblában foglaltunk össze.

29. táblázat Kisebb léptékű szegregátumok a kistérségben

	utcák	háztartások	személyek	18 év alatti (fő)
Aranyosapáti		Ld. feljebb részletesen!		
Barabás	Zrínyi és Kossuth	n.a.	n.a.	n.a.
Beregdaróc	Béke, Petőfi, Táncsics	n.a.	n.a.	n.a.
Beregsurány	-			
Csaroda	-			
Gelénes	Kossuth	n.a.	n.a.	n.a.
Gemzse	Tompa – Táncsics u.	n.a.	n.a.	n.a.
Gulács	-			
Gyüre	Dobó I.	28	135	51
Hetefejércse	-			
Ilk	-			
Jánd	-			
Kisvarsány	Kölcsey	32	128	48
Lónya	-			
Márokpapi	-			
Mátyus	-			
Nagyvarsány	-			
Olcsva	Akácfa	30	135	62
Tákos	Bajcsy Zs. és Rákóczi	n.a.	n.a.	n.a.
Tarpa		Ld. feljebb részletesen!		
Tiszaadony	Dózsa, Jókai, Petőfi	n.a.	n.a.	n.a.
Tizsakerecseny	Béke	n.a.	n.a.	n.a.
Tizzaszalka	-			
Tiszavid	Szondi	n.a.	n.a.	n.a.
Tivadar	-			
Vámosatya	-			
Vásárosnamény		Ld. feljebb részletesen!		

Forrás: jegyzői adatlapok és saját adatgyűjtés

12 Helyi jó gyakorlatok

A kistérségben számos tanulságos, hol sikeres, hol épp kudarca miatt fontos kezdeményezés indult be, amelyek tapasztalataira lehet építeni a fejlesztésekben. A következőkben a jó gyakorlatokat szedjük csokorba:

- A Beregi Többcélú Kistérségi Önkormányzati Társulás (BEREGTÖT) 2010. november 1. és 2012. június 30. között valósította meg „Segítő Hálózat” elnevezésű projektjét. A projekt az Európai Unió támogatásával és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg, az elnyert támogatás összege 575.081.066 Ft. A komplex Segítő Hálózat a kistérség 27 településén (Aranyosapáti, Barabás, Beregdaróc, Beregsurány, Csaroda, Gelénes, Gemzse, Gulács, Gyüre, Hetefejércse, Ilk, Jánd, Kisvarsány, Lónya, Márokpapi, Mátyus, Nagyvarsány, Olcsva, Tarpa, Tákos, Tiszaadony, Tizsakerecseny, Tizzaszalka, Tiszavid, Tivadar, Vámosatya, Vásárosnamény), valamint 4 mikrokörzeti központ (Csaroda, Tarpa, Tizzaszalka és Vásárosnamény) kialakításával valósul meg, melynek keretében a BEREGTÖT komplex segítő szolgáltatást alakít ki és működtet – a kistérség valamennyi települése számára.

A projekt keretében közel 100 fő szakember kerül foglalkoztatásra, akik felkészítésük után a helyi programirodákban segítik a rászorulókat. A Segítő Hálózat kialakítása lehetőséget teremtett a szociális ellátórendszer hiányosságainak kiküszöbölésére, illetve az itt található szervek kiegészítésére. A projekt a kistérségben mélyszegénységben élő és szociális hátrányokkal küzdő családokat célozza meg felkészítési programokkal, valamint a családsegítés speciális eszközeivel. A projekt keretében a hátrányos helyzetűek elhelyezkedését szolgáló tréningek, valamint a munkavégzés hatékonyabb ellátását segítő felkészítések valósulnak meg, valamint a helyi irodákban számítógép- és internet használati lehetőségek állnak a hátrányos helyzetűek és a rászorulók megsegítésére.

- „DOLOGSULI” Hátrányos helyzetűek képzési foglalkoztatási programja 116 mFt támogatással valósul meg az LHH program keretében. A projektben Márokpapi és a környező települések hátrányos helyzetű, alacsony iskolai végzettségű, munkanélküli lakosaiból 40 fő számára biztosít képzést, akik közül 20-an mezőgazdasági gépszerelő, 20-an pedig állatgondozó, növénytermesztő OKJ-s szakképesítést szerezhetnek. A képzés ideje alatt a résztvevők megélhetést biztosító támogatásban részesülnek, majd 6 hónapig foglalkoztatásuk is biztosított lesz. A gyakorlati képzés megvalósításához az önkormányzat tulajdonában lévő területen 144 m²-es tanműhely és fólia-sátor 600 m² került megépítésre.
- "Második esély" program (EQUAL), célja "Második esély" iskola létrehozása volt a Hetefejércsén a halmozottan hátrányos helyzetű, középfokú oktatásból lemorzsolódott fiatalok munkaerő-piaci és társadalmi integrációjára. A sikeres foglalkoztatás elősegítésére támogató rendszert működtettek, melynek feladata a fiatalok önbecsülésének megerősítése, családjaik bevonása a fejlesztő tevékenységekbe. Az iskolát felkészítették arra, hogy a helyi közösségek fejlesztési motorjaként működhessen. A beruházás összköltsége: 344 millió Ft.
- A Nyúl-unk a munkáért a Zika Szövetkezet és a Nagyhajmási Szövetkezet által életre hívott munkahelyteremtő és esélyt adó faluközösségi program. Gemzsén 12 család kezdhette meg a nyulászkodást a támogatásnak köszönhetően. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található Ilken 13 családot tud támogatni a Nyúl-unk a munkáért program.
- Gelénes, Csaroda, Táros településeken évek óta sikeres nyári kreatív napokat tud megrendezni a gyermekjóléti szolgálat, amik többnaposak. Programjai: kézművesség, sport, gyalogtúra, kerékpártúra, akadályverseny, közlekedési ismeretek stb. E településeken a szakembereken kívül (pedagógus, óvodapedagógus) fiatalokból álló lelkes, kreatív, civil segítők sikeresen bevonni minden évben. A foglalkozásokon egyre több szülő is részt vesz a gyerekeivel együtt. A programokat a helyi vezetés hasznosnak és fontosnak tartja, ezért a megvalósulás nagyrészt az ő támogatásával történik: pénzbeli támogatás az eszközök finanszírozására, helyiség biztosítása.

13 Fejlesztési szükségletek a kistérségben

Minden településen reális szükséglet a munkahelyek létrehozásának igénye, mint a gyermeket nevelő családok felemelésének egyetlen hosszú távú lehetősége. Az árvízi helyreállítás és az uniós fejlesztések következtében csak elvétve fogalmazódott meg az oktatási-nevelési intézmények infrastrukturális fejlesztésének igénye a probléma kezelésére, sokkal inkább a fejlesztő pedagógusok számának növelése, és a szabadidő kulturált eltöltését lehetővé tevő infrastruktúra fejlesztése.

Ehhez kapcsolódóan a gyermekek értelmi és érzelmi fejlődését szolgáló – lehetőleg a szülőkkel együtt tartott – szabadidős programokat (mozi, színház) igényelnek a legnehezebb helyzetben lévő települések (Aranyosapáti, Gelénes, Hetefejércse, Vásárosnamény, Vámosatya,) szakemberei. A szegregátumokat jellemző higiénias viszonyok miatt egyes településeken (Tarpán, Nagyvarsányban, Tiszaszalkán) a karitatív szervezetek szerepvállalását igénylik ruházat, ételmezszersegély és tüzelő formájában.

Arra a kérdésemre, hogy mire lenne szükségük a Tivadarban élőknek, ami által jobbá válna az életük, ezt felelte: „Régen volt még falunap, ezt nagyon szerették az itteniek, 2006-ban volt az utolsó. Megrendeztük a Tivadarról elkerültek találkozóját is. Minden évben megszervezzük a gyermeknapot, és karácsonykor a templomi mise után összegyűlünk a falú karácsonyfája körül. Régen sztárvendégeket hívtunk nyáron, de a vállalkozók és az Önkormányzat között elmérgesedett a helyzet, mert a vállalkozók mást szerettek volna. Ezért ez is megszűnt.” Tehát a Polgármester úr szerint a gyerekeknek és családjaiknak egyre több ifjúsági programot és családi programokat kellene szervezni.

Mivel ez a kistérségi tükör a gyermekesélyekhez kapcsolódó fejlesztések szükségességének felmérésére szolgál, a fenti igények kiértékelésekor is érdemes megfontolni a Nemzeti Társadalmi Felzárkózás Stratégia alapelveire és beavatkozási területeire valamint a gyermekesély programok eddig tapasztalataira építő azon javaslatokat, amelyeket a Magyar Máltai Szeretetszolgálat a következő ajánlásokban fogalmazott meg a gyermekesély pályázathoz kapcsolódó fejlesztésekről:

„A programnak a **kistérség egészére** ki kell terjednie, amellett, hogy kiemelt figyelmet kell fordítani a szegénységben élő gyermekekre, a programnak el kell érnie a térség minden gyereket. Figyelemmel kell lenni a **már rendelkezésre álló ingatlanok** használatára, a **meglevő kapacitások** erősítésére, képzéssel, összehangolással, e mellett szükséges **külső szakértők, önkéntesek** bevonása, ami szintén biztosíthatja a **fenntarthatóságot**. A fejlesztések kizárólag **szoros együttműködés, team munka** révén lehetnek hatékonyak.

A rossz helyzetű települések, térségek hátrányainak, kirekesztésének csökkentése

A **kistérségek szegregátumaiban** és a 9-10-es szegénységi kockázati kódú településeken induljon el egy **jelenlét típusú közösségi munka**, minden telepen legyen legalább 1-2 szociális, közösségi munkás. A Biztos kezdet **gyerekházakat** is ezekre a településekre ajánljuk tervezni, amennyiben ezen kívül valósul meg, úgy is indokolt összekapcsolni további, a nagyobb gyerekekre, közösségre irányuló programokkal.

A képességek kibontakoztatását, a sikeres iskolai pályafutást segítő intézmények és szolgáltatások fejlesztése

Az oktatási rendszer az egyik legmeghatározóbb tényező a későbbi esélyek tekintetében, megerősítése kiemelten fontos. Mivel az egyik legégetőbb probléma a gyerekek fejlesztési szükségleteinek a kielégíthetlensége, ezért fontos, hogy a tanítók sajátítsák el az egyéni differenciálás keretén belül azokat a **fejlesztő pedagógiai módszertani tudásokat**, amik külsős szakember segítségével nélkül is segítik majd az órai munkán belül történő fejlesztést. Felső tagozatban is szükséges külsős szakember bevonása, aki az **egyéni differenciálásra építő óravezetési technikák, módszerek** betanításával és mentorálásával segíti a tanárokat. Figyelmet kell fordítani a **konfliktuskezelési, prevenció programok** bevezetésére.

Egészségesebb gyermekkor biztosítása

Az egészségügyi egyenlőtlenségek fokozottan érintik a kedvezőtlen szociális helyzetű családokat, nehezen jutnak hozzá az egészségügyi szolgáltatásokhoz, s egészséges életmódot lehetetlenné tevő körülmények között élnek. Szükségesek a **céltzott szűrések** különösen a legszegényebb településeken. A legfontosabb pedig az – ami általában elmarad –, hogy biztosítani kell a kiszűrt gyerekek **szakellátásba jutásának** segítségét, a korrekciók, a **gyógyítás, fejlesztés** elérését, a projektbe tervezett eszközökkel (pl. szemüveg) és összehangolt szakmai együttműködések révén.

Foglalkoztatás, munkaerő-piaci helyzet javítása

A gyerekesély programnak nem lehet egyedüli célja a foglalkoztatás, erre számos más pályázat beadható. Ugyanakkor tudjuk, hogy a gyermekszegénység egyik fő oka a szülők munkahiánya, ezért szükséges ennek enyhítése, **helyi gazdaságfejlesztő programok** elindítása, a meglévő jó gyakorlatok kis léptékű támogatása, terjesztése. A foglalkoztatási projekthez felügyeletére helyi gazdaságfejlesztő szakterületi koordinátor alkalmazása indokolt.

Lakás, lakhatás feltételeinek, minőségének, biztonságának javítása

A gyerekszegénység és lakásszegénység sok szálon kapcsolódik össze, s bár a gyerekesély projekt nem alkalmas ennek teljes körű megoldására, de a kistérségekben hiányzó **adósságkezelési tanácsadás** fejlesztendő annak érdekében, hogy ne éljenek gyerekek alapvető szolgáltatások, világítás, fűtés, víz nélkül.

Gyermekes családokat célzó személyes szolgáltatások és szakellátások fejlesztése

A szegényebb kistérségekben, kistélepüléseken a szolgáltatások többsége nem felel meg minőségi, mennyiségi szakmai feltételeknek. A kapacitásbővítés mellett kiemelt szerepet kell szánni a **szakmai együttműködéseknek**, a helyi szakemberek **képzésének**.

A gyermekes családok anyagi helyzetének javítását szolgáló ellátások

Általános tapasztalat az, hogy egyes gyerekek kizárólag anyagi okok miatt nem jutnak hozzá az amúgy mindenki számára elérhető szolgáltatásokhoz sem, mert pl. nincsen fürdőruhájuk, tornacipőjük. A projektben tervezhető a **célcsoport számára eszközök vásárlása**. Az oktatási intézmények **fejlesztő és sporteszköz kölcsönző** szolgáltatásának bevezetése ajánlott.

A közösségi és személyes szolgáltatások kiemelt fejlesztése

A közösség és a szülők megerősítése nélkül lehetetlen fenntartható gyerekesély programot tervezni. **Szülőkre irányuló tevékenységekkel** segítsék, erősítsék meg szülői készségeiket, szerepeket. Az integrációs programokban jusson jelentős szerep a **sport és szabadidős tevékenységeknek**, pl. kisebbség és többség közti labdarúgás.

Kimondható, hogy a gyerekszegénység nem küzdhető le egy két éves projekttel, még tudatos tervezéssel és megvalósítással is **több év elteltével jelennek csak meg az első eredmények**. A hosszú távú építkezésben közös célként határozható meg az alapvetően **gyerek-fókuszú tervezés, forrásszervezés, a gyerekesélyekre irányuló programok folytatásának ösztönzése.**”

A beérkezett javaslatok, a kistérségi tükörben eddig leírt problémák és az előbb bemutatott ajánlásokat is figyelembe véve javasolható egy olyan programcsomag kialakítása, amelyben minimálisan sor kerül a következő tevékenységek betervezésére.

- Az iskolán kívüli szabadidős tevékenységhez és a bejáró diákoknak a felzárkóztató foglalkoztatásaihoz a már meglévő ifjúsági és közösségi házakban, **ifjúsági pontokban** gyermek programokat szervezni, így különösen **Tizsakerecseny, Tiszaadony, Tiszavid, Aranyosapáti, Gyüre, Jánd, Beregsurány településeken esetleg Lónyán.**
- **A nagyobb szegregátumokban**, a gettósodó falvakban – vagy annak kockázatával bíró nagyobb településeken – érdemes lenne a gyermekjólét munkáját **biztos kezdet szolgáltatások, házak felállításával is segíteni.** Különösen igaz lenne ez **Tiszavid, Aranyosapáti, Gemzse, Ilk és Vásárosnamény** településeken
- **Tiszavid esetében** mivel egy gettósodó településről van szó, a fenti szolgáltatásokat kombináltan egy **közösségi ház kialakításával** lehetne leginkább megoldani, illetve **Aranyosapátiban** ehhez kapcsolódóan szükséges lenne **egy közösség tér kialakítása** is.
- A nagyobb befogadó iskolákban, különösen, ahol a környező településekről nagy számban érkeznek hátrányos helyzetű családokból gyerekek, az **iskolai fejlesztő kapacitások és szociális munkát** kellene megerősíteni, így különösen **Tizzaszalka, Csaroda és Tarpa iskoláiban.**
- A nagyobb szegregátumok környékén szükség lenne **telepi szociális munkára**, így különösen **Aranyosapátiban és Gemzsen.**
- Továbbá szinte minden településen, ahol ez jelenleg nem megoldott érdemes lenne e program keretében megszervezni a nyári táboroztatást és étkeztetést.

Összességében legsúlyosabb ellátási helyzetben Aranyosapáti, Gemzse, Gulács, Hetefejércse, Ilk és Tiszavid van, ahol a közösség magára hagyatottságának érzését is figyelembe véve – az állandó jellegű szolgáltatások működése nagyobb hozzáadott értékkel bírhat, mint amit a kapacitás kihasználtsági és költséghatékonysági megfontolások sugallhatnak.

14 Civil szervezetek

A fejlesztések sikere nagyban függ attól, hogy az önkormányzatok mellett milyen helyi kapacitások találhatók meg, akik a fejlesztés megvalósításában vagy annak fenntartásában lehetnek partnerek. Ahogy azt a csarodai polgármester megfogalmazta egy beszélgetésen: „Nem megépíteni nehéz valamit, hanem megtölteni és fenntartani”.

Különösen fontos ezeknek a szervezeteknek a szerepe olyan önkormányzatok esetében, amelyek korábbi fejlesztések vagy csak a hátrányos helyzetből adódóan megterhelő szociális ellátási rendszeri költségek miatt kevés kapacitással rendelkeznek további fejlesztések megvalósítására, mint pl. Nagyvarsány, Gelénes és Tákos.

Bár a bíróság által bejegyzett civil szervezetek száma jelentős, de Mátyuson és Olcsván nincsen bejegyzett társadalmi szervezet. A kistérség településeinek társadalmi aktivitását jelzi, hogy majdnem minden településnek megtalálható sportegyesület. A bejegyzett szervezetek jelentős része inkább egyfajta hivatásrendi (vadász illetve horgász egyesület, vagy polgárőr) szervezet, kevésbé jellemzőek a település döntéseikor érdekérvényesítő egyesületek.

Gyakori a helyi oktatási intézmény fejlesztését szolgáló alapítványok (Aranyosapáti, Beregsurány, Csaroda, Gemze, Gulács, Ilk, Jánd, Tizsakerecseny) és a gyermek (Gulács, Nagyvarsány), ifjúsági (Beregdaróc, Hetefejércse), kulturális vagy a kulturált szabadidő eltöltését (Tarpa, Tivadar, Márokpapi) illetve az egészséges életmódot szolgáló (Tiszaadony, Tizzaszalka, Nagyvarsány) egyesületek jelenléte. Elvértve, de előfordulnak a hátrányos helyzetűeken (Jánd, Nagyvarsány), fogyatékosokon (pl. autista Aranyosapáti, Gyüre) vagy a cigányságon segíteni szándékozó civil vagy egyházi szervezetek (Jánd, Tiszavid) is. Megfigyelhető viszont a kulturális és idegenforgalmi célú egyesületek aktivitása. Emellett előfordulnak egyéb céllal bejegyzett non-profit szervezetek is (pl. környezetvédelmi, ifjúsági stb.). A térség településein a helyi polgármesterek jelzése alapján leginkább aktív szervezetek a következők:

- Tivadar két működő civil szervezete: Szatmár-Beregi Falusi Turizmus Egyesület és a Szatmárikum házai civil szervezete. Emellett a helyi Református Egyház közösség felújította a református templom toronyrészét.
- Tizzaszalka: Tizzaszalka Felemelkedéséért Alapítvány és a Beregi Népfőiskola
- Gulács: Zöldág a Gyermekéért Alapítvány, Szabadidős tevékenységek körébe tartozó Nyugdíjas Klub és Nő Szövetség (az óvodás, iskolás gyermekeket minden évben több alkalommal támogatják, bevonják programjaikba, pl.: Mikulás, Karácsony, Farsang, Szüreti Felvonulás, Falunap, Gyermeknap-Palancsinta Party)
- Jánd: Romák-Magyarokért Egyesület (gyermek- és ifjúságvédelem)
- Márokpapi: E-Misszió civilszervezet működteti a gyermektábort
- Ilken a baptisták szervezete működik.

15 Jelenlegi forrástérkép

A 2001-2002-es helyreállítás során a kistérség infrastrukturális állapota jelentősen javult, az utakat megcsinálták, a lakások jelentős részét felújították, újjáépítették. Azonban az ezt követő években is jelentős fejlesztési források érkeztek a térségbe hazai forrásokból és uniós támogatásokból.

30. táblázat Hazai támogatások 2004-2011 évben

Cél kategória	Projektek száma	Támogatás (eFt)	Költség (eFt)
Műszaki infrastruktúra	10	587 887	862 380
Gazdaságfejlesztés	61	214 001	389 002
Humán infrastruktúra	10	166 603	241 145
Települési életminőség	9	75 729	91 770
Környezetvédelem, környezetvédelmi infrastruktúra	5	45 900	82 474
Emberi erőforrások fejlesztése	3	26 600	53 010
Tervezés	3	12 644	18 770
Turizmus fejlesztése	5	12 328	42 933
Kulturális örökség védelme	1	9 000	20 945
Egyéb, nem besorolható	1	1 228	1 536
Összesen	108	1 151 920	1 803 965

forrás: MÁK, OTMR, VÁTI-REMEK alapján

Bár a térség mezőgazdasági jellege miatt az Új Széchenyi Terv forrásainak bizonyos részéhez a kistérségi központon kívüli gazdasági szervezetek nem férhetnek hozzá, de ezen forrás (a Darányi terv forrásai) nélkül, még ha eltekintünk a KEOP-ból megvalósuló nagy vízügyi beruházásoktól, akkor is kétszer akkora forrás érkezett a térségbe, mint amit az NFT forrásai jelentettek. Ez a kétszeres forrásszerzés ugyanakkor nem tekinthető jónak, figyelembe véve, hogy az ÚSZT forrásai évente majd 3,5-szer nagyobbak, mint amekkorák az NFT forrásai voltak.

31. táblázat Uniós támogatások az első NFT-ből 2004-2009 között

Operatív program	Projektek száma	Támogatás (eFt)	Költség (eFt)
Regionális Fejlesztés OP	4	754 575	781 156
Agrár és Vidékfejlesztés OP	37	724 405	1 470 853
Gazdasági Versenyképesség OP	10	305 378	499 895
Humán Erőforrás Fejlesztés OP	4	70 267	80 382
Összesen	55	1 854 625	2 832 286

forrás: EMIR, VÁTI-REMEK alapján¹⁹

32. táblázat Igényelt és megítélt támogatási összeg megoszlása operatív programonként (Ft)

Operatív program	Beérkezett pályázatok	Beérkezett pályázatok	Támogatott pályázatok	Támogatott pályázatok
------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

¹⁹ Az I. NFT-ben a KIOP programból nem nyert támogatást a kistérség.

	Vásárosnaményi kistérség	Országos (kistérség) átlag	Vásárosnaményi kistérség	Országos (kistérség) átlag
ÁROP	39 614 500 Ft	171 108 843 Ft	39 573 021 Ft	108 579 474 Ft
ÉAOP	13 504 830 522 Ft	2 104 165 602 Ft	3 834 876 831 Ft	1 077 228 836 Ft
GOP	3 002 818 640 Ft	5 006 942 494 Ft	1 496 844 145 Ft	2 731 895 580 Ft
KEOP	62 392 626 331 Ft	9 347 766 876 Ft	34 790 959 393 Ft	5 749 582 955 Ft
TÁMOP	2 103 017 531 Ft	5 995 776 016 Ft	521 827 631 Ft	2 770 464 215 Ft
TIOP	18 767 823 Ft	3 426 822 156 Ft	18 767 823 Ft	2 214 937 836 Ft
Összesen:	81 061 675 347 Ft	26 052 581 987 Ft	40 702 848 844 Ft	14 652 688 896 Ft

forrás: www.nfu.hu

Ami szembeötlő: a humán fejlesztéseket, így a gyermekek jövőjét meghatározó fejlesztéseket is támogató Társadalmi Megújulás Operatív Programban (TÁMOP) nagyon rossz nyerési esélyeket tudott a kistérség eddig felmutatni.

Összevetve az NFT legnagyobb projektjeit az ÚSZT legnagyobb projektjeivel észrevehető, hogy még ha eltekintünk az állami vízügyi beruházásoktól, akkor is lényegesen nagyobb volumenű fejlesztések valósultak meg a térségben. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy az ÚSZT forrásaiból jelentős közoktatási, szociális és egészségügyi infrastrukturális fejlesztések valósultak meg az elmúlt években, ennek is köszönhetően a helyi szakemberek kevésbé az infrastrukturális fejlesztéseket, inkább a szakmai munkához szükséges eszközöket és a hiányzó szakmai kapacitásokat szeretnék a következő időszakban fejleszteni.

A strukturális alapok mellett jelentős szerepet játszanak a térség fejlesztésében a vidékfejlesztés támogatásai is, amelyek a LEADER programon keresztül elsősorban műemléki felújításokkal és – ami a mi szempontunkból most jelentősebb – játszótéri kapacitások bővítésével segítették a térség fejlődését, és a gyermekek esélyeinek javítását.

A térség vidékfejlesztési szervezete a Felső Tisza-völgye Vidékfejlesztési Egyesület, ahol a kistérség határain kissé átnyúlva zajlik a vidékfejlesztés. Ezen Egyesület munkája során 2008 óta 2011 végéig a következő nyertes pályázatok valósultak meg e tágabb térségben

33. táblázat A Felső-Tisza Völgye HACS nyertes pályázói 2008-2011 (III. tengely 2. kör)

Felső-Tisza Völgye HACS nyertes pályázói (III. tengely 2. kör)				
<i>Nyertes pályázó szervezet/személy neve</i>	<i>Jogcím típusa</i>	<i>Kérelem/pályázat címe</i>	<i>Fejlesztés/beruházás megvalósításának helye</i>	<i>Megítélt támogatás összege</i>
Lónya Község Önkormányzata	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Közösségi tér és park komplex fejlesztése	Lónya	14 981 860 Ft
Tizsaszalka Község Önkormányzata	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Új szabványos játszótér építése	Tizsaszalka	13 108 292 Ft
Hetefejércse Község Önkormányzata	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Meglévő játszótér szabványosítása	Hetefejércse	11 939 576 Ft
Tizsakerecsenyi Református Egyházközség	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Parókia felújítása Tizsakerecseny községben	Tizsakerecseny	15 704 175 Ft
Mátyusi Református Egyházközség	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Parókia felújítása Mátyus községben	Mátyus	15 704 175 Ft
Gulács Község Önkormányzata	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Új szabványos játszótér építése	Gulács	8 971 130 Ft
Ilk Község Önkormányzata	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Közösségi játszótér és közpark építése Ilk községben	Ilk	15 704 175 Ft
Tákos Község Önkormányzata	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Tákos közparkjának, játszóterének felújítása	Tákos	9 391 551 Ft
Nyírlövő Községért Közhasznú Alapítvány	Falumegújítás és fejlesztése Rendelet száma: 135/2008	Szabadidőpark kialakítása Nyírlövő községben	Nyírlövő	8 532 468 Ft
GÁZ-GRILL Ipari Kereskedelmi és Szolg. Kft.	Mikrovállalkozások létrehozása és fejlesztése Rendelet száma: 136/2008	Komplex lemezmegmunkáló üzemsarnok kialakítása	Gulács	15 000 839 Ft
KONTURPALETT Faipari Gyártó és Szolg. Kft.	Mikrovállalkozások létrehozása és fejlesztése Rendelet száma: 136/2008	Konturpalett Kft. fűrészlémez építése, eszközbeszerzése	Gemzse	13 516 382 Ft
Kerepesi Róbertné	Mikrovállalkozások létrehozása és fejlesztése Rendelet száma: 136/2008	Oázis Falatozó fejlesztése	Pap	5 695 264 Ft

Tivadari Református Egyházközség	Vidéki örökség megőrzése Rendelet száma:138/2008	Tivadari Református Templom felújítása	Tivadar	15 704 175 Ft
Csarodai Református Egyházközség	Vidéki örökség megőrzése Rendelet száma:138/2008	Csarodai Református Templom felújítása	Csaroda	15 704 175 Ft
Tarpa Község Önkormányzata	Vidéki örökség megőrzése Rendelet száma:138/2008	Vidéki műemlék épületek helyreállítása	Tarpa	10 283 443 Ft
Gulácsi Református Egyházközség	Vidéki örökség megőrzése Rendelet száma:138/2008	Gulácsi Református Templom felújítása	Gulács	15 704 175 Ft
Aranyosapáti Református Egyházközség	Vidéki örökség megőrzése Rendelet száma:138/2008	Templomfelújítás, pihenőpark létrehozás	Aranyosapáti	10 189 938 Ft
Gyüre Református Egyházközség	Vidéki örökség megőrzése Rendelet száma:138/2008	Templomkert rekonstrukció, parkosítás	Gyüre	15 704 175 Ft
Beregdaróci Református Egyházközség	Vidéki örökség megőrzése Rendelet száma:138/2008	Református gyülekezeti-, és közösségi ház felújítása	Beregdaróc	14 687 844 Ft
Református Egyházközség Pap	Vidéki örökség megőrzése Rendelet száma:138/2008	Papi Református Templom felújítása	Pap	14 031 624 Ft

A jelentős fejlesztések ellenére a térség társadalmi problémáinak súlya miatt, a fejlesztéspolitika intézményrendszeri torzításai ellenére fontos lenne a fejlesztések átgondoltabb megvalósítása, amint arra a következő vélemény is felhívja a figyelmünket.

„A régi iskolaépületek azokon a településeken, ahol azelőtt iskola volt, most üresen állnak. Kérdésemre említett egy iskolát, amely ugyan nem az ő társulásukban van, de mindenképpen érdekesnek ítélem, hogy 2007. tavaszán fejezték be a felújítást, és most az az épület is ott áll üresen. „Annyira átgondolatlanul nyomták ki a pénzt, mert most az a pénz milyen jó lenne ahhoz, hogy kiscsoportos foglalkozásba összerázzuk a gyerekek különböző képességeit, vagy arra, hogy legyenek az udvaron játékok, mert ami volt, ki kellett szedni, mert nem volt EU szabvány szerinti.”

[...]

„Olyankor, amikor nem tudjuk kifizetni a gáz- és villanyszámlát, akkor minek kell interaktív tábla?!”

[...]

„ ‘az az egész életünknek a rákfeneje, hogy mindig azt csináljuk, amire pénzt adnak, s abból is csak a felszínt, hogy látszatja legyen’. Elmondta, hogy szerinte egy nagyon átgondolt, s jól felépített szociális alapokon nyugvó stratégiával lehetne előrébb jutni.”

Interjú egy kistérségi iskola igazgatójával

16 Mellékletek

16.1 Adatok és statisztikák a kistérségről és településeiről

34. táblázat A vásárosnaményi kistérség településeinek népessége, korösszetétele és társadalmi viszonyai, 2010 (forrás: KSH)

	áll. nép.	Népességszám változás (1991-2010), 1991. évi (%)	0-2 éves	3-5 éves	6-13 éves	0-13 éves gyermek (%)	14 éves	15-17 éves	14-17 éves fiatal (%)	60-x éves	öregségi index	függőségi index (%)
Aranyosapáti	2070	-0,2	91	101	280	14,1	40	109	2,7	326	53	84
Barabás	791	-18,0	14	24	56	13,6	6	24	3,7	186	150	64
Beregdaróc	837	-12,3	21	35	96	12,8	9	30	1,9	170	89	76
Beregsurány	601	-0,5	13	18	63	14,2	8	29	2,7	128	98	76
Csaroda	587	-17,6	16	21	46	15,9	3	16	3,8	136	133	68
Gelénes	567	-16,6	10	18	38	18,2	10	22	3,6	120	122	62
Gemzse	903	9,9	52	48	117	12,6	15	47	3,3	124	44	81
Gulács	929	-19,6	33	26	104	19,6	19	38	3,5	185	84	77
Gyüre	1283	-6,9	51	51	142	14,5	16	71	5,9	209	63	73
Hetefejércse	301	-24,0	9	9	20	15,6	3	10	4,8	109	214	113
Ilk	1343	14,6	50	61	170	24,0	24	67	5,2	187	50	71
Jánd	815	-24,7	28	20	80	15,7	12	33	4,0	141	82	63
Kisvarsány	1043	-4,2	31	22	95	19,0	14	39	5,5	197	98	62
Lónya	768	-28,4	18	25	73	12,0	7	24	4,3	220	150	92
Márokpapi	445	-19,5	12	5	46	10,1	5	12	3,5	107	134	72
Mátyus	301	-27,1	6	10	20	15,1	6	13	3,1	90	164	93
Nagyvarsány	1507	3,0	35	39	131	13,3	12	56	3,1	340	125	69
Olcsva	715	-10,1	28	25	69	17,5	10	35	4,1	143	86	77
Tákos	360	-24,8	8	13	25	19,3	1	7	4,2	104	193	78
Tarpa	2240	-17,0	84	67	205	22,8	24	85	5,3	481	103	73
Tiszaadony	652	-13,9	25	19	84	11,6	11	23	3,9	143	88	88
Tiszakerecseny	969	-12,2	50	31	106	11,9	9	41	3,0	200	84	82
Tiszaszalka	944	-40,2	17	18	60	20,9	10	33	5,0	225	163	62
Tiszavid	542	36,2	31	32	75	25,5	10	22	4,1	61	36	74
Tivadar	220	-11,3	8	5	19	14,2	4	13	3,7	39	80	67
Vámosatya	587	-17,0	12	16	50	10,9	3	18	4,9	135	136	66
Vásárosnamény	8833	-7,2	236	255	664	13,1	94	350	4,0	1707	107	60
Vásárosnaményi kistérség	31153	átlag: -10,6	989	1014	2934	átlag: 15,8	385	1267	átlag: 4,1	6213	94	átlag: 69,7

35. táblázat A vásárosnaményi kistérség vállalászási, munkanélküliségi és helyi önkormányzati adókra vonatkozó adatai, 2010

	Regisztrált vállalkozások száma	Regisztrált egyéni vállalkozások	Nyilvántartott álláskeresők száma összesen	180 napon túli nyilvántartott álláskeresők	max. ált. isk. végzettségű álláskeresők	Szaktanácsos végzettségű nyilvántartott álláskeresők száma	A helyi önkormányzatok helyi adó bevételei a források arányában (%), 2009
Aranyosapáti	320	301	440	119	319	57	1,0
Barabás	213	202	58	28	13	13	6,5
Bregdaróc	178	160	128	70	74	31	48,2
Bregsurány	179	173	66	24	27	29	1,1
Csroda	119	110	51	30	16	25	1,8
Gelénes	121	118	103	39	60	28	1,0
Gemze	166	158	132	62	87	30	0,8
Gulács	253	246	155	72	74	51	0,8
Gyüre	232	201	225	107	135	59	0,0
Hetefejércse	55	54	25	21	11	9	1,2
Ilk	146	137	253	164	162	56	0,4
Jánd	123	103	119	56	60	41	0,0
Kisvarsány	240	219	130	84	62	32	5,8
Lónya	197	188	121	49	63	37	1,1
Márokpapi	86	83	77	53	23	30	0,3
Mátyus	48	46	36	17	27	6	0,2
Nagyvarsány	316	292	146	80	40	49	0,8
Olcsva	179	165	98	45	66	12	1,2
Tákos	77	73	39	28	16	12	1,5
Tarpa	628	598	339	269	176	96	1,8
Tiszaadony	152	145	79	49	41	24	0,5
Tizakerecseny	216	187	183	124	120	31	0,3
Tizaszalka	177	163	115	56	33	40	1,0
Tizavid	56	49	117	69	78	21	0,3
Tivadar	53	46	39	14	9	17	6,6
Vámosatya	147	141	82	40	46	24	1,0
Vásárosnamény	1659	1397	950	541	384	247	7,6
Összesen:	6336	5755	4306	2310	2222	1107	Átlag: 3,4

Forrás: KSH

36. táblázat Települések társadalmi helyzete I.

2012	lakosság		18 év alatti		háztartás		18 évesnél fiatalabb gyereket nevelő háztartás	18 évesnél fiatalabb gyereket nevelő, foglalkoztatott nélküli háztartás	három és több, 18 éven aluli gyereket nevelő háztartás	18 évnél fiatalabb gyereket nevelő, egyszülős háztartás	foglalkoztatott	munkanélküli	GyED GyET GYES	nappali tagozaton tanuló
		Ebből cigány		Ebből cigány		Ebből cigány								
Aranyosapáti	2070	1240	621	430	720	310	432	380	345	22	12	357	510	75
Barabás	791	56	127	15	320	17	93	32	10	10	130	150	15	89
Beregdaróc	836	380	190	110	277	70	106	90	28	30	45	130	15	65
Beregsurány	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Csaroda	584	6	101	3	198	2	55	3	7	9	129	48	9	39
Gelénes	503	165	62	n.a.	219	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Gemzse	869	300	263	128	245	55	74	0	33	6	190	148	21	21
Gulács	942	314	225	115	368	147	123	83	35	12	62	98	26	185
Gyüre	1283	423	347	n.a.	430	83	182	90	54	26	263	335	38	47
Hetefejércse	301	65	51	26	177	14	27	15	6	7	135	61	8	9
Ilk	1340	n.a.	407	n.a.	580	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Jánd	815	104	181	39	355	28	123	77	25	33	70	140	13	132
Kisvarsány	1043	210	222	75	365	52	125	70	20	15	52	167	31	365
Lónya	794	72	115	35	291	17	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	13	n.a.
Márokpapi	452	50	93	30	170	10	50	15	13	8	80	70	2	65
Mátyus	301	110	59	40	102	21	22	18	7	5	24	91	8	35
Nagyvarsány	1502	0	267	0	738	0	137	68	24	23	82	252	28	12
Olcsva	720	250	183	100	250	55	82	63	20	23	148	97	13	130
Tákos	357	57	53	17	190	12	37	9	4	6	76	30	7	38
Tarpa	2206	35%	474	35%	800	35%	202	152	23	70	n.a.	370	n.a.	50
Tiszaadony	624	185	155	89	250	28	67	60	15	11	40	93	19	22
Tiszakercesny	963	380	210	160	320	130	130	90	20	30	48	220	40	35
Tiszaszalka	944	n.a.	162	n.a.	350	n.a.	70	55	10	0	200	150	25	175
Tiszavid	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Tivadar	220	14	51	5	62	4	21	2	1	0	38	10	4	30
Vámosatya	585	75	99	36	210	23	75	0	5	6	65	83	12	75
Vásárosnamény	9254	1300	1514	n.a.	3200	n.a.	900	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

Forrás: Jegyzői kérdőívek

37. táblázat Települések társadalmi helyzete II.

2012	Közfogl. (max. 4 óra)	Közfoglal. (több mint 4 óra)	rendszeres szociális segély (fő)	Lakás- fenntartási támogatás (háztartás)	átmeneti segély	bérpótló juttatás	veszélyeztetett gyerekek	védelemben vett gyerekek	rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesező gyerekek	HH gyermek	HHH gyermek	Óvodáztatási támogatás	Szegregátumban élő gyermek	Állami gondozott
Aranyosapáti	307	55	23	369	48	353	152	23	601	369	232	72	435	8
Barabás	47	40	5	145	20	92	0	2	109	109	58	6	0	4
Beregdaróc	60	33	14	254	11	66	10	8	169	169	119	17	0	0
Beregsurány														
Csaroda	5	8	1	43	10	15	0	0	59	59	2	0	0	0
Gelénes	114	2												
Gemzse	48	31	12	128	8	116	68	6	245	60	52	26	0	25
Gulács	115	22	15	157	11	6	8	4	222	26	26	26	0	8
Gyüre	72	66	10	158	12	194	0	10	254	167	102	25	63	14
Hetefejércse	5	6	6	47	4	38	0	6	44	44	2	4	0	1
Ilk	145	20	50	244	22	188	0	15	372	372	160	38	0	6
Jánd	82	5	6	135	82	77	12	1	139	139	53	17	0	0
Kisvarsány	85	16	8	-	55	56	0	0	123	28	95	25	0	0
Lónya	68	19	5	127	72	96	11	1	119	120	38	16	0	0
Márokpapi	26	7	6	83	5	47	0	?	81	81	6	5	0	0
Mátyus	30	2	6	55	13	28	0	0	50	18	14	3	0	0
Nagyvarsány	79	36	3	57	7	71	0	0	135	135	8	5	0	1
Olcsva	50	5	8	39	53	67	4	2	101	101	30	10	62	18
Tákos	14	13	2	32	10	15	0	2	40	40	2	0	0	0
Tarpa	184	111	37	237	40	271	367	14	367	367	140	29	40	5
Tiszaadony	4	45	6	118	30	26	0	5	135	22	22	8	0	2
Tiszakerecseny	77	35	12	240	25	140	11	4	220	180	160	30	0	0
Tiszaszalka	6	87	5	128	47	95	0	0	109	107	2	0	0	0
Tiszavid														
Tivadar	6	2	2	34	6	22	0	0	19	0	0	0	0	0
Vámosatya	30	40	10	71	3	24	0	0	63	0	0	5	0	0
Vásárosnamény	471	143	50	n.a.	35	464	480	25	862	862	47	58	kb.330	19

Forrás: Jegyzői kérdőívek

38. táblázat Öregségi nyugdíjasok a kistérség településein, 2012 január

Helységnev	lakónépesség	öregségi nyugdíjasok összesen	Öregségi nyugdíjasok, férfi	Öregségi nyugdíjasok, nő	öregségi nyugdíjasok aránya
Aranyosapáti	2070	232	101	131	11%
Barabás	791	127	51	76	16%
Bregdaróc	836	118	51	67	14%
Beregsurány	546	84	32	52	15%
Csaroda	584	93	40	53	16%
Gelénes	503	84	37	47	17%
Gemzse	869	96	39	57	11%
Gulács	942	134	56	78	14%
Gyüre	1283	107	47	60	8%
Hetefejércse	301	74	28	46	25%
Ilk	1340	133	52	81	10%
Jánd	815	100	41	59	12%
Kisvarsány	1043	158	62	96	15%
Lónya	794	138	65	73	17%
Márokpapi	452	78	27	51	17%
Mátyus	301	60	31	29	20%
Nagyvarsány	1502	332	129	203	22%
Olcsva	720	103	48	55	14%
Tákos	357	85	36	49	24%
Tarpa	2206	358	145	213	16%
Tiszaadony	624	97	45	52	16%
Tizsakerecseny	963	143	77	66	15%
Tizaszalka	944	181	73	108	19%
Tiszavid	542	48	15	33	9%
Tivadar	220	22	8	14	10%
Vámosatya	585	94	43	51	16%
Vásárosnamény	9254	1 441	558	883	16%
	31387	4 720	1 937	2 783	15%

Forrás: OEP, jegyzői adatlapok²⁰

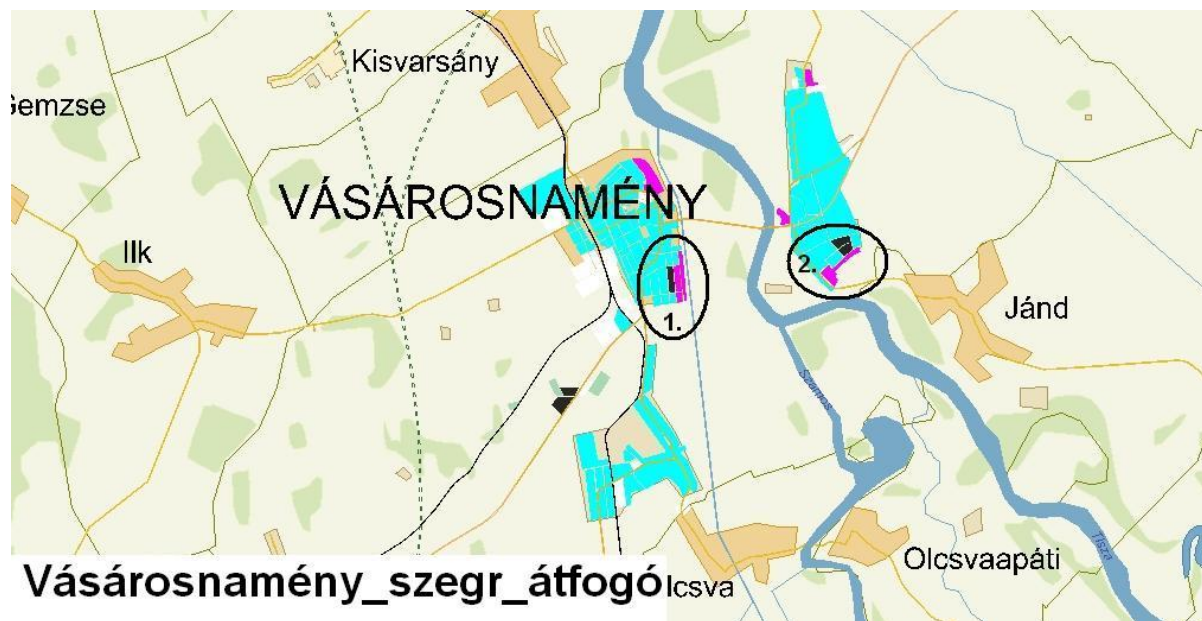
²⁰ A lakónépességet a jegyzői adatlapok szolgáltatták. Beregsurány és Tiszavid esetében jegyzői adatlap hiányában a polgármesteri interjúkra támaszkodtunk.

39. táblázat Épített lakások 1990-2010 között (db)

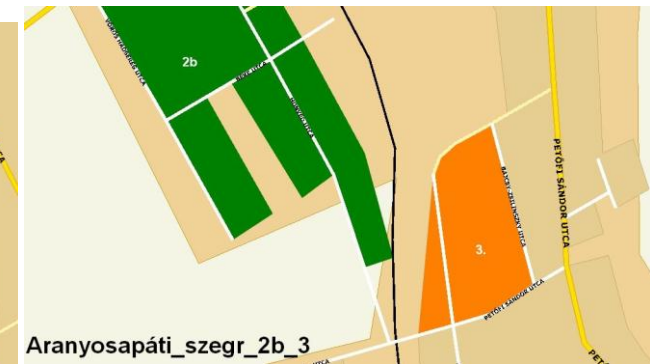
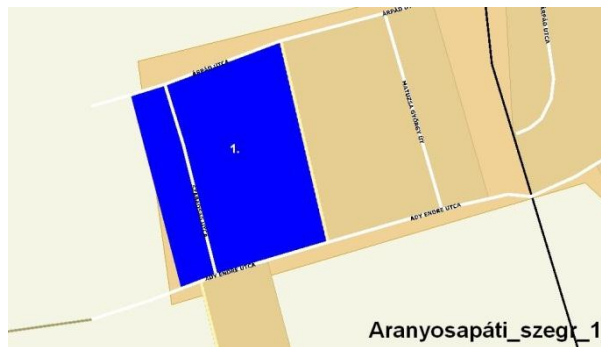
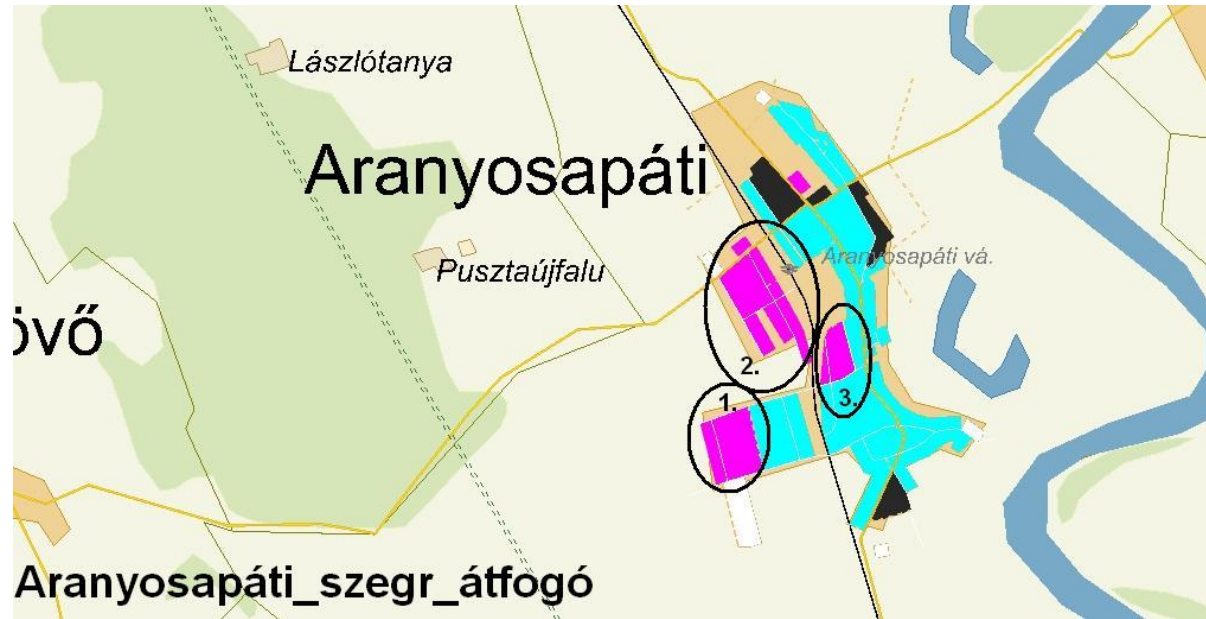
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Lakásállomány 2010
Aranyosapáti	5	5	2	3	1	10	34	18	4	5	13	6	7	4	5	6	2	3	2	0		711
Barabás	0	3	0	0	0	0	2	3	1	2	2	1	1	0	1	1	1		0	0		382
Beregdaróc	3	3	1	1	1	2	8	5	8	1	1	0	1	1	0	1	2		0	0		364
Beregsurány	2	4	1	0	0	0	1	7	3	5	4	5	1	2	1	0	1	3	0	0		237
Csaroda	4	0	0	0	0	3	4	4	0	4	2	60	27	0	1	0	2	1	0	0		260
Gelénes	3	3	4	1	0	1	7	0	3	4	1	7	1	0	2	1	0	2	0	0		243
Gemzse	1	1	2	2	6	8	25	13	4	6	6	1	10	3	3	3	1	2	0	0	1	302
Gulács	7	3	2	0	0	2	13	10	2	2	2	145	6	0	0	4	4	1	0	0		341
Gyüre		8	5	0	1	7	17	6	2	5	8	6	1	2	7	4	1	11	5	1		450
Hetefejércse	0	0	0	0	0	0	2	4	1	1	0	14	15	0	0	0	0		0	0		158
Ilk	4	2	5	2	2	6	13	6	6	9	1	2	2	1	8	7	3	5	1	3		421
Jánd	3	7	3	3	1	12	17	5	2	2	5	67	20	3	2	2	2		0	2		280
Kisvarsány	4	3	4	0	0	1	7	6	1	6	5	6	3	1	4	4	5	3	2	1	2	384
Lónya	0	2	0	0	1	4	5	0	2	1	1	6	1	1	1	3	1		0	1	1	422
Márokpapi	1	0	0	0	1	1	1	8	0	3	1	4	6	1	1	1	2	1	0	0		222
Mátyus	0	0	1	0	0	0	2	3	0	3	0	1	1	0	2	0	0		0	0		145
Nagyvarsány		5	6	0	3	1	14	5	0	6	5	11	4	6	4	11	3	4	2	2	1	549
Olcsva	2	0	3	0	0	5	14	6	2	3	1	1	0	3	2	3	0		0	0	1	260
Tákos	0	1	2	0	0	1	2	1	1	2	3	98	0	2	1	0	0		0	1		163
Tarpa	6	3	6	0	1	1	11	2	6	3	0	135	9	1	4	2	6	2	0	0		902
Tiszaadony	3	1	0	1	0	5	12	1	2	3	2	5	0	2	5	2	0		1	0		265
Tiszakerecseny	0	2	0	0	1	2	13	10	1	2	2	3	0	3	6	5	1		0	0		407
Tiszaszalka	5	3	2	0	1	1	4	6	0	1	0	1	0	1	0	1	0		0	0		369
Tiszavid	2	4	0	2	0	3	6	8	1	0	0	1	3	2	5	0	0	2	0	0		197
Tivadar	0	2	1	0	0	0	1	4	0	2	0	1	1	0	1	0	0		0	0		87
Vámosatya	1	0	1	1	0	0	4	0	0	1	0	56	1	2	0	1	1	4	0	0		259
Vásárosnamény	74	63	36	34	16	27	55	31	20	10	22	94	18	36	27	79	19	19	10	13	3	3335
Összesen:	130	128	87	50	36	103	294	172	72	92	87	737	139	77	93	141	57	63	23	24	9	12115

Forrás: KSH

31. ábra Szegregátumok a kistérségben

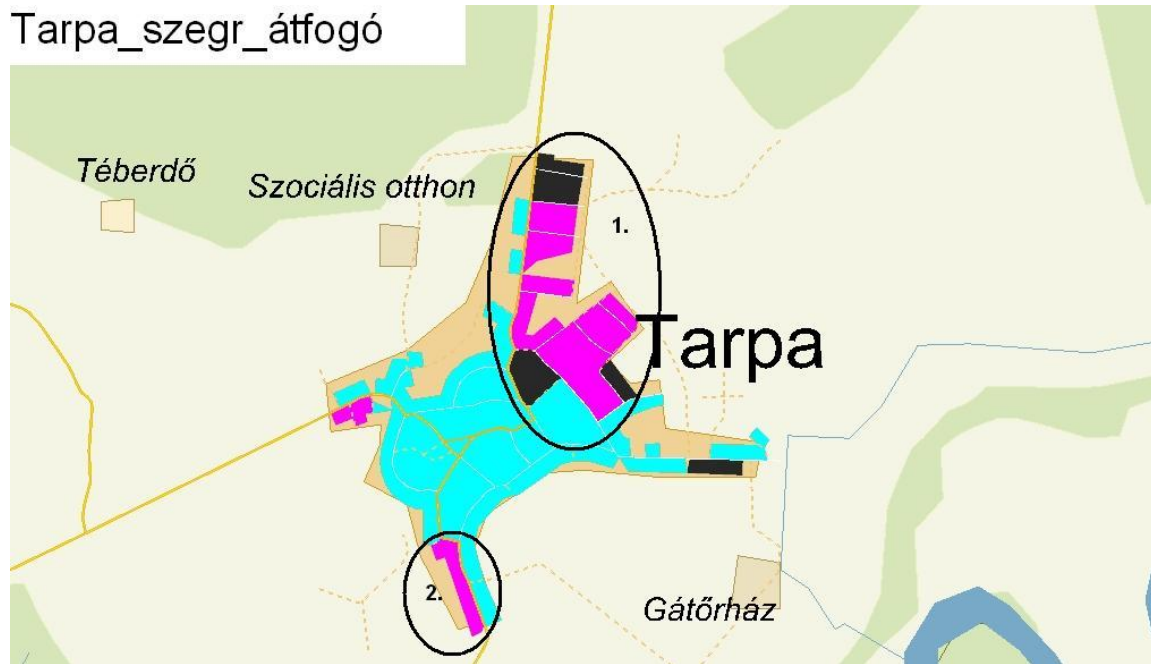

Forrás: NFÜ

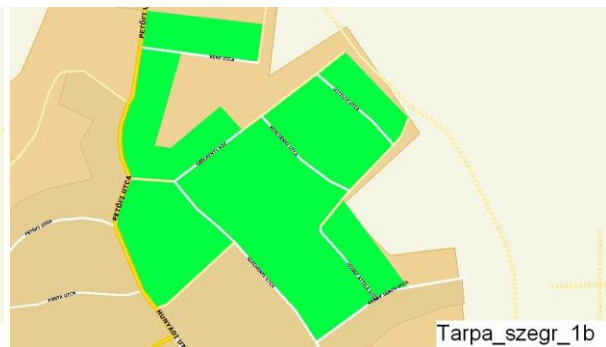

Forrás: NFÜ

Tarpa_szeqr_átfogó

Tarpa_szeqr_1a

Tarpa_szeqr_1b

Tarpa_szeqr_2

Forrás: NFÜ

Forrás: LHH tervdokumentum és saját adatgyűjtés alapján saját szerkesztés

40. táblázat Védőnői tevékenységi adatok, 2011

	Védőnői tevékenységek, 2011								
	Várandós anya otthonában tett látogatás	Gyermekágyas látogatás	0–11 hónapos gyermek otthonában tett látogatás	12–35 hónapos gyermek otthonában tett látogatás	3–6 éves gyermek otthonában tett látogatás	Életkor szerint, beiskolázásra kötelezett gyermek családoknál, beiskolázási cállal tett látogatások száma	7–18 évesek iskolába járóknál tett látogatások száma	Egyéb okból	Összesen
Aranyosapáti	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Barabás	47	35	163	63	67	10	12	0	397
Csaroda	39	18	92	60	48	4	2	25	288
Gelenés	71	49	152	57	43	8	10	0	390
Vámosatya	61	17	73	65	51	10	8	0	285
Tivadar	38	18	48	18	12	2	0	0	98
Gulács	108	79	276	110	98	7	27	0	743
Ilk	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Olcsva	87	34	148	160	47	7	0	17	500
Vásárosnamény III.	73	47	163	109	66	17	0	13	488
Tiszaszalka-Tiszavid	93	28	193	230	115	13	0	0	672
Vásárosnamény I/2	215	83	430	321	243	27	8	0	1327
Gemzse	74	24	102	101	44	15	0	0	262
Vásárosnamény	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Jánd	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Vásárosnamény II. körzet	110	64	379	297	250	14	8	0	948
Tizsakerecseny	120	75	270	160	78	9	10	0	527
Lónya	27	31	134	42	57	3	0	0	23
Mátyus	8	1	6	14	4	3	0	0	27
Tiszaadony	100	50	240	100	40	7	5	0	392

Forrás: védőnői adatlapok²¹

²¹ Nem rendelkezünk védőnői adatlappal Márokpapi–Beregsurány–Beregdaróc körzetéből és Tarpa körzetéből

	Védőnői tevékenységek, 2011									
	Védőnői várandós tanácsadások száma	Védőnői várandós tanácsadás résztvevők száma	Orvossal tartott tanácsadások száma	Orvossal tartott tanácsadás résztvevők száma	ellát-e iskolavédőnői feladatot	milyen heti óraszámban?	mekkora gyermek-létszámmal?	ellát-e iskolavédőnői feladatot	milyen heti óraszámban?	mekkora gyermek-létszámmal?
Aranyosapáti	52	416	52	290	Kölcsey Ferenc Általános Iskola és Bölcsőde	12	260	Napsugár Óvoda	6	96
Barabás	47	53	47	149	Közös Általános Iskola és Óvoda Tiszakerecseny Barabási Tagintézménye	2	7			
Csaroda	37	44	3	3	Közös Általános Iskola	2	220	Óvoda	1	50
Gelenés	48	69	48	128						
Vámosatya	46	35	46	99						
Tivadar	14	20	4	5						
Gulács	26	80	6	31	Wesley János Iskola	4	89	Wesley János Óvoda	2	35
Ilk	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	-	-	-	-	-	-
Olcsva	29	88	25	49	-	-	-	-	-	-
Vásárosnamény III.	57	50	60	307	Kölcsey Ferenc ÁMK	2	96	-	-	-
Tiszaszalka-Tiszavid	48	40	12	17	Közös Általános Iskola és Óvoda Tiszaszalka	változó	284	-	-	-
Vásárosnamény I/2	56	12	56	12	-	-	-	-	-	-
Gemzse	254	120	119	96	-	-	-	-	-	-
Vásárosnamény	50	146	50	120	-	-	-	-	-	-
Jánd	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	-	-	-	-	-	-
Vásárosnamény II. körzet	70	123	50	80	Petőfi Sándor ÁMK	2	143	-	-	-
Tiszakerecseny	48	113	48	400	Közös Általános Iskola és Óvoda Tiszakerecseny	2	193	-	-	-
Lónya	48	35	48	41	Közös Általános Iskola Lónyai Tagintézménye	2	66	-	-	-
Mátyus	5	5	10	17	-	-	-	-	-	-
Tiszaadony	48	100	48	200	Közös Általános Iskola Tiszaszalka Tiszaadonyi tagintézménye (Óvoda)	2	19	-	-	-

forrás: védőnői adatlapok

16.2 Legnagyobb megvalósult uniós fejlesztések a térségben

41. táblázat Az NFT keretében megvalósult 10 legnagyobb fejlesztés

Alintézkedés / Település	Megítélt támogatás (Ft):
Pályázó neve / Projekt megnevezése: ROP 1.1 Turisztikai vonzerők fejlesztése Vásárosnamény Vásárosnamény Város Önkormányzata A vásárosnaményi Tomcsányi Kastély turisztikai célú komplex felújítása	291 705 364,00
GVOP 4.4.2 Szélessávú hálózatok önkormányzatok általi kiépítésének támogatása Magyarország kevésbé vonzó településein Tiszaadony Szatmár II. Projekt Tiszaadony és térsége Térségfejlesztő Társulás Szatmár II. Hátrányos helyzetű települések informatikai és telekommunikációs felzárkóztatása	247 205 953,00
ROP 2.3 Az óvodai és az alapfokú oktatási nevelési intézmények infrastruktúrájának fejlesztése Nagyvarsány Nagyvarsány Községi Önkormányzat A Nagyvarsányi Általános Iskola felújítása és bővítése	229 894 143,00
ROP 3.2.2 Non-profit foglalkoztatási projektek megvalósítása a szociális gazdaságban Vásárosnamény Bereg Térségi Fejlesztési Társulat Vásárosnaményi kistérség összefogása a foglalkoztatási helyzet javítására	147 486 837,00
ROP 2.3 Az óvodai és az alapfokú oktatási nevelési intézmények infrastruktúrájának fejlesztése Tiszakerecseny Községi Önkormányzat Tiszakerecseny Tiszakerecseny Község Nevelési-Oktatási Intézményének Felújítása Bővítése Korszerűsítése	85 488 460,00
AVOP 1.1 Mezőgazdasági beruházások támogatása Gulács Vas Albert Terménytárolás és tisztítás fejlesztése	84 072 856,00
AVOP 1.1 Mezőgazdasági beruházások támogatása Beregdaróc Csekő József Terménytároló, hídmérleg, természártó és a hozzá kapcsolódó infrastruktúra építése	62 778 317,00
AVOP 3.4 A falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése Tiszakerecseny Tiszakerecseny Község Önkormányzata Tiszakerecseny község parkosítása, játszótér és közösségi tér kialakítása	58 207 024,00
AVOP 3.4 A falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése Tiszakerecseny Tiszakerecseny Református Egyházközség Református egyház közösségi ház felújítása, bővítése, falumúzeum kialakítása	51 419 726,00

AVOP 3.4 A falufejlesztés és □ felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése Beregsurány Beregsurány Község Önkormányzata Bay Kúria rekonstrukciója	50 885 751,00
--	---------------

forrás: www.nfu.hu

42. táblázat Az ÚSZT keretében megvalósult 10 legnagyobb fejlesztés

Alintézkedés / Település Pályázó neve / Projekt megnevezése:	Megítélt támogatás (Ft):
KEOP 2.1.1/2F/09 Állami tulajdonú árvízvédelmi fejlesztések Jánd Beregi Tározó Konzorcium Beregi komplex árapasztási és ártér-revitalizációs fejlesztés	26 847 000 000,00
KEOP 2.1.1/2F/09 Állami tulajdonú árvízvédelmi fejlesztések Lónya Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság Beregi árvízvédelmi töltések komplex fejlesztése Vásárosnamény és Lónya között	6 729 552 500,00
KEOP 7.2.1.1 Állami tulajdonú árvízvédelmi fejlesztések Tarpa Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság Beregi Komplex Árapasztási - Ártér revitalizációs fejlesztés	589 900 032,00
ÉAOP 5.1.1/G-09 Funkcióbővítő integrált települési fejlesztések a komplex programmal segítő LHH kistérségekben Vásárosnamény Vásárosnamény Város Önkormányzata Vásárosnamény centrum akcióterület fejlesztése	543 711 155,00
ÉAOP 2.1.1/B-2f Természeti és környezeti értékekre alapozott turizmus fejlesztése Tivadar Tivadar Község Önkormányzata Természeti értékekre alapozott turisztikai fejlesztések a Szatmár-Beregi Natúrpark területén	433 735 233,00
GOP 1.1.1-11 Piacorientált kutatás-fejlesztési tevékenység támogatása Bregdaróc TURBO TEAM Gázturbinák, Kompresszorok és Vezérlőrendszerek Karbantartó és Fejlesztő Korlátolt Felelősségű Társaság Növényi melléktermékek, lágyszárú lignocellulóztartalmú növények felhasználásával történő új, biogáz előállítási eljárás kifejlesztése üzemi szintű termelés elérése érdekében	342 970 250,00
ÉAOP 5.1.2/C-11 Helyi és kistérségi szintű rekultivációs programok elvégzése Vásárosnamény VÁSÁROSNAMÉNY VÁROS ÖNKORMÁNYZATA Vásárosnamény Város hulladéklerakójának rekultivációja	283 891 863,00
ÉAOP 3.1.3/A-09 Kerékpárforgalmi hálózat fejlesztése Gyüre Gyüre Község Önkormányzata Kerékpárút hálózat fejlesztése Gyüre és Nagyvarsány településeken	262 289 372,00
GOP 2.1.2-08/D Komplex technológiai beruházás a hátrányos helyzetű kistérségekben induló vállalkozások részére Vásárosnamény BEREG TŰZÉP Kereskedelmi Kft. Komplex technológiai beruházás Vásárosnamény Ipari Park területén, tűzéptelep, betonelemgyár, frissbetonüzem kialakítása	237 113 929,00

16.3 Turisztikai programok és vonzerők a térségben

Kistérségi látnivalók			
Természeti értékek			
Barabás	Kaszonyi-hegy		
Bregdaróc	Nyíres-tó	Dédai erdő	
Csaroda	Kisasszony-erdő Bábtavával		
Jánd	Nagy-rét		
Lónya	Lónyai erdő		
Tarpa	Tarpai nagyerdő	Tarpai Téb erdő	Tarpai Nagy-hegy
Vámosatya	Bockereki erdő		
Vásárosnamény	Vitkai platánfasor	Sárkánykert	
Épített örökség			
Bregdaróc	gótikus református templom		
Beregsurány	református templom	Bay kastély (barokk stílusú)	Uray-kastély (klasszicista stílusú)
Csaroda	román kori református templom	fa harangtorony	Tájház
Gemzse	református templom	fa harangtorony	
Gulács	református templom		
Hetefejércse	Hetei református templom	Fejércsei késő barokk református templom	
Lónya	román kori református templom	fa harangtorony	Lónyay család kastélya és sírkápolnája
Márokpapi	kora gótikus református templom	fa harangtorony	
Tarpa	gótikus református templom	szárazmalom	
Tákos	paticsfalú, zsindelyfedésű, festett fakazettás mennyezetű református templom		
Vámosatya	román kori református templom	fa harangtorony	Büdy várrom
Vásárosnamény	református templom	Beregi Múzeum Vitkai népi lakóház	Tomcsányi kastély

Rendszeresen megrendezésre kerülő események:

A kistérség nemcsak kulturális és természeti értékekben bővelkedik, hanem idegenforgalmi szempontból érdekes rendezvényekben is. A térség egyedi történelmi és néprajzi hagyományainak köszönhetően a tradíciókhoz kapcsolódó rendezvények lebonyolítására alkalmas terület. Legtöbb esetben a rendezvények a falusi életmódhoz, gazdálkodáshoz kapcsolódnak.

1999-től a városi önkormányzat a gergelyugornyai Tisza part lehetőségeit kihasználva nyaranta megszervezi a „Tisza-Party” rendezvénysorozatot, melynek keretében szabadtéri előadások, napközben sportesemények, gasztronómiai jellegű rendezvények, gyermekműsorok és koncertek teszik tartalmasabbá a Tisza partot felkereső vendégek időtöltését. A térség kulturális örökségének ápolása érdekében a helyi önkormányzatok is egyre többet tesznek, ennek értelmében folyamatosan növekszik a hagyományőrző céllal megtartott, rendszerességre törekvő rendezvények száma. Ezek közé sorolható az 1965 óta Vásárosnaményban rendezett Beregi Ünnepi Hét kulturális programsorozata és az 1963 óta évente június végén megrendezésre kerülő Nemzetközi Fafaragó

Tábor. A július végén, augusztus elején megrendezésre kerülő rendezvénysorozat, a „Jeles Napok a Beregben” – egyre több vendéget csábít. A községi hagyományőrző rendezvények között kiemelkedő a beregdaróci „Kenderes Napok” és a tarpai „Kuruc Fesztivál”. 2004-ben több település összefogásával rendezték meg a „Beregi Fesztivál” elnevezésű kulturális programsorozatot. Beregben az idegenforgalomban rejlő lehetőségek még jelentősek. A gazdag hagyományok megfelelő marketingjével, programcsomagok, túraútvonalak összeállításával és ajánlásával a megfelelő célcsoportok felé jelentős húzóágazata lehet a kistérségnek.

16.4 Melléklet: A kistérségi tükör készítésének módszertana

A kistérségi tükrök elkészítésének módszertani alapjait az Magyar Tudományos Akadémia Gyerekszegénység Elleni Programirodája (MTA GYEP) dolgozta ki. Az Iroda megszűnésével a harmadik körös kistérségek felmérésének módszertani felelőse az Akadémia lett, mely a Magyar Máltai Szeretetszolgálattal (MMSZ) néhány módosítást vezetett be. 2011 végén és 2012 elején a kiemelt gyerekesély programban²² az MMSZ által segített 8 kistérség adatgyűjtési és elemzési keretét is – nagy vonalakban – ez a módszertan adta. A lényegi eltérésekre külön kitérünk.

A kistérségi tükrök megállapításai kvantitatív, kvalitatív és dokumentum-elemzéssel gyűjtött adatokon alapszanak.

A **kvantitatív adatok** fő forrása a **KSH különböző adatgyűjtései** és az ezekből született publikációk, illetve ezek másodelemzései. Olyan településsoros és kistérségi adatsorokat használtunk fel, amelyek bemutatják az egyes területek demográfiai folyamatait, lakáshelyzetét, intézményekkel való ellátottságát, a lakosság képzettségét, egészségügyi helyzetét, illetve gettósodási és szegregálódási folyamatait.

Ezen túlmenően pedig a kistérségekben működő intézmények (szociális, egészségügyi, oktatási intézmények, szakszolgáltatások, valamint a jegyzők) körében kiosztott, két időpontban szerkesztett, ezért néhány eltérést mutató **adatlapok** szolgáltak az adatgyűjtés keretként. Az ezeken az adatlapokon szolgáltatott adatok néhány esetben ellentmondtak pl. a KSH adatainak – ezekben az esetekben egyéni mérlegelés alapján döntötték el a tükör készítői és véleményezői, hogy mely adatot emelik be az elemzésbe. Az effajta pontosításokat és az adathiányokat mindenhol feltüntettük. Az adatok begyűjtését 2012 áprilisával zártuk le. Az így gyűjtött adatok a helyi lakosság korszerkezetére, részletes foglalkoztatottsági helyzetére, helyi gazdasági szereplők meglétére, alap- és szakszolgáltatások elérhetőségére, főbb problémákra és intézmény-fejlesztési igényekre, valamint elsősorban a gyerekek és a gyermekesek családjaira fókuszálva a szociális szolgáltatásokban részesülők összetételére és a főbb esetszereplőkre, az oktatási intézményekbe járó gyerekek összetételére, nevelési-fejlesztési igényeire, valamint a koragyermekkor és a terhesség időszakában leggyakrabban felkeresett védőnői hálózaton keresztül megtudható, a gyerekek egészségügyi állapotára vonatkozó információkra vonatkoztak. A munkaügyi ellátó és a pedagógiai szakszolgálat

²² Gyerekesély Program országos kiterjesztésének szakmai - módszertani megalapozása és a program kísérése TÁMOP-5.2.1-11/1-2011-0001

adatszolgáltatása is az MTA GYEP által kialakított és továbbszerkesztett adatgyűjtő lapok segítségével történt.

Az **adatok további forrása** a Magyar Állami Kincstár (helyi költségvetési adatok), az Oktatási Hivatal (kompetencia-mérési adatok), illetve a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (fejlesztéspolitikai források felhasználása) volt. A közlekedési elérhetőség vizsgálatához felhasználtuk a Volán és az MÁV menetrendi adatait is. A lakosság foglalkoztatási helyzetére vonatkozó adatokat részben a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) adatsoraiból nyertük ki. A Tükrökben az MTA Regionális Kutatások Központja, Térségfejlesztési Kutatások Osztálya által kialakított és az MTA GYEP által kiszámolt szegénységi kockázati indexet használtuk az egyes kistérségeken belüli átfogó, települési szintű (lényegében „fejlettségi”) egyenlőtlenségek vizsgálatához. A kvantitatív adatok megjelenítése az egyes tükrökben – részben terjedelmi okokból, részben pedig azok változó relevanciájának köszönhetően – eltérő.

A **kvalitatív adatok** forrásai helyi interjúk, fókuszcsoporthoz, bejárások, illetve „helyi játszások”.

Az **interjúkat** a Magyar Máltai Szeretetszolgálat kistérségi munkatársai részben strukturált vagy szabad interjúk formájában vették fel, elsősorban az adott településeken tapasztalható életkörülményekre, fő kihívásokra fókuszálva. Ezeket az interjúkat a munkatársak a jegyzeteik alapján vázlatosan rögzítették (hangfelvételeket nem készítettünk), összefoglalva a megfogalmazott állításokat. Több száz ilyen interjú készült, néhány szereplőt többször is felkerestek a munkatársak.

A **fókuszcsoporthoz megbeszélések** a kistérségekben irányított találkozók voltak – ezeken elsősorban a gyerekeséllyel kapcsolatos helyi vagy szakmai igényeket térképezték fel az adatgyűjtők, ún. munkacsoportos formában. Ezeknek a munkacsoport megbeszéléseknek az összefoglalása is írásos formában készült el, előzetesen kijelölt formátumban (a szakmai megbeszélések vezérfonalát is egy előzetesen megadott „napirendi pont” felsorolás adta). Az egyes kistérségekben eltérő számú fókuszcsoporthoz megbeszélés zajlott – igazodva a kistérségek településszerkezetéhez, topográfiájához, mikrotérségi dinamikájához.

A kvalitatív információk harmadik forrása a **„bejárások”**, amikor a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársai a kistérségben utazva, véletlenszerűen a terepen sétálva kiválasztott helyi lakosokkal (vagy éppen postással, kocsmárossal) elbeszélgetve figyelték meg az egyes települések, családok helyzetét, és ezekről a bejárásokról rövid összefoglalókat, fényképes vagy videós beszámolókat készítettek. A bejárások során tárták fel a munkatársak az ellátások és a szolgáltatások elérhetőségét. A bejárások 2011 ősze és 2012 tavasza között zajlottak.

A kvalitatív adatok negyedik forrása – az addigi módszertanhoz képest **új elemként** - a **„játszás”** volt, amelyek során egy játékokkal és szakképzett animátorokkal „ellátott” játszóbusz érkezett egy előre megszervezett helyszínre (pl. falu, vagy oktatási intézmény, közösségi tér, szabadter), és ott a Mobil Játzóter program a gyerekeknek nyújtott néhány órás játékos, kreatív foglalkozásokat. Ezeknek a játszásoknak ugyanakkor nemcsak a gyerekek általános fejlettségi és egészségügyi állapotának résztvevői megfigyelése, hanem a bevont szülők és pedagógusok, egyéb felnőttek kötetlen interjúhelyzetben való véleményének begyűjtése is a célja volt pl. épp a szolgáltatókkal, a helyi viszonyokkal, a helyi társadalom működési mechanizmusaival vagy akár a helyi közeleti és közösségi szereplőkkel kapcsolatban. A „játszásokról” szintén összefoglalót írtak a helyi munkatársak – általában a résztvevő munkatársak közül többen is, ezzel finomhangolva a megállapításokat.

A **dokumentumelemzés** minden kistérségben más és más volumenű és minőségű anyagokra épített. Azokban a kistérségekben, ahol akadémiai szakirodalom is rendelkezésre állt a helyi fejlesztési stratégiák és dokumentumok mellett, ott ezekre is támaszkodtunk (ld. egyes település-típológiák, a helyi szükségletek és a helyi kapacitások viszonya, a közoktatási helyzet, térségi folyamatok). Másutt a helyi stratégiák és a kistérségi dokumentumok nyújtottak átfogó betekintést a területek kihívásairól – ezeknek a dokumentumoknak a megállapításai részben kiindulópontként szolgáltak az interjúk és a fókuszcsoportok vezérfonalának kialakításakor, illetve ezek segítségével tudtunk pótolni hiányzó adatokat is.

A tükrökben feltárt fejlesztési szükségleteknek csak egy részére vonatkoznak a kistérségi gyerekesély program keretében megvalósítható tevékenységek, mivel azok – a fejlesztéspolitikai és társadalomismereti tapasztalatokhoz illeszkedően – más, strukturális és szociális feszültségek vizsgálatára is kitértek.